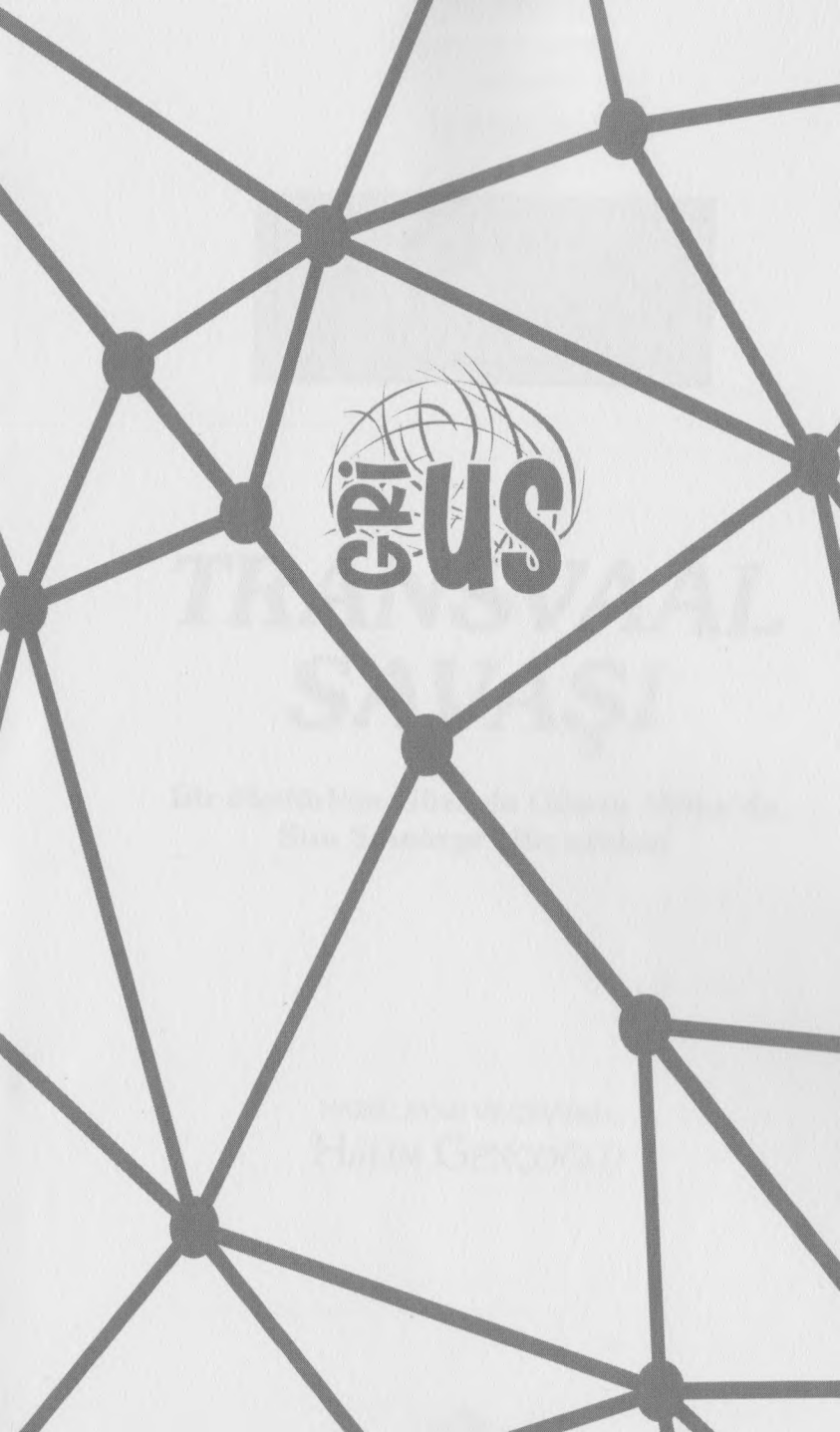
TRANSVAAL SAVAŞI

Bir Jöntürkün Gözüyle
Güney Afrika'da Son Sömürge Mücadelesi

Avlonyalı İsmail Kemal Bey
Hazırlayan ve Çeviren: **Halim Gençoğlu**

gri us

GRI
us

TRANSVAAL SAVAŞI

Bir Jöntürkün Gözüyle Güney Afrika'da Son Sömürge Mücadelesi

HAZIRLAYAN VE ÇEVİREN:
HALİM GENÇOĞLU

CEM YAYINEVİ

Grius Yayınevi: 11
Araştırma: 8
ISBN: 978-605-73488-5-2
Yayıncı Sertifika No: 49767

Transvaal Savaşı
Bir Jöntürkün Gözüyle Güney Afrika'da Son Sömürge Mücadelesi
Avlonyalı İsmail Kemal Bey

Özgün Adı: Transvaal Meselesi
Hazırlayan ve Çeviren: Halim Gençoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Hülya Ayaz Baştürk
Editör: Fatmanur Peçe
Kapak Tasarımı: Osman Ün
Dizgi: Mehmet Seçer

I. Baskı, İstanbul, Kasım 2022

© GRİUS YAYINEVİ
Caferağa Mh. General Asım Gündüz Cd. Bahariye Plaza Kat: 4
Kadıköy/İstanbul Tel: +90 533 312 84 53

www.griusyayinevi.com
info@griusyayinevi.com

www.twitter.com/griusyayinevi
www.facebook.com/griusyayinevi
www.instagram.com/griusyayinevi

Baskı ve Cilt: Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım,
Yenibosna Merkez Mh. Cemal Ulusoy Cd. No: 43 Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

Bu kitabın yayım hakları saklıdır. Yayıncıdan izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya yayımlanamaz.

Genç yaşta kaybettiğimiz vatanperver insan,
Kıymetli kuzenim merhum ***Tuna Sürmen****'in*
aziz hatırasına...

عطو فتلواسما عيل كمال بك ولورا حضرتلرى

SON EXCELLENCE
ISMAÏL KÉMAL BEY VLORA

PERMIRESIA É TIJ
SMAIL-QÉMAL BÉG V

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11
Boer Savaşı Öncesi ve Sonrası
Önemli Tarihler - Tarihî Olaylar 15
Eserin Müellifi İsmail Kemal Bey Kimdir? 23

BİRİNCİ BÖLÜM

Dünya Tarihinde Transvaal Muharebesi 29
Giriş 31
Anglo-Boer Savaşının Başlangıcında
Afrikaans Askerlerinin Toplamı: 47
Harpte İngiliz Askerleri Toplamı: 48
Cape Sömürge Birliği: 49
Transvaal Muhârebesi'nin
Dünya Tarihindeki Yeri ve Önemi 50
Transvaal Savaşı'nda Geçen Komutan İsimleri: 53
Transvaal Muharebesinin Geçtiği Yerler 57
Sonuç 61

İKİNCİ BÖLÜM

Transvaal Meselesi Adlı Eserin Transkripsiyonu 65
Transvaal Meselesi 67
Kaynakça 135
Ekler 139
Dizin 159

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin Güney Afrika ile ilgisi, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlar. Henüz 1852 yılında bir fahrî konsolosun vazifelendirilerek Osmanlı Devleti'ni temsilen Cape Town`da faaliyetlerde bulunduğu, Güney Afrika'daki arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Tam manasıyla ikili ilişkilerin geliştiği dönem ise 1862 yılında Güney Afrika'ya gönderilen Osmanlı âlimi Müderris Seyyid Ebubekir Efendi'nin 1863 yılının 16 Ocak günü Ümit Burnu'na varışıyla kısa süre içerisinde açtığı Müslüman Teoloji Mektebiyle kurulmuştur, denilebilir. Bu İslâm mektebi, Müderris Ebubekir Efendi'nin sadece bir kutsî eğitim mâbedi değil, aynı zamanda bir konsolosluk gibi Osmanlı Hilâfeti ile olan bir iletişim merkeziydi. Bunu o dönemin resmi yazışmalarından da anlamak mümkündür.

19. yüzyılın son çeyreğinde çok daha gelişen ve Hilâfet makamının faaliyetleri nezdinde önem kazanan Osmanlı-Güney Afrika ilişkileri, kıtanın ucunda altın ve elmas madenlerinin keşfiyle ayrı bir boyut almıştı. Bunun sebebi, altın ve elmas madenlerinden Osmanlı Devleti`nin bir çıkar elde etme düşüncesi değil, Afrika'nın ucunda ihmal edilen Müslüman halka yardım etme düşüncesidir. Bunun aksine dünya sömürgeci devletlerinin zengin maden yatakları nedeniyle Cenûbî Afrika havalisine olan ilgisine binaen milyonlarca insanın ölümüne sebep olan Transvaal Muharebesi, bu iddiamıza en büyük delil mahiyeti taşır.

Transvaal Harbi'nin veya Batı literatüründeki ismiyle *"Anglo - Boer War"* adlı büyük muharebenin 1899 - 1902 yılları arasında Güney Afrika'da cereyan etmesi, dünya politikacılarını etkilemiş ve tüm dikkati yaşlı kıtanın ucundaki havaliye sevket-

miştir. İşte bu sömürge savaşlarının Osmanlı saray bendegânında da takip edildiğini ve dönem eserlerinde yer aldığını görmek mümkündür. Bunlardan kayda değer olan çalışmaların başında gelen kitap; bir Osmanlı münevveri olan Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in *Transvaal Meselesi* adlı mühim eseridir. Bu çalışmanın Fransızca çevirisi birçok defa Fransa'da basılmı ken Türkiye'de, günümüze kadar eski harflerden Latin alfabesine çevrilmemesi; Türk toplumunda Afrika çalışmalarına olan ilginin noksanlığını ortaya koymaktadır. Transvaal Meselesi adlı çalışmanın Latinize edilmesinin gereğini düşünerek Osmanlıca Türkçesinden yeni alfabeye çevirip, bu muharebenin tarihi önemini ortaya koyan kısa bir giriş bölümüyle tam 120 yıl önce kaleme alınan bu kıymetli çalışmayı Türk okuruna sunmayı faydalı gördük.

Şüphe yok ki Ümit Burnu'nda ikamet edip vatanımızdan binlerce kilometre uzaklarda, Osmanlı'nın Güney Afrika havalisindeki tarihî ve kültürel varlığı ile alâkalı kalem oynatmanın bir çok açıdan müspet ve menfi yanları mevcuttur. Müspet taraflarından birisi, bölgede geçmiş bir hadiseyi ele alırken o havaliye gidip topografik inceleme yapabilme olanağıdır. Yahut bölgede Müslümanlar a liderlik yapmış tarihi bir şahsiyetin hayatını yazarken onun oğlu ya da torunuyla bizzat görüşebilme imkânının var olmasıdır. Fakat çalışma sahasıyla alâkalı karşılaştırmalı belgeler kullanmak icâp ettiği zaman coğrafik sınırların bir kıta boyundan fazla olması hasebiyle hemen Türkiye'ye gidip belge temin etmek neredeyse imkânsız olmaktadır. İşte bunun gibi bir mahrumiyetten kurtulmanın tek yolu ise "yahu hocam ne işin var Afrika'da," demeksizin çalışmalarınıza maddî-manevi destek olan kıymetli dostlarınızın mânîdâr desteklerinden geçmektedir .

Maddî - mânevî desteklerini gördüğüm dostların katkıları, bizler için yurttan uzakta çok daha ayrı bir kıymeti hâizdir. İsmail Kemal Bey`in Transvaal Meselesi adlı kitabının özeti mahiyetindeki *"The Transvaal Question from the Mussulman Point of View"* İngilizce makalesini Johannesburg Milli kütüphanesinden tarafımıza gönderen Kazım Bilgin Bey dostumuza ayrıca müte-

şekkirim. Osmanlıca metnin Latin harflere yaptığımız transkripsiyon çevirisini gözden geçiren Safiye Yıldız Hanım'a müteşekkirim.

Osmanlıca'ya hâkim olmayan okurlar için bir hatırlatma yapmak isterim. Yabancı kelimelerin Osmanlıca alfabe sisteminde doğru okunması çoğu zaman imkânsızdır. Bu hususta bir misal verecek olursak; Transvaal muharebesinin etkilediği yerlerden birisi olan Güney Afrika'da Hollandalı kâşif Robert Jacob Gordon'dan ismini alan Gordon's Bay sahil şehri, Osmanlıca metinde Gurdons ya da Gorduns şekilleriyle de okunabilmektedir. Bu tür hatalara düşmemek için savaşın geçtiği yerlerdeki tüm yer isimlerinin o dönemdeki kullanımlarını bilmek gerekir. Bu gibi sorunların çözülmesinde sürekli bizle irtibatta olan 80'i aşkın yaşına rağmen defalarca buluşarak İngilizce - Afrikansça yabancı kaynak temininde destek olan Cape Town Üniversitesi nin âbide ismi Prof. Dr. Nigel Worden hocamıza minnet borçluyum. Benzer şekilde Anglo - Boer muharebelerinin otoriter isimlerinden Prof. Dr. Christopher Saunder'in kıymetli görüş ve teşvikleri için kendisine şükranlarımı sunarım. Cape Town Üniversitesi nde arşiv uzmanı dostum Tanya Barben'in kaynak teminindeki katkılarından dolayı kendisine teşekkür borçluyum. Tüm bunlarla birlikte Cape Town Üniversitesi Kütüphanesi Afrika Çalışmaları Bölümü (Jagger Library) Cape Town Millî Arşivi ve Güney Afrika Milli Kütüphanesi çalışanlarına samimi yardımlarından ötürü minnettarım.

Gayret kuldan, inâyet Allah'tandır.

Newlands, 2020

BOER SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI ÖNEMLİ TARİHLER - TARİHÎ OLAYLAR

1652	Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (Dutch Indian Company) Ümit Burnu'nun ucunda bir ikmal istasyonu kurdu.
1795	Hollanda Cape Bölgesi'ni İngilizlere karşı kaybetti.
1803	Hollanda (Batavian Cumhuriyeti) kontrolü geri aldı.
1806	İkinci İngiliz kuşatması başladı.
1815	Afrikansca konuşan göçmenler tarafından Slatcher's Nek ayaklanması. Cape'de İngiliz idaresi onaylandı.
1820	4.000 İngiliz göçmeni Cape'e ulaştı.
1834	Cape'de kölelik kadırıldı; İngiliz Parlamentosu kararı!..
1835-1937	Büyük Göç: Boer sınır çiftçileri (Buur diye okunur) Orange (Oranj diye okunur) Nehri'nden karşıya geçtiler. Fakat Afrikansca konuşan göçmenlerin (Afrikanerlar) büyük çogunluğu Cape'de kaldı.
1838 (16 Aralık)	Blood Nehri Savaşı'nda Praetorius, Zulu Kralı Dingaan'ı yendi.
1838-1943	Boerlar, Natal'de toplandı.
1843	İngilizler, Natal'i (sömürge olarak) topraklarına kattılar.
1848	Transarangia (Orange Nehri hâkimiyet sahası olarak) alındı. Boomplaatz Savaşı'nda Smith Pretorius'u yendi.

1852	Sand Nehri Kongresi Transvaal Cumhuriyeti bağımsızlığını onayladı.
1854	Bloemfontein Kongresi; Transarangia bağımsızlığını Orange Özerk Devleti olarak değiştirdi.
1869	Kral Mosweshwe talebi üzerine İngilizler, Bosutoland'ı Bas sömürge olarak topraklarına kattı.
1870-1871	Kimberley'e Diamond Rush (Elmas hücumu)
1871	Kimberley'in Cape sömürge topraklarına katılması. John Cecil Rhodes, 18 yaşında Elmas Hücum'una (Dimond Rush) katıldı, ardından Alfred Beit (1875).
1877	Transvaal Devleti tarafından İngiliz Bas bölgesini sömürge olarak ilân edilmesi. Frere'nin varışı.
1879	İngiliz kuvvetleri, Zululand'ı zapt etti ve topraklarına kattı (1877). Yakın zamanda Natal'le birleşti.
1880-1881	Kruger İngiliz idaresine karşı Transvaal ayaklanmasını yönetti: Birinci Boer Savaşı (diğer adı ile birinci bağımsızlık savaşı)
1881	Majuba savaşı sonrası barış görüşmeleri. (27 Şubat) Proterya Kongresi: Transvaal Cumhuriyeti kısıtlı bağımsızlık elde etti.
1884	Londra Kongresi: Transvaal Devleti (Güney Afrika Cumhuriyeti) daha geniş bir Bağımsızlık elde ediyor.
1886	Witwatersrand'a Gold Rush (altın hücumu) başlıyor.
1888	Cecil J. Rhodes, İngiliz Güney Afrika'nın Lobengula'daki toprakları sömürmesi için İngiliz Kraliyeti Mukavelesi'ni elde ediyor.
1889	Cecil Rhodes, İngiltere ile yazışmalarını, Güney Afrika'nın bir İngiltere eyaleti olma yolunda hızlandırarak gizli anlaşmalar elde ediyor.

1890	Rhodes'un BSA (IGA - İngiliz Güney Afrikası) Birliği (imtiyazlı birlik) Lobengula'nın topraklarını işgal için öncüler gönderiyor. Yeni adı Rhodesia (Rodija okunur)
1895	(29 Aralık) Dr. Jameson, Pitsani ve Mafeking'den 500 Süvari Birliği ile Transvaal'a saldırıyor.
1896	Doornkop Savaşı: Jameson teslim oluyor. Johannesburg Tutuklama ve Yargılama Reform Komitesi: Rhodes Cape'de başbakanlıktan istifa etti.
1897	Baskın hakkında Londra soruşturması: Alfred Milner, Cape'de İngiliz Yüksek Komiseri olarak yönetimi ele alıyor.
1898	Kruger, 4. dönem için Transvaal Cumhurbaşkanı seçildi.
1898-1899	Milner, tatil için Londra'ya geri gelir.
1899	Cenubi Afrika Muharebesinin Başlangıç Yılı
31 Mayıs-5 Haziran	Blomfontein Konferansı.
8 Eylül	İngiliz kabinesi Natal'i savunmak üzere 10000 kişi göndermeye karar verdi.
26 Eylül	Penn Symons Askerî Birlikleri Dundee'ye sürdü.
27 Eylül	Kruger Transvaal Boerları nı askere çağırdı, ve Steyn'i de aynı şekilde özerk devlet yapması için ikna etti.
7 Ekim	İngilizler, Doğu Ordu Heyeti'ni seferber etti . General White Durban'a ayak bastı .
9 Ekim	Kruger ultimatom gönderdi.
11 Ekim	Ultimatonun sonu ve savaş başlangıcı.
14-16 Ekim	Boerlar (Bur, şeklinde okunur), Kimberley'de Kekewich ve Mafeking'de Baden-Powell Kuşatması'na başladı .
20 Ekim	Penn Symons Talana'da savaş verdi . Moller teslim oldu.

21 Ekim	Elandslaagte Savaşı.
24 Ekim	Rietfontein Savaşı.
30 Ekim	Hazin Pazartesi (Mournful Monday): Joubert, Ladysmith Savaşı'nda (Maddarspruit) White'a karşı üstünlük sağladı ve Carleton Nicholson's Nek istikametinde onu teslim olmaya zorladı.
31 Ekim	Buller Cape Town'a ayak bastı.
2 Kasım	White'ın "Saha Kuvveti", Ladysmith kuşatmasını kabul ettirdi.
15 Kasım	Botha Frere-Chieveley arasındaki zırhlı treni bozguna uğrattı.
22-23 Kasım	Willow Grange Savaşı.
23 Kasım	Botha ve Joubert'in baskınlarının Natal'da (Güneye doğru) sonu - bitişi. Methuen'in ilk savaşı: Belmant.
25 Kasım	Methuen'in ikinci savaşı: Graspan.
26 Kasım	Holdsworth, Linchwe Afrikalılar ile birlikte, Derdepoort'da Boer askerlerine saldırdı.
28 Kasım	Methuen'in üçüncü savaşı: Madder River
7 Aralık	Hunter'in Long Tom'a gece baskını; Ladysmith'i kuşatması.
10 Aralık	Stormberg'de Gatacre kaza - talihsizlik - felâketi.
11 Aralık	Magersfontein'de Methuen'in kuvvetleri püskürtüldü.
15 Aralık	Buller'in ilk yenilgisi: Colenso.
18 Aralık	Roberts, Buller'in yerine Güney Afrika Başkomutanı olarak atandı; Kitchener (genel kurmay başkanı) ile birlikte.
26 Aralık	Baden - Powell'in Game Tree Koyu'nda erken saldırısı vuku buldu.
29 Aralık	Alman Posta Vapuru Bundesrath Kraliyet Donanması tarafından ele geçirildi.

1900'LERİN BAŞI	
6 Ocak	Boerlar Ladysmith'de Sezarın Kampına ve Vagon Tepesi'ne (Platrand) saldırdı.
10 Ocak	Roberts ve Kitchener Cape Town'a ayak bastı.
24 Ocak	Spion Kap Savaşı.
5-7 Şubat	Vaal Krantz esir alındı, ardından serbest bırakıldı.
11 Şubat	Roberts Great Flank harekata başlar.
14-27 Şubat	Buller'in Ladysmith'i geri almak için dördüncü girişimi.
15 Şubat	French Kimberley'i kurtardı.
18 Şubat	Paardeberg Savaşı.
27 Şubat	Paardeberg'te Cranje iâdesi.
28 Şubat	Buller, Ladysmith'i devraldı.
7 Mart	Poplar Grove Savaşı: Kruger kaçtı.
10 Mart	Driefontein Savaşı.
13 Mart	Blomfontein'in ele geçirilmesi.
15 Mart	Roberts'in ilk bildirisi: Genel Af -Liderler hariç
17 Mart	Kroonstad'da Boer Savaş Konseyi.
27 Mart	Joubert'in ölümü.
31 Mart	De Wet Sannah'ın nöbetinde Broodwood'u tuzağa düşürdü.
4 Nisan	Roddersburg'da Royal Irish'in teslimi
3 Mayıs	Roberts, Proterya'ya doğru devam ediyor.
4 Mayıs	Mahon'un Mafeking bölgesine çevirme harekatı yaptı.
11 Mayıs	Buller ilerlemeye devam ediyor.
12 Mayıs	Roberts Kroonstad'ı kuşattı. B - P Eloff'un Mafeking'e olan saldırısını durdurdu.
14 Mayıs	Buller Biggersberg'den Boerlar'a karşı üstünlük sağladı.
17 Mayıs	Mahan ve Plumer, Mafeking'i geri aldı.

28 Mayıs	Orange Özerk Devleti'nin ilhakı ilân edildi: Orange Nehri Sömürgesi olarak yeniden adlandırdı.
31 Mayıs	Roberts, Johannesburg'u ele geçirdi. Piet De Wet Lindley'de Spragge ve Irish Yeomany'ı ele geçirdi.
5 Haziran	Roberts, Proterya'yı ele geçirdi. Mahkumlar serbest bırakıldı.
7 Haziran	Chiritiaan De Wet'in Roodewal'da üstünlük sağladı.
11-12 Haziran	Diamond Tepesi Savaşı vuku buldu.
12 Haziran	Buller Drakensberg görevine döndü ve Volksrust'u işgal etti.
11 Temmuz	Scots Greys'in Zikat's Nek'de teslimi.
15 Temmuz	Steyn ve De Wet Brandwater Koy'undan kaçtı.
21 Temmuz	Roberts Komati Poort'a doğru ilerlemeye başladı.
31 Temmuz	Prinsdoo'nun Brandwater Koyu'nda Hunter'a teslimi.
14 Ağustos	Ian Hamilton, De Wet'in kaçışını engellemede başarısız oldu.
27 Ağustos	Buller, Bergendal'da (Dalmanutha) Botha'yi yendi.
30 Ağustos	Son 2000 İngiliz mahkumu Nootgredacht'da serbest bırakıldı.
6 Eylül	Buller Lydenburg'u ele geçirdi.
25 Eylül	Pole-Carew Kamati Poort'a ulaştı.
19 Ekim	Kruger, Gelgerland ile Fransa'ya doğru denize açılıyor.
24 Ekim	Buller, İngiltere'ye gitmek üzere denize açıldı.
25 Ekim	Pretorya'da Transvaal tesliminin resmi ilanı.
6 Kasım	De Wet Bothaville'de yenildi. Le Gallais öldürüldü.

13 Aralık	De La Rey ve Smuts Clements'e Nooritgerdacht'da baskın yaptı.
16 Aralık	Kritzinger, Cape sömürüsüne girdi.
29 Aralık	Helvatia Post ele geçirildi.
	1901
27 Ocak-26 Mart	Fransızlar'ın E. Transvaal'de düşmanı püskürtme hamlesi.
31 Ocak	Smuts, Modderfontein'i ele geçirdi. Afrikalıların katliamı.
10-28 Şubat	De Wet'in Cape Sömürü "istilâsı".
28 Şubat	Kitchener ve Botha arasında erken Middelburg Barış görüşmeleri.
10 Nisan	Cape sömürgesi kuzeyine doğru ilk hamle.
7 Ağustos	Kitchener'in 15 Eylül'den sonra ele geçirilen - esir alınan ordu liderlerine sürgün ilânı.
12 Ağustos	Kritzinger, Cape sömürgesinden sürüldü.
3 Eylül	Smuts Cape Sömürü istilâsı Kiba Drift yolu ile.
5 Eylül	Scobell, Latter'in komandosunu ele geçirdi.
7 Eylül	Smuts, 17. Mızraklı Süvarileri Elanas River Poort'da kılıçtan geçirdi.
6 Ekim	General Botha kuzeye kaçtı.
11 Ekim	Komutan Latter'in îdâmı. Scheepers'in ele geçirilmesi.
30 Ekim	Benson, Bakenloog'de öldürüldü.
7 Kasım	Ian Hamilton, Kitchener'in genelkurmay başkanlığına atandı.
7 Aralık	Millî birlikler törenle göreve getirildi.
16 Aralık	Kritzinger esir alındı.
23 Aralık	Kroonstad - Lindley beton sığınak hattı tamamlandı.
25 Aralık	De Wet, Tweefontein'de Yeomay'i ele geçirdi.

1902	
17 Ocak	Scheepers îdâm edildi.
6-8 Şubat	E. Oranc Nehri sömürgesinde yeni hamle: De Wet savaştan çıktı.
13-26 Şubat	İkinci hamle: Rawilson'un üstünlüğü.
7 Mart	De La Rey Twebosch'da Methuen'i ele geçirdi.
24 Mart	W. Transvaal'de ilk hamle.
26 Mart	Cecil Rhodes'un ölümü.
4 Nisan	3 Mayıs - Smuts Ookiep'i kuşattı.
11 Nisan	Rooiwal Savaşı.
12-18 Nisan	Boer Barış Delegelerinin Proterya'da ilk toplantısı.
1-10 Mayıs	N.E Oranc Nehri sömürgesinde son hamle.
6 Mayıs	Holkratzda Zulu atağı.
11 Mayıs	W. Transvaal'de Ian Hamilton'un son hamlesi sona erdi.
15-18 Mayıs	Boer Delegelerinin Vereeniging'de ilk toplantıları.
31 Mayıs	Vereeniging'de son toplantı. Teslim şartları Proterya'da imzalandı. Savaş fiilen İngilizler'in başarısıyla sonuçlandı.

ESERİN MÜELLİFİ İSMAİL KEMAL BEY KİMDİR?

İsmail Kemal, 16 Ocak 1844 yılında Mahmud Bey ve Hatice Hanım'ın oğlu olarak bugün Arnavutluk'un güney sahil şehri olan Avlonya'da doğdu. Bektaşî kökenli bir Müslüman ailede yetişti. Avlonya'daki ilkokul eğitiminden sonra 1859 yılında İstanbul'a gitti. Dışişlerinde tercüman olarak göreve başladı. Bolu ve Gelibolu'da valilikler yaparak devletin iç işlerinde de tecrübesini artırdı.[1]

Mithad Paşa'nın politik faaliyetlerinden etkilenen İsmail Kemal Bey, henüz o dönemde lügatçi Şemseddin Sami ile birlikte Arnavut alfabesinin bir temele oturtulması için çalışmalarda bulundu. Himayesinde çalıştığı Mithad Paşa'nın 1877 yılındaki sürgünü, İsmail Kemal Bey'in de İstanbul'dan ayrılıp saray çevresinden uzaklaştırılarak Batı Anadolu havalisinde görevlendirilmesine sebep oldu. Beyrut'taki vazifesini ifa ederken 1900 yılının başlarında İngiliz hükümetine olan yakınlığı ve Arnavut millî hareketini teşkilatlandırması, onun İkinci Abdülhamid döneminde şüpheli bir karakter olarak değerlendirilmesine sebep oldu. Aynı sene Güney Afrika'daki maden savaşları için Hollanda kökenli Afrikanslar la İngilizlerin kanlı mücadelesini konu eden "Transvaal Meselesi" adında kaleme aldığı kitabında İngilizler lehine kalem oynatması, dönemin Osmanlı devlet politikalarına karşı bir hareket olduğu gibi eserin devlet sınırları içerisinde yasaklı bir kitap olarak rapor edilmesine neden olmuştu.

İsmail Kemal Bey'in bağımsız bir Arnavut devleti kurmak

[1] Avlonyalı Süreyya, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, Klasik Yayınlar, İstanbul, 2009, s.53.

için 1901 yılında Mısır'a ve Avrupa'ya kaçması, Arnavutluk'un bağımsızlığı için Prens Sabahattin ve Recep Paşalar gibi Jön Türk hareketinin önde gelen isimleriyle olan planlarını ortaya koymuştu.[2]

İttihat Terakki Dönemi'nin muhalif şahsiyetlerinden olan Mahir Said Bey'in hatıralarında, İsmail Kemal Bey'le alâkalı önemli bilgiler mevcuttur. Mahir Bey; *"İsmail Kemal Bey, rakibine karşı kendinde kuvvet bulamadığı vakit hemen ecnebilere koşar. Fasl-ı mahsusunda izah ettiğimiz gibi Paris Kongresi'ni bu haliyle tefrikaya düşürmüştü. Bu sefer kendi hayatı da tehlikeye girince yine tabiatıyla ecnebilere başvurmuştu"* şeklinde dönemin diğer kaynaklarıyla tutarlı fakat genel olarak menfî bilgilere yer vermektedir.[3]

Sultan Abdülhamid devrinin kırılma noktalarından birisi olan 31 Mart Vakası'nın oluşumunda Avlonyalı İsmail Kemal, başta gelen İttihatçı liderlerdendir.[4]

Hakikaten İsmail Kemal Bey'in İngiliz Devleti'ne olan hayranlığı ve sadâkati yanında, 1907 yılında Arnavut Millî Hareketi'nin Osmanlı Devleti'ne karşı Yunan Hükümeti ile olan gizli anlaşması, onun Osmanlı Devleti aleyhine çalışmalarda bulunduğunu ortaya koymaktaydı. 1908'de İttihat ve Terakki oluşumunun devlet idaresini eline almasından sonra İsmail Kemal Bey'in Arnavutluk'un bağımsızlığı için yaptığı faaliyetleri, Yunan ve Bulgar hükümetiyle olan gizli anlaşmaları, onun siyasi çevrelerle olan münasebetlerine daha bir temkinle bakılmasına sebebiyet vermişti.[5]

Jön Türk hareketiyle 1908 yılında Osmanlı Parlamentosu'nu yeniden düzenlemek için görevlendirilmesi, İkinci Meşru-

---

2 Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, 1856-1861*, TTK, Ankara, 1983, Cilt 6, s.245.

3 Pekmen, Mahir Said, *31 Mart Hatıraları*, (Hz, Hasan Babacan, Servet Avşar) TTK. Ankara, 2013, s.174.

4 Özcan, Halil, *Atatürk Dönemi Türkiye İlişkileri*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi), Ankara, 2009, s. 9.

5 Hanioğlu, Şükrü, *Bir Siyasi Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İletişim Yayınları, (2. baskı – Ocak) 1989, s. 294.

tiyet'in, İsmail Kemal Bey'e tasarladığı faaliyetleri için yeni fırsatlar vermişti. 1911 yılında Arnavutluk isyanı hareketine katılıp 23 Haziran'da Karadağ'da[6] katıldığı halka açık konuşması, onu Arnavutluk'ta "efsane lider" yaparken Osmanlı Devleti nezdinde hain olarak kayda geçirdi. İsmail Kemal Bey önderliğinde 28 Kasım 1912'de imzalanan anlaşmayla Arnavutluk'ta 500 yıllık Osmanlı hakimiyetine son verilmiş oldu.[7]

Sultan İkinci Abdülhamid, İngiliz Büyükelçisi'ne serzenişte bulunarak ona hitâben; *"Türk Milleti adına İngiltere'ye duyduğu sempatiyi ifade etmeye cesaret eden İsmail Kemal gibi bir sahtekârı nasıl kabul eder, anlayamadım"* ifadelerini kullanmıştır.[8] Hakikaten Sultan Abdülhamid'in, bazı yönlerden Taif'e sürgün ettiği Mithad Paşa'ya benzettiği İsmail Kemal Bey'in başını çektiği bir grup Osmanlı'nın İngiltere Büyükelçisi'ne bir bildiri sunarak; *"İngiltere'nin müteşebbis olduğu şu Transvaal harbi ahirinde şan ve şeref ve kemâl-i muvaffakiyetle çıkması temennisiyle..."* şeklindeki sempati dolu lütufkâr sözleri, İsmail Kemal Bey'in *Transvaal Meselesi* adlı eserinde de anlaşıldığı gibi İngiltere taraftarı olarak algılanabilmektedir.[9] Bu sebeple olacak ki bir Osmanlı arşiv belgesinde, *Transvaal Meselesi* adlı çalışmanın İngiltere yanlısı olarak kaleme alındığı gerekçesiyle mahsurlu görüldüğü için yasaklandığı kaydı yer almaktadır.[10] Hâlbuki Osmanlı Devleti, Transvaal Savaşı'nda İngiltere'nin karşısında olmasını, devletin bekâsı için gerekli görmekteydi. Çünkü İngiltere'nin bu sömürge savaşındaki galibiyetinin, Devlet-i Aliyye'nin başına başka işler açacağı açıktı. Bu sebeple 1900 yılında eski Washington ataşemiliteri Binbaşı Aziz Bey'in Güney Afrika'ya gönderilerek savaşın seyri hakkında rapor tutması istenmişti.[11]

---

6 İsmail Kemal Batı dünyasında bilinen *Montenegro* yer ismini Karadağ yerine kullanmayı tercih etmiştir.

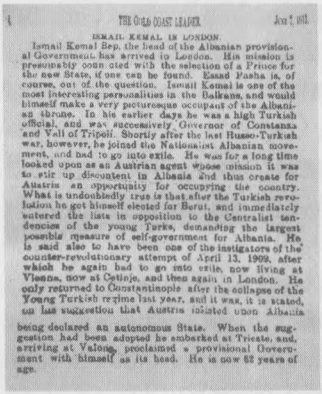
7 *The Rhodesia Herald*, "Ismail Kemal in Albania", Harare, Zimbabwe, December 12, 1912, s. 6.

8 Özcan, *age*, s. 26.

9 Kuran, Ahmed Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda inkilap haeketleri ve Millî* Mücadele, İstanbul, 1959, s. 215.

10 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, (CDAB) MF. MKT. 570/37, H. 8. 04. Hicri 1319 (Miladi 1901)

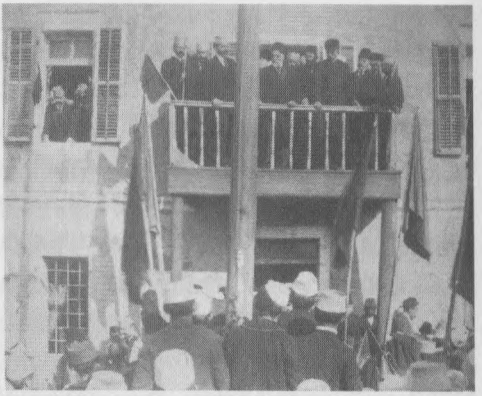
11 Washington Askeri Ataşesi Binbaşı Aziz Bey, yazar Münevver Ayaşlının dayısıdır. Bkz.

THE COLD COAST LEADER June 7, 1913.

ISMAIL KEMAL IN LONDON.

Ismail Kemal Bey, the head of the Albanian provisional Government, has arrived in London. His mission is presumably connected with the selection of a Prince for the new State, if one can be found. Essad Pasha is, of course, out of the question. Ismail Kemal is one of the most interesting personalities in the Balkans, and would himself make a very picturesque occupant of the Albanian throne. In his earlier days he was a high Turkish official, and was successively Governor of Constanza and Vali of Tripoli. Shortly after the last Russo-Turkish war, however, he joined the Nationalist Albanian movement, and had to go into exile. He was for a long time looked upon as an Austrian agent whose mission it was to stir up discontent in Albania and thus create for Austria an opportunity for occupying the country. What is undoubtedly true is that after the Turkish revolution he got himself elected for Berat, and immediately watered the lists in opposition to the Centralist tendencies of the young Turks, demanding the largest possible measure of self-government for Albania. He is said also to have been one of the instigators of the counter-revolutionary attempt of April 13, 1909, after which he again had to go into exile, now living at Vienna, now at Cetinje, and then again in London. He only returned to Constantinople after the collapse of the Young Turkish regime last year, and it was, it is stated, on his suggestion that Austria insisted upon Albania being declared an autonomous State. When the suggestion had been adopted he embarked at Trieste, and, arriving at Valona, proclaimed a provisional Government with himself as its head. He is now 62 years of age.

Dünya Basınında İsmail Kemal Bey ve Arnavutluk'un ilk bağımsızlık mitinginden bir görüntü,
(The Cold Coast Leader, "Ismail Kemal in London" 7 Haziran 1913)

Arnavut milliyetçiliğinin babası sayılan İsmail Kemal Bey'in Trablusgarp'ta görevine gitmeyip yurt dışına kaçmasının Batı basınında yankılanması ise onun tam manasıyla Osmanlı'daki milliyetçilik hareketlerini destekleyen Avrupa dünyasını arkasına alarak hareket ettiğinin ipuçlarını vermektedir.

The New York Times gazetesinin haberi, onun Avrupa'ya kaçışını destekler mahiyettedir. İsmail Kemal Bey'in kaçışınn ardından Osmanlı yazışmalarında artık *"firârî Avlonyalı İsmail Kemal"* yahut "İngilizler *in âlet-i fesadı*" şeklinde anılmasından devlet ricâlinin İsmail Kemal meselesini artık siyasallaşan bir pencereden değerlendirmeye aldığı anlaşılmaktadır.[12]

Gerçi bu dönemde, Abdülhamid Dönemi'nin baskıcı politikalarını "istibdad devri" şeklinde nitelendiren birçok Türk aydını da benzer siyasi ve hukukî sorunlarla yüzleşerek Osmanlı saray çevresinden dışlanmış yahut sürgüne gönderilmişlerdi.[13] Stanford

---

Ayaşlı, Münevver, *Rumeli ve Muhteşem İstanbul Evlad-ı Fatihan*, Timaş yayınları, İstanbul, 2014, s. 14: Tandoğan, *Muhammed Afrika'da* Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti. (1800-1922) TTK, Ankara, 2013, s. 122.

12 CDAB, DH. MKT. D. 505. G. 60. 08. S. 1320

13 Bu dönemde Abdülhamid devri hükümetini eleştirenlerden birisi de büyük şair Mehmet Akif Ersoy'du. Bkz. Akif Ersoy, Mehmet, *Safahat* İstibdat, İnkilap Yayınları, İstanbul. 2014, s, 151.

Shaw'un gözlemiyle, materyalist Abdullah Cevdet'i, Arnavut milliyetçisi İsmail Kemal'i, Ermeni komitecisi Malumyan'ı, Türk milliyetçisi Yusuf Akçura'yı Jön Türk yapan en mühim olgu, Abdülhamid döneminin kapatılmasıydı" şeklindeki manidar ifadesiyle mevcut hükümetin sosyopolitik dönemine ışık tutmuştur.[14]

1912 yılında Balkan Savaşları'yla büyük çoğunluğu Müslüman olan Arnavutlar, Sırp ve Yunanlılar tarafından büyük bir zulme maruz kalarak katledildiler. Avlonyalı Kemal Bey'in önderliğinde Arnavutluk'un bağımsızlığı mücadelesi, biraz da o sancılı dönemlerin Arnavut halkı için kaçınılmaz yaşam mücadelesinin bir sonucu olarak addedilmelidir.[15]

1912- 1914 yılları arasında İsmail Kemal Bey, Arnavutluk devletinin başbakanlığını üstlendi. Bu süreçte gerek Osmanlı Hükümeti'yle olan çekişmesi gerekse Londra Anlaşması'na göre teşekkül etmiş olan Arnavutluk'un uluslararası komisyonuna ters düşmesi; onu birden Arnavutluk'ta istenmeyen adam hâline getirdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Paris'te yaşadı ve bu yıllarda yazar Somerville Story'e hayat ve hatıratını anlatarak bir biyografi çalışmasına olanak sağladı. 1918 yılında bir akşam yemeği sonrası kalp krizi geçirerek vefat etti. Cenazesi Avlonya'ya getirilerek Bektaşî töreniyle toprağa verildi. Hatıratı ölümünden sonra İngiltere'de yayınlandı. Kurduğu ülkesinde paraların üzerine koyulmaya layık görülen resmi, 1992-1996 yılları arasında Arnavutluk'taki banknotlarda yer aldı ve yine 2012 yılında resmî törenle devlet erkanınca anılarak Arnavutluk'a heykeli dikildi.[16]

---

14 J Shaw, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 2006, C. II, s. 320,

15 Agim Tereziu, *16. yy.da Arnavutluk'ta İslamın yayılışı*, (Y. Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi), Bursa, 2010, s. 54.

16 Birecikli, İhsan Burak, Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri, *Akademik Bakış*, Cilt, 3. Sayı. 5, 2009, s. 26.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TARİHİNDE TRANSVAAL MUHAREBESİ

GİRİŞ

Transvaal meselesi adıyla dünya gündemini meşgul eden Güney Afrika Maden Savaşları, Osmanlı Devleti aydın kesiminin de dikkatinden kaçmamış ve bu stratejik konu üzerinde türlü çalışmalar kaleme alınmıştır.[17] Hiç şüphesiz bu hususta kaleme alınmış Osmanlıca eserlerin başında iki Türk münevverinin; Gazi Mahmud Muhtar Paşa'nın *Güney Afrika Muharebesi* ve İsmail Kemal Bey'in "Transvaal Meselesi" adlı önemli çalışmaları gelir. Mahmud Muhtar Paşa'nın çalışması İsmail Kemal Bey'in eserine kıyasla harp stratejileri açısından daha detaylı bilgiler içermektedir. Bu minvalde İsmail Kemal'in kitabı, sosyolojik yanı ağır basan bir deneme iken Mahmud Paşa'nın eseri bir harp tarihi raporu mahiyetindedir.[18]

Bu iki eser de konuya farklı açılardan bakmalarına rağmen ayrı ayrı önem taşıyan gözlem ve fikirler içerirler. Bunlarla birlikte Musahabe-i İktisadiye İngiltere Ticareti ve Transvaal Muharebesi, Musaleha İngiltere ve Transvaal Muharebesi'nin Hitâmı, Transvaal Ahvâl-i Coğrafya ve Tarihiyye Hudut, Saha, Nüfus, Ahval-i Maliye Elmas Madenleri, Transvaal Muharebesi ve İngiltere'de İanat-ı Askeriye ve İsmail Hakkı Tevfik'in Kamer Adaları gibi benzer tarihi kitaplar, Osmanlı Devleti'nin son döneminde dahi Cenubî Afrika havalisindeki gündemin devlet tarafından takip edildiğinin delilleri olarak görülebilir.[19]

Transvaal Muharebesi hariç tutulduğunda genel coğrafya

---

17 Meredith, Martin, *Dimonds, Gold and War, the making of South Africa*, New York, 2007, s. 13.

18 CDAB, *HR.TH.385 33*, Avlonyalı İsmail Kemal Bey'e dair.

19 İsmail Hakkı Tevfik, *Afrika'da Alem-i İslâm Külliyatından; Kamer Adaları; 1*, Matbaa-i Askeriye, İBB Atatürk Kitaplığı Dersaadet [İstanbul] 1339 H [1920-1921 M].

açısından Transvaal toprakları; *"geniş meralarında hayvan beslenen ve zengin altın ve elmas madenlerine mâlik olan altın şehri olarak tanınmış topraklardan ibârettir"* şeklinde Abdülkadir Sâdî'nin eserinde sınırlı bir şekilde de olsa doğru ifadelerle tanıtılmaktadır. Elbette Muallim Sâdî, bu muharebenin esas sebebini teşkil eden maden zenginliğine işaret ederek 1931 yılında kaleme aldığı umumi coğrafya kitabında *"Güney Afrika'yı dünyanın birinci memleketi haline getiren nedenin Transvaal'daki altın madeni"* olduğunu dile getirmekten kendini alamamıştır.[20]

1899 - 1902 yılları arasında Güney Afrika'da basılan yerli gazeteler incelendiğinde; zengin altın ve elmas maden yatakları için başta İngiltere - Hollanda ve Fransa olmak üzere Avrupalı sömürgecilerin şahsî menfaatleri için ortaya çıkan çıkar savaşını alenen ortaya koymaktadır. 1900 yılının 23 Haziran tarihli *The Weekly News* adlı yerel gazetesi Transvaal savaşını anlatırken "Afrika'da Kan ve Altın" şeklinde bir manşet atarak Afrikanslarla İngilizler arasındaki çıkar mücadelesinin kıran kırana geçtiğini vurgulamıştır.[21] Tüm bu sebeplere bağlı olarak Transvaal Harbi, dünya toplumları gibi Osmanlı kurmay ve münevver sınıfını da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemişti.

İsmail Kemal Bey 1920 yılında İngiltere'de basılan hâtırâtında, İstanbul'dan kaçıp Brüksel'de yaşadığı yıllarda "Transvaal Meselesi" adlı kısa bir çalışma kaleme aldığını ifade etmektedir.[22] Osmanlı Türkçesi'yle kaleme aldığı ve 1901 yılında İstanbul'da basılan eserinin[23] İngilizce, Fransızca ve Arapça'ya çevrildiğini, yine hatıralarında dile getirmektedir.[24] Prof. Dr. Ali Birinci, Mütercim Hoca Kadri'nin Avlonyalı İsmail Kemal Bey'den *Meselüt'ül Transvaal* adlı bir kitap çevirdiğini fakat çevirinin hangi

---

20 Kazancıoğlu, Abdülkadir Sadi Maraşlı, *Umumi coğrafya Afrika, Okyanusya*, İstanbul, 1931, s.155.

21 *The Weekly News*, "Blood and War" 23 June 1900, s. 331.

22 Ismail Kamal Bey, *The Memoirs of İsmail Kemal Bey, Edited by Sommerville Story*. London, 1920, s. 302.

23 Avlonyalı İsmail Kemal, *Transvaal Meselesi*, Matbaa-i Osmaniye, Istanbul, 1901.

24 Ismail Kamal Bey, *a.g.e.* s. 309.

dilden hangi lisana olduğunu belirtmeden kayda geçmiştir.[25] Hâlbuki Hoca Kadri'nin çevirisi, Osmanlıca Transvaal Meselesi'nin Arapçaya *Mes'eletü'l-Transvaal* olarak çevrilmesinden ibarettir. Elimizde bulunan her dört nüshasında da Transvaal Meselesi adlı kitabın Hoca Kadri tarafından Osmanlıcadan Arapçaya çevrildiği anlaşılmaktadır. İsmail Kemal Bey hatıralarında bu çalışmasının Fransızca ve Arapça çevirilerinin Kahire'de basıldığını dile getirmektedir.[26] Her nedense İsmail Kemal Bey'in Transvaal Meselesi adlı kitabı, neredeyse Türk okurları arasında esâmesi okunmaz bir duruma düşmüş hatta İngilizce ve Arapça çevirileri de unutulmaya yüz tutmuşken Fransızca çevirisi kayda değer bir ölçüde meşhur olmuş ve defalarca basılmıştır.[27]

İsmail Kemal Bey Transvaal Meselesi adlı kitabının bir nevi özeti mahiyetinde yazdığı otuz sayfalık İngilizce makalesini kaleme alırken Trablusgarb'ta vazifeli bulunmasını kastederek cümlelerine *"ben herhangi bir suçlama yapmıyorum, sadece konuyu hikaye ediyorum, niyetim tartışma yaratmak değil sadece kendimi yargılıyorum, yazdığım bir biyografi de değildir, gayem gönüllü sürgün oluşumun sebeplerini açıklamaktır"* şeklinde başlamıştır.[28] Bu ifadeler İsmail Kemal Bey'in daha çok vicdanıyla hesaplaşma mahiyetindeki duygularının bir ifadesi olsa da çalışmasının tamamında Rusya, Hollanda ve Fransa gibi devletlerin onun için Osmanlı düşmanı olduğunu fakat İngiltere'nin Osmanlı ve Müslüman dostu bir devlet olduğu yönündeki iddialar, daha çok İsmail Kemal'in fikir dünyasını ortaya koyan bir delil mahiyeti taşır. Özelikle iki devlet olarak Osmanlı İmparatorluğu'yla İngiltere'nin çıkarlarını koruduğu fikrine delil olarak Kırım Savaşı'nda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni koruduğunu ve Moskof bayrağının İstanbul'da dalgalanmasının İngiltere ve Osmanlı'nın

---

25 Birinci, Ali, *Tarihin Gölgesinde Meşahiri Meçhuleden Birkaç Zat*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001, s. 79.

26 Ismail Kamal Bey, *a.g.e*, s. 303.

27 İsmail Kemal Bey, *La Question du Transvaal ou le Role Civilisateur de l'Angleterre Jugé au Point de vue Musulman*, Paris, 2009. s.14.

28 İsmail Kemal Bey, *The Transvaal Question*. s 147.

sonu olacağını ortaya koyması gibi iddialar, şüphe yok ki tarihi hakikatlere ters düşecektir. İsmail Kemal Bey, bu tezlerine binaen Rusya'nın her iki devlet için de tehdit oluşturan bir politika izlediğini iddia etmektedir.

Diğer yandan Transvaal meselesini analizinde tarihi alt yapıyı değerlendirirken Vasco da Gama'nın Ümit Burnu'nu dolanmasından sonra Güney Afrika'daki işgalci Hollanda kökenli Boer halkının bu havalideki yerli Malay, Müslüman veya pagan inanışa mensup halkların hiçbirini birbirinden ayırmadan köle ettiğini ve bir milyondan fazla yerli halkı yok ettiğini ifade etmiştir. İsmail Kemal Bey bu değerlendirmeyi yaparken dünya tarihinde İngiltere kadar geniş sömürgeler elde edip başka milletler üzerinde kurduğu hakimiyetini görmezden gelebilmiştir. Bu bilgilere bağlı olarak İsmail Kemal Bey'in Transvaal muharebesinde karşı tarafta olan Hollandalılar için yaptığı yorumlar herne kadar doğru olsa da taraflıdır. Zira bir tarafta bunca hakikati dile getirirken diğer yandan İngilizlerin Malay Müslümanlarına insanlık gösterdiği yönündeki izahlar *(humanity shown by English)* tamamen taraflı ve tutarsız ifadelerdir. Buna rağmen bunca zulme ve birkaç kuşak devam eden köleliğe rağmen Güney Afrika'daki Malay Müslümanlarının bu sancılı süreçte yine de dinlerini muhafaza edebilmiş olduğu değerlendirmesi ise dikkate şayan bir analizdir.[29]

Benzer şekilde Rusların İslam ve Müslüman düşmanı iken İngilizlerin Müslümanlarla ittifak içerisinde olduğunu ifade etmek bir nebze doğru görünse de esasında tarihi hakikatlere aykırıdır. Zira İngiltere her ne kadar politik nedenlerle Kırım Muharebesi'nde Osmanlı yanlısı bir siyaset izlemiş olsa da İsmail Kemal Bey'in dost dediği Britanya İmparatorluğu'nun fırsat eline geçer geçmez 1882'de bin yıllık İslam ve takriben 400 yıllık Osmanlı toprağı Mısır'ı işgal ettiği görülecektir.[30] Nitekim İsmail Kemal Bey'in "İngilizlerin Afrika'daki esas gayesi medeni bir hükümet yönetiminin

[29] İsmail Kemal Bey, *a.g.e.* s. 147, 151, 156, 159.

[30] Kızıltoprak, Süleyman, *Mısır'da İngiliz İsyanı Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882 -1887)* Istanbul, 2010, s.26.

tüm yerlilere eşit miktarda çıkar sağlamaktır," sözleri onun İngiliz tarafgirliğinin zirvesine çıkan sözleri olarak değerlendirilebilir. Buna benzer ifadeleri türlü vesilelerle tekrar etmesi çalışmasının ilmiliğine de gölge düşürmüştür.[31] Makalesinin son cümlelerine kadar Transvaal meselesini bir kenara bırakıp İngiliz hayranlığı ile iki ülke ve millet arasındaki ortak değerlerden dem vurması ise İsmail Kemal Bey'in neden Osmanlı Hariciyesinde menfi bir karakter olarak tanındığının sebeplerini de ortaya koymuş oluyor.

Tüm bunların yanında İsmail Kemal Bey'in bazı gözlemleri tarihi mikyasta önem arz eder. Dünya devletlerinin coğrafik ve stratejik konumunu muhakeme ederken Herat şehri Hindistan için ne kadar önem arz ederse İstanbul'un da dünya siyasi arenasında öyle bir işlevi vardır ifadeleri yine meselelere bir Osmanlı'dan ziyade Batılı hatta bir İngiliz gözüyle baktığını ortaya koyuyor.[32] Özellikle Güney Afrika'daki Osmanlı varlığının Sultan Abdülmecid döneminden bu yana Osmanlı fahri konsolosu De Roubaix ile birlikte ve İsmail Kemal Bey'in ifadesiyle Fuad ve Âlî Paşaların önerisiyle Cenubî Afrika'ya gönderilen "Hoca Bekir Efendi"nin çalışmalarıyla zirveye çıktığını ifade etmesi o dönem için ciddi bir tarihi analiz olarak addedilebilir. 1901 yılında yazdığı bu makale dikkate alınırsa doğrusuyla yanlışıyla günümüzdeki kaynaklar ışığında Ümit Burnu'ndaki Osmanlı varlığını ilk defa tarihi bağlamda incelemiş ilk Osmanlı münevverinin İsmail Kemal Bey olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[33]

Batı dünyasında Anglo-Boer War adıyla geçen Güney Afrika'da Afrikaans ve İngilizlerin sömürge savaşı, dünya gündemini işgal ettiği düzeyde olmasa da Osmanlı devlet ricâlinin de takip ettiği bir muharebedir. Osmanlı arşiv belgelerinden açıkça anlaşıldığına göre Transvaal ve Orange[34] Hükümetlerinin İngiltere'ye

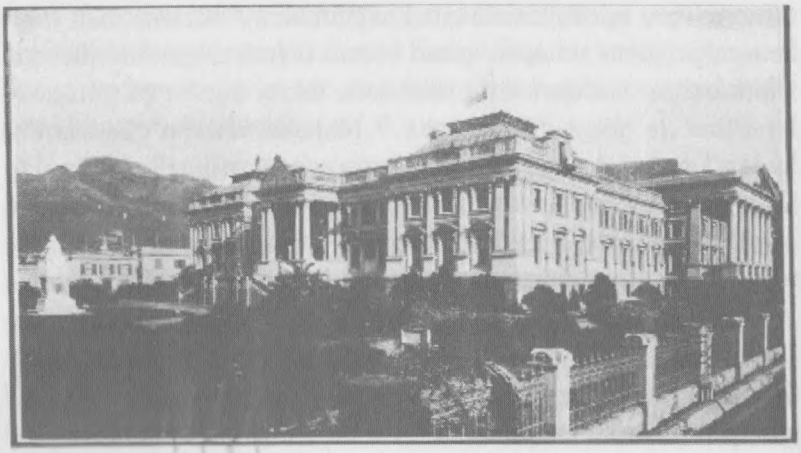
---

31 İsmail Kemal Bey, 1901, The Transvaal Question from the Mussulman point of view, s 162- 167, *Fortnighlty* Review, London.

32 İsmail Kemal Bey *a.g.e*, s.152.

33 İsmail Kemal Bey, *a.g.e*, s. 163.

34 Bu isim Oranç diye okunur.

UN NOUVEAU PALAIS GOUVERNEMENTAL DANS UN NOUVEAU PAYS AFRICAIN
Le Siège du Pouvoir Exécutif à Prétoria, au Transvaal.

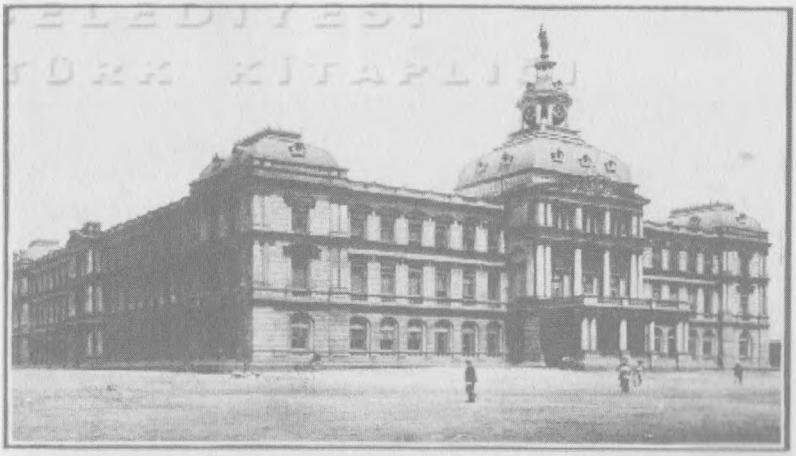
Osmanlı mecmualarında Transvaal Meselesi, Şevval, 1895

harp ilân ettiği kaydı yer almaktadır.[35] Savaştan sonraki yıllarda II. Abdülhamid devrinde, Transvaal Muharebesi'nin masrafına dair raporları değerlendirmiş olması yine Devlet-i Âliyye'nin politikalarını dünya siyasi dengelerini ölçü alarak çizdiğine delâlet eder.[36] Savaşın geçtiği bölgelerde Transvaal Muharebesi devam ettiği sürece Osmanlı vatandaşlarını Alman konsoloslarının himâye edeceğine dair kayıt ise; Cihan Harbi'nden çok önce İngilizlere karşı Osmanlı – Almanya ittifakının ip uçlarını vermekteydi.[37]

Osmanlı Mecmuaları'nda Altın Madenleri ile ünlü Transvaal semtinde yeni inşa edilen Hükümet binasının Pretoria şehrinden görünümü yer almaktadır. Şüphe yok ki Devlet-i Âliyye'nin, Ümit Burnu'nun keşfiyle ve bu topraklardaki sömürgecilik mücadelesiyle bölgedeki altın ve elmas madenlerinin keşfiyle çok başka bir boyut aldığını gözlemlediği kayıtlardan rahatlıkla anlaşılmaktadır.

---

35 CDAB, Y. A. HUS. 402/7 – H. 03.08.1317.
36 BOA, *YPRK. PT.* 22/27 H. 22. 01. 1320.
37 CDAB, *HR. ID.* 2101/69 M. 02.02 1900 Şehbenderhaneler Muameleleri.

LES MERVEILLES D'UNE BONNE ADMINISTRATION

Osmanlıca mecmualarda vurgulanan zengin maden yatakları sebebiyle imar ve iskân edilen Güney Afrika`nın başkenti Pretoria şehri, 1900.

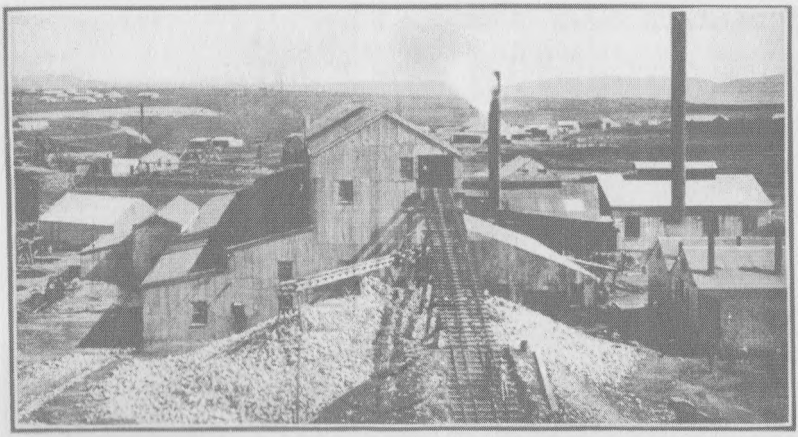
Belki bu sebeple olacak ki çocuk edebiyatının büyük isimlerinden Ömer Seyfettin'in romanlarına dahi konu olan muharebede sömürge edilen topraklara atıfta bulunarak; *"Zavallı Transvaal'in yalnız bir günâhı vardı: Zenginliği, altın madenlerinin bol olan toprakları"* ifadesiyle belli ki daha çok sömürgeci güçlere hedef olması konu edilmekteydi.[38]

Savaş boyunca bir Osmanlı muhbiri gibi Güney Afrika'dan Osmanlı devlet ricâline kayda değer siyasi ve ekonomik raporlar sunan Erzurumlu Müderris Ebubekir Efendizade Ahmet Ataullah Efendi'nin verdiği bilgiler ise Transvaal havalisindeki genel durum üzerine ayrı önem taşımaktadır. Ahmet Ataullah Efendi o tarihlerde elmas madenleri ile bilinen Kimberley'deki Osmanlı Medresesi'nde (The Ottoman Imperial School) Arap Dili Muallimi olarak eğitim vermekteydi.[39]

---

[38] Seyfeddin Ömer, *Ömer Seyfeddin Seçme Hikayeler 2*, İş Bankası yayınları, İstanbul, 2014, s. 34.

[39] Gencoglu, Halim, "The first Muslim politician of South Africa Ahmet Ataullah Bey, 1865-1903". *New Contree*, No. 69 (July 2014) s. 95.

Transvaal bölgesinde işlenen elmas yataklarının Osmanlı gazetelerinde konu edinen bir resmi, 1900

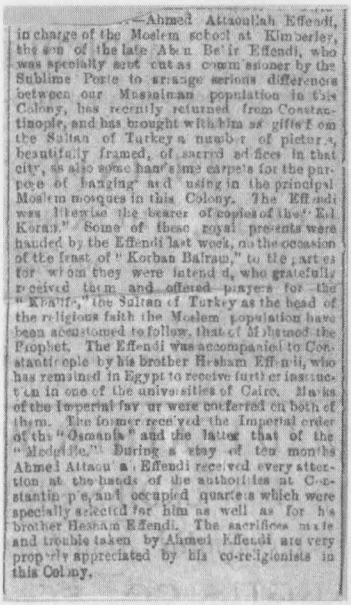
Osmanlı münevveri Ahmet Ataullah Efendi, Transvaal Muharebesi'nin olduğu dönemde okulunun muharebe sahasında kalması sebebiyle bir süreliğine okulunu tatil etmiş ve Güney Afrika'da savaşın gidişatı ile ilgili Bâbıâli'ye onlarca sayfa rapor sunmuştu. Daha çok İngilizce kaleme aldığı ve Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa yoluyla Dersaadet'e takdim edilen raporlarda, Transvaal Muharebesi'nin ana sebebinin maden savaşları olduğunu detayları ile ortaya koymaktadır.[40]

Güney Afrika tarihinde bir dönüm noktası olarak bilinen 1899 - 1902 Anglo - Boer Savaşı'nda Ebubekir Efendi'nin en büyük oğlu Ahmet Ataullah Bey'in Mafeking Bölgesi'nde İngilizler tarafında görevli olduğu görülmektedir.

Ahmet Ataullah Efendi sunduğu raporlarda bilgi vermenin yanında "Transvaal altın madenlerinin ilginizi çekeceğini umut ederim" şeklinde Cenubî Afrika bölgesinin ehemmiyetine nazari dikkatleri çektiği anlaşılmaktadır.[41] Bir başka raporunda ise son

40 CDAB, Y.A..HUS. 402 7 H-03-08-1317.

41 *CDAB*, YPRK, AZJ, 00031. 00017/001, / Zilhicce 12 sene 1312.

—Ahmed Attaoullah Effendi, in charge of the Moslem school at Kimberley, the son of the late Abu Bekir Effendi, who was specially sent out as commissioner by the Sublime Porte to arrange serious differences between our Mussulman population in this Colony, has recently returned from Constantinople, and has brought with him as gifts from the Sultan of Turkey a number of pictures, beautifully framed, of sacred edifices in that city, as also some handsome carpets for the purpose of hanging and using in the principal Moslem mosques in this Colony. The Effendi was likewise the bearer of copies of the "El Koran." Some of these royal presents were handed by the Effendi last week, on the occasion of the feast of "Korban Bairam," to the parties for whom they were intended, who gratefully received them and offered prayers for the "Khalif," the Sultan of Turkey as the head of the religious faith the Moslem population have been accustomed to follow, that of Mahomed the Prophet. The Effendi was accompanied to Constantinople by his brother Hesham Effendi, who has remained in Egypt to receive further instruction in one of the universities of Cairo. Marks of the Imperial favour were conferred on both of them. The former received the Imperial order of the "Osmanlie" and the latter that of the "Medjidie." During a stay of ten months Ahmed Attaoullah Effendi received every attention at the hands of the authorities at Constantinople, and occupied quarters which were specially selected for him as well as for his brother Hesham Effendi. The sacrifices made and trouble taken by Ahmed Effendi are very properly appreciated by his co-religionists in this Colony.

Ahmet Ataullah Efendi gözlemci olarak Mafeking bölgesinde İngiliz kurmaylarla savaş alanında, 1899

iki yılda muazzam gelişmelerin ve modernleşmenin kaydedildiği Kimberley'den her gün trenlerle Johannesburg'a altın taşındığı rapor edilmekteydi. Bu zenginlik sebebiyle Kimberley'in modern Avrupa şehirlerinden farksız bir halde iskân edildiği ve dünyanın her yerinden göç aldığı vurgulanmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin bu savaşlara gösterdiği ehemmiyetin mezkûr resmi yazışmalarda da izlerini görmek mümkündür. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nin bir gözlemci olarak Anglo-Boer savaşına Osmanlı Washington ateşesi olan Binbaşı Aziz Bey'i göndermesi ve yine Aziz Bey'in Bâbıâli'ye sunduğu raporlar, dünya devletleri gibi Osmanlı Devleti'nin de bu savaşın serencamını uzaktan seyretmekle kalmayıp yakinen ilgilendiğini ortaya koyan misallerdendir. Aziz Bey'in Güney Afrika'ya gönderilmesi ile alakalı tertip edilen evraktaki açıklama şöyledir;

> Transvaal'den avdet eden Binbaşı Aziz Bey'in intizarında avdet harcırâhı ile mütedâhil maaşâtın

L'Hôtel des Voyageurs. — Le Marché aux fruits. — La construction de la Station centrale des lignes ferrées.

LA RENAISSANCE D'UNE VILLE, RESULTAT DE L'ENERGIE HUMAINE SANS L'AIDE DES RESSOURCES EXTRAORDINAIRES.
A Messine, après la récente dévastation par le tremblement de terre.

Osmanlı mecmualarında Transvaal Madenleri ile ilgili bir resim

> ba telgraf Londraca niseb ettirilmesi esnasında **(?)** Londra sefareti seniyyesine buna varid olan telgrafhânede işar kılınmış ve mümaileyhin avdet harcırahı ile maaşât -ı mütedâhilenin nispeti hakkında tekiden --- buyurulan irade-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî 2 Rebiülevvel 318 tarihli tezkire-i çaker ile sabık sami-i sadâretpenâhîye tebliğ edilmiş olunmağla ol babda --- sıhhatu'l emrindir" şeklinde kaydedilmiştir.
>
> 30 Rebiyülevvel 318 ve / 14 Temmuz 316[42]

Binbaşı Aziz Bey'in Güney Afrika'ya gönderilip savaş hakkında bilgi elde edinilmesi, Güney Afrika İngiliz sömürge idaresindeki *Colonial Office*'in kayıtlarında yer almıştır. O dönemde başkent Pretoria'da çekilen bir resimde de Washington ataşemiliteri Binbaşı Aziz Bey'in bazı devlet kurmaylarıyla çekilmiş olduğu bir resim bulunmaktadır.[43]

Transvaal Meselesi adlı çalışma bir Osmanlı münevveri Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in en önemli kitabıdır. Her ne kadar bu çalışma, dönemin Osmanlı siyasi bakış açısına aykırı bir yaklaşımla kaleme alınmış olsa da Transvaal Meselesi adlı eser, tarihi öneme haiz saptamalar içermektedir. Bu hususta sabık mabeyin

---

42 *CDAB*, Yıldız Sarayı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi, İ. Hus, 2331 / 2 Rebiülevvel 318 ve / 14 Temmuz 317.

43 *CDAB*, *HR.SFR.3*...486 18 M-19-02-1900.

Pretorya'da bulunan Ataşe Binbaşı Aziz Bey (sağdan üçüncü sırada) İngiliz, Alman, Japon, Rus ve Amerikan kurmaylar ile, 1900

başkâtibi Tahsin Paşa'nın İsmail Kemal Bey'le ilgili şu ifadeleri, konunun izahı açısından önem arz etmektedir.[44]

> Transvaalliler, millî bir ordu vücuda getirerek İngilizlerle kanlı muharebelere girişmişler ve memleketlerinin hukuk ve hududunu can siperine müdafaaya koyulmuşlardır. Bu iş hayli devam etmiş ve İngilizler âdetâ mağlup vaziyete düşmüşlerdi. İşitildiğine göre Transvaalliler'in bu vatanperverâne cihatları, İstanbul'da gizli gizli sevinç tezahürlerine vesile olurken İsmail Kemal ile o aralık İstanbul'da müsâfireten bulunan bir muallim tarafından vuku bulan bir teşvikat üzerine seksen dokuz kişi bir gün toplanarak müctemian Beyoğlu'ndaki İngiliz Sefârethânesi'ne gitmişler ve İngiltere lehine nümâyişler yapmışlardır. Bunlar, icâbında İngilizler hizmetine gönüllü olarak kayd-ı âmâde olduklarını sefire söylemişlerdir. Bu garip ve nabeca nümayişi haber alan Abdülhamit, İngiliz siyasetine bu suretle taraftar bir ce-

[44] Tahsin Paşa, *Abdülhamit Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931, s. 229-230.

> maat ve cemiyetin vücûdundan tevahhuş ederek derhâl tahkîkat icrâsını emretmiş ve Ata Efendi isminde olan o muallim ile İsmail Kemal Bey taht-ı isticvaba alınmıştı. [45]

Hakikaten Jön Türklerin 20 Kasım 1899 yılında İstanbul'daki İngiltere büyükelçiliğine sundukları 29 kişinin imzası olan mektupta, Devlet-i Osmaniye'ye ne denli itimatlarının kalmadığını ve kurtuluşu ancak İngilizlere yanaşmakta bulduklarını görmek mümkündür. İsmail Kemal'in başını çektiği bu İngiliz yanlısı politikaların neticesinde kaleme alınmış olan bu fevkelade enteresan Osmanlıca mektubun içeriği şöyledir:

> Tarih boyunca harekât ve fetihlerinde hürriyet ve adalet gibi iki vecibeyi insaniyeyi kuvvetlendirmek ve yaymak için en çok fedakarlıklar göstermiş, en fazla başarı elde etmiş bir Hükümet'i muazzama olması sebebiyle, saygıdeğer İngiliz devletini medeniyetin ünvanı celilesiyle tebrik etmek gerekir.
>
> Özellikle bir asırdan beri Osmanlı Devleti'nin hakkını müdafaa ve istikbalini temininde manen ve maddeten ortaya koyduğu hayırlı mesai ve yardımları ile Osmanlıların kalbinde edebiyyen kaim ve daim olacak bir muhabbet duygusu meydana getirmiş olan İngiliz devletinin öncelikli olarak milli menfaatlerini diğer milletlerin saadetinde arama gibi alicenap bir fikre dayanan siyasi tavrını takdir etmek vazifesi herkesten çok Osmanlılara düşer. Kuzey kısımları İslamiyet için münevver iken diğer kısımları cehalet ve bedeviliğin karanlığı içinde yuvarlanan Afrika kıtasının güneyine bakacak olursak, insan ticareti gibi

[45] *Güney Afrika Milli Arşivleri*, Cape Town, *Tab Photo Ref, 32833 Turksche Consul De* 1900.

gayri meşru menfaatlerin arkasından oralara kadar koşan mutassıp milletlerin gaddarca zulmüne maruz kalmış zenci kabilelerle İngiltere'nin mücadelesiyle hürriyet ve adalete kavuşan binlerce Müslümanın durumu göz önüne getirilirse bütün dünyaya adalet ve hürriyet nurları yaymayı yegane politika olarak benimseyen Büyük İngiltere Devletinin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Boer'lara karşı verdiği savaşta başarıya ulaşmasını temenni etmek insani bir vazifedir. İşte bu mukaddes vazifeyi Osmanlı gençleri adına bildirir, hissiyatı ihtiramkâranemizin kabuliyle İngiltere'ye arzı niyâz eyleriz.

İmza; Avlonyalı İsmail Kemal, Şair Hüseyin Siret, Hocazade Mehmed Ubeydullah Efendi, İsmail Safa, Mehmet Rauf, Tevfik Fikret, Samipaşazade Sezai, Mahmud Nedim, Abdülkerim Efendi, Recaizade Mahmud Ekrem, İsmail Hakkı Effendi, Ahmet Şükrü, Hariciyeden Hüsameddin Bey, Rıfat Müeyyed, Rüşdü Bey, Mehmet Nazmi, Tercüman Kemaleddin, Mehmet Cavit, Hasib Ağa, Zührevizade Cemal Sıtkı Efendi, Bağdat Müftüsü Hüseyin Hüsnü, Musul ulemasından Mütevellizade Abdülmecid, Bahriyeli zabitlerden Tahir, Zülfikar, Hamdi, Rıfat Beyler ve eşraftan Ahmed Safi ile Beyzade Mahmud Nedim.[46]

Bu imzacılar yanında Jön Türklerin Cenevre'de bulunan şubesinin temsilcilerinden Abdullah Cevdet, Halil Muvaffak ve İshak Sükûti gibi azalar da söz konusu mektubu imzaladıklarını beyan ediyorlardı. Bu mektup İngiltere'nin Osmanlı büyükelçisi Sir O'connor tarafından Londra'ya gönderilmişti. O dönemin İstanbul Belediye başkanı olan (Şehremini) Süleyman Kani İrtem; 'İsmail Kemal Bey, etrafındakileri kendi maksat ve menfaatlerine

[46] Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki 1908-1914, Sander Yayınları, İstanbul, 1971, s.37-38.

göre alet olarak kullanmayı tasavvur etmiş ve kısmen muvaffak olmuştur' şeklinde kayıt düşmüştür.[47] Hakikaten tüm kaynakların ittifak ettiği mesele İsmail Kemal Bey'in İngilizlerle gizlice ve hatta alenen işbirliği içerinde olmasıdır.

Bunlarla birlikte Anglo-Boer savaşında İngiliz ordusu için Güney Afrika'ya savaşmak için gitmeyi düşünen bazı genç subaylar 1902 yılının mart ayında İngiltere'nin İstanbul'daki Osmanlı sefaretinde çalışan tercüman Mösyö Black'in evinde yakalanmışlardı. Bu hususta mahkemede yargılanan sanıklarla alakalı arşiv kaydı ise şöyledir:

> Transvaal'a gönüllü olarak gitmek fikr'i fesadıyla bazı zabitanın İngiltere sefaretine müracaat eyleyecekleri arz ve ihbar edilmesi üzerine Beyoğlu mutararrıflığı tarafından gözetleme yapmak üzere münasip yerlere yerleştirilen sivil memurlar tarafından geçen Çarşamba günü Taksim'de İngiliz Sefareti baş tercümanı Mösyö Black'ın hanesinden çıkan Bab-ı Vala'yı Seraskeriyeye mensup topçu dairesi evrakında vazifeli topçu mülazımı evvelinden İbrahim ve onun arkadaşı olup cezalı bulunan polislikten ihraç edilmiş Refik Efendi suçüstü yakalanarak mutasarrıflık dairesine götürülmüş ve yapılan sorgulamada İbrahim Efendi "nezaketen baş tercümanı ziyaret ettiklerini" söylemiştir. Daha sonra Divani Harpte yapılan sorgulamada nedametle kendilerinin amacının, kendilerinin Mösyö Black aracılığı ile Transvaal'e gönüllü gideceklerin isimlerini öğrenerek ihbar etmek olduğunu söylemişti. Ancak daha sonra yapılan sorgulamalardan İbrahim ve Refik Efendilerin 29 Mart 1902'de bir kez daha Black'in evine gelerek onunla görüştüklerini,

[47] İrtem Süleyman Kani, *Yıldız ve Jön Türkler.İttihat Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi*, (Haz. Osman Selim Kocahanoglu), İstanbul. 1999, s. 196.

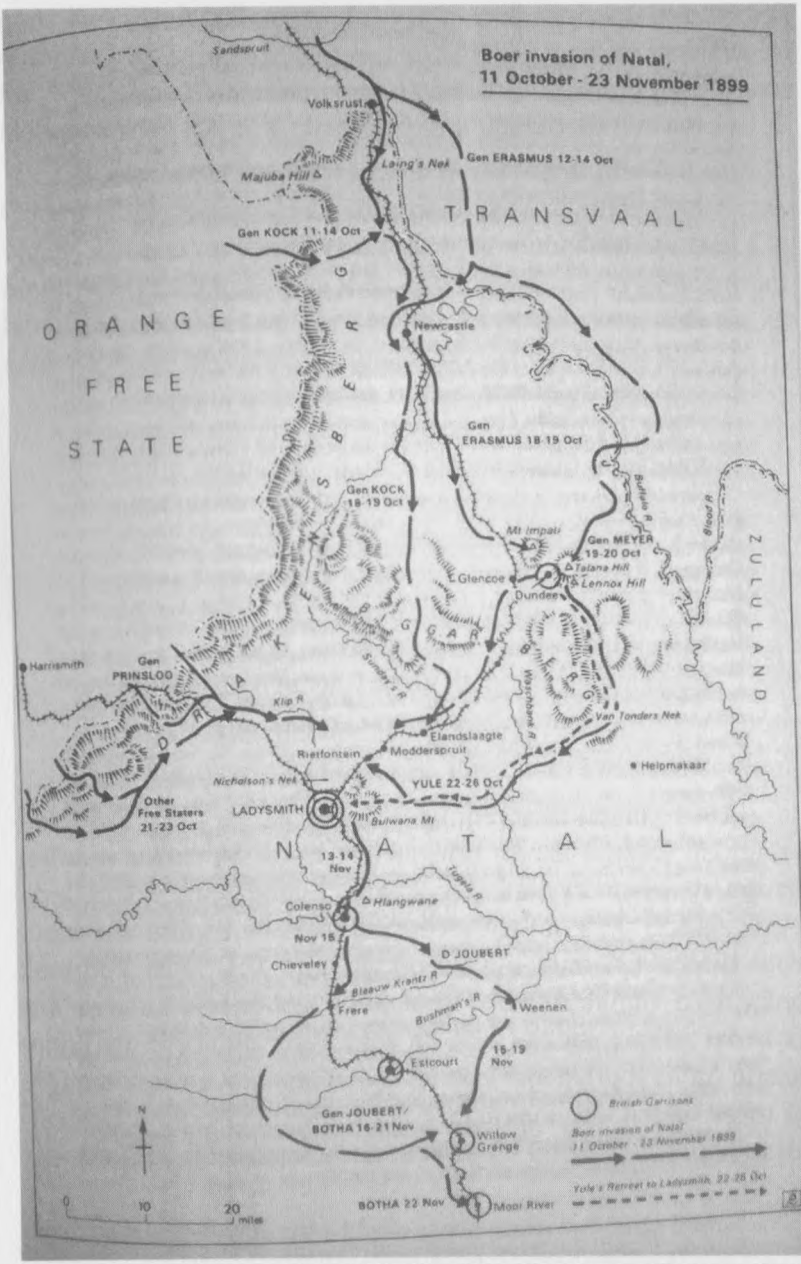
yanlarında yedinci ordu ikinci seyyar topçu alayı ikinci tabur ikinci bölüğü kamacısı iken istifa edip İstanbul'a gelen Yeldeğirmeni'nde sakin İbrahim ustanın da olduğu anlaşılmıştır.

Daha önce Kazım'ın gazinosunda topçu dairesinden Yüzbaşı Ali Bey ile de bir araya gelen grup, gazinoda yaptıkları toplantının ardından Transvaal'a gitmek ve İngiliz ordusu saflarında savaşmak üzere İstanbul'daki İngiliz sefaretine müracaata karar vermişlerdi. Askeri ve mülki ceza kanunlarında bunun cezası olmamakla beraber, bu hadiseye karışanları askeriyede tutmak mümkün olamayacağı için benzerlerine emsal olmak üzere askeri kanunun 24. maddesine uygun olarak vazifelerinden alınmışlardı. Suçlulardan İbrahim Efendi bir daha dönmemek üzere bir yıllığına Kütahya'ya sürülmüştü. Yüzbaşı Ali Efendi ise yalnız maişetini temin edebilecek bir memuriyete atanmak üzere Bağdat'a sürülürken Gazinocu Kazım Kastamonu'ya İbrahim Usta ise Konya'ya sürülmüştü.[48]

1901 yılında İkinci Afrikans Savaşı adıyla John P. Wisser tarafından kaleme alınan çalışmada yazarın bir İngiliz taraftarı olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kitabın giriş bölümünde "Afrikansların yerli halka zulmetmesi ve halkı sömürmesi sebebiyle Büyük Britanya İmparatorluğu'nun yerli halkı korumak maksadıyla Güney Afrika'yı işgal ettiği" yönündeki iddiaları her ne kadar gülünç ifadeler olsa da sömürgeci zihniyetin ne bahanelerle Afrika topraklarını işgal ettiğini ortaya koyan kayda değer bir misal olarak algılanmalıdır.[49] Diğer yandan Anglo – Boer savaşını kaybedeceklerini anladıkları anda İngilizlerin baskınla esir

[48] CDAB. Y. MTV. 228/61, 7 Nisan 1902.

[49] The Boers ill teeated the natives to such an extent that they were often in danger of extermination and Great Britian had to protect them. "Bkz, John P. Wisser, *The Second Boer War, 1899- 1900*, Hodson Kimberly Publishing Company, 1901, s. 45.

Afrikaans askerlerinin o dönemde kullandıkları bir Transvaal haritası, 1899

aldıkları Afrikaner çocuk ve kadınları toplama kamplarında reyin tutmuş olmaları, savaşın kaderini değiştirmişti. Salgın hastalıklar ve iklim şartlarından ötürü yüzlerce masum çocuk ve kadının vefat ettiği soykırım, tarihteki ilk toplama kampı olarak bilinir.[50]

Cecil Rhodes'un, Ümit Burnu'ndan Kahire'ye kadar tüm kıtayı baştan sona demir raylarla birbirine bağlama projesi, İngilizlerin Afrika kıtası üzerindeki emellerine açık delil teşkil eder. Bu minvalde altın ve elmas madenleri için sömürgeci iki devletin Transvaal bölgesinde kıran kırana kanlı bir mücadeleye girmesi dünya tarihinde Batılı sömürgecilerin mazlum milletler üzerinde genel düşünce yapısını ortaya koymaktadır.[51]

Anglo-Boer savaşının başlangıcında Afrikaans askerlerinin toplamı:

Dönemin kaynaklarına göre bu savaşta Afrikaans asker sayısının 35.500 olup Transvaal'de General Joubert idaresinde olduğu ve yine Orange Free State havalisinde hazır bulunan 14.000 düzenli ordunun General Grobeler idaresinde olduğu anlaşılmaktadır.[52]

Diğer dağılım şu şekildeydi:

- Natal'in kuzeyinde (Sandsptuit) General Jobuert komutasında 12.000 asker
- Majuba tepesinin batısı, Komutan Kock idaresinde 3.000 asker
- Wakkerstroom Erasmus komutasında 2000 asker
- Utrecht ve Vryheid toprakları arasında, Schalk Burger komutasında 4500 asker
- Buffalo Nehri'nin üst kesiminde Vryheid'in karşı tarafı, Lukas Meyer komutasında

---

50 Heynighen van Elizabeth, *The concenatration Camp of the Anglo-Boer War*, Johannesburg, 2013, s. 66.

51 Gençoğlu, Halim, *Güney Afrika'da Osmanlı İzleri*, Tezkire, İstanbul, 2016, s. 21.

52 *Cape Town Milli Arşivi*, Library 719 CAP *Soldiers' graves in Cape Colony. Anglo-Boer War*, 1899 - 1902.

- Yol üzerinden Dundee'ye kadar, Viljoen komutasında, 1000 asker
- Zoutpansberg bölgesi (Kuzey sınırı) 2.000 asker
- Komatiport (Delagoa Bay'in karşısı) 2.000 asker
- Mafeking semtinin karşısı (Batı sınırının üst kısmı) Piet Cronje komutasında 6.000 asker, içerdeki kaynaklar 3.000 asker
- Albertina İstasyonu ve Van Reneens I'ass (Lady Smith'in Batısı) Andries Cronje komutasında 8.000 asker
- Botha Pass'dan Bezuidenhouts (Lady Smith'in Batı geçişlerini gözlemek için) 3.000
- Kimberley'in karşısı (batı sınırının üstü) Prinsloo komutasında 3.000 kişi

Harpte İngiliz askerleri toplamı:

İngiliz orduları Boer savaşında üç gruba ayrılmışlardı. Natal, Cape sömürgesi ve yeni hareketli bir ordu İngiltere'den Güney Afrika'ya gönderilmiştir. Natal kuvvetleri Symons tarafından kumanda edilmiştir.[53]

- 10 tabur piyade bölüğü 7650 asker,
- 4 alay atlı süvari, 1650 asker,
- 6 batarya topçu birliği ve bir dağ topçu birliği (42 tüfek) 1218 asker,
- 4 keşifçi birliği 600 asker,
- 4 tren birliği, 300 asker,
- Natal gönüllü birliği, 760 kişi,
- Natalda Carabinier adında kısa namlulu tüfek kullanan 120 süvari asker,
- Gönüllü ışıklı süvariler, 500 asker,
- Durban gönüllüleri, 700 asker,

[53] Wisser, John P. 1901, *The Second Boer War, 1899- 1900*, s. 16, Hodson Kimberly Publishing Company.

- Natal dağ polisi 9 tüfek 550 asker,
- Toplam: 51 silah, 14098 asker,
- Hindistan'dan gelen takviye birlikleri 3 bölük topçu müfrezesi, 530 asker.

Cape Sömürge Birliği:

- 8 tabur piyade bölüğü, 4090 asker
- 2 alay piyade birliği, 200 asker

Bu muharebede dikkatten kaçan hususlardan birisi de yerli Müslümanların durumudur. Muharebe esnasında Müslüman ahali bölgede ciddî bir şekilde yaşam savaşı vermiş, giyecek ve yiyeycek ihtiyacı temininde hayati problemler yaşamış ve İslâmî açıdan "Helâl–Haram" kriterlerini zaman zaman bir kenara koymak zorunda bırakılmışlardır. Öyle ki; Boer savaşı esnasında "Transvaal Fetva" diye bilinen dinî mesele, el-Ezher'de okumuş Şeyh Muhammed Abduh'un fetvası olarak o dönemden günümüze ulaşan bir kayıt olarak bilinmektedir. Şeyh Muhammed Abduh, dönemin şartları vesilesiyle savaş boyunca Hristiyanların kurban ettiği ve İslâm'da helâl kılınan hayvanların yenebileceği ile ilgili bir fetva vermiştir. [54] Fetvanın içeriğinde Transvaal'de mahsur kalan Müslümanların Hristiyanlar gibi giyinmesinin bir sakınca içermeyeceğini ve Şafi - Hanefî şeklinde ayırmadan herkesin aynı mabette ibadet edebileceğini İslâm fıkıh kuralları nazarında bir kurala bağlamıştır.[55] Bu mahrumiyete rağmen Müslümanlar harp süresince at ve eşek eti yemekten kaçınmışlardır.

---

[54] Prof. Haron ise Transvaal savaşı boyunca Şeyh Muhammed Abduh'un fetvasının analizini yaparken tetkik etmeden Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in 'The Transvaal question from the Mussalman point of view' adlı eserinin de konuyla ilgili bir çalışma olabileceğini düşünerek ona atıfta bulunmuştur. Bkz, Haron, Mohammed, *The Making, preservation and Study of South African Ajami Mss and texts*, South Africa 2001, s. 11. https://www.google.co.za/search?rlz=1C1REZB_enZA658ZA658&qlt+could+be+that+Ismail+Kemal+-Bey+was+also+commenting+upon+this+fatwa+in+his+article+%E2%80%98The+Transvaal+question+from+the+Musalman+point+of+view. Erişim tarihi:10 Kasım 2017.

[55] Obert, John, "Abduh and Transvaal Fatva Neglegted Question, in Tamara Son(ed) islam and the Question of minorities", *Atlanta*, Acholars Press Vol, I, 1996, s. 27-39.

Transvaal Muhârebesi'nin Dünya Tarihindeki Yeri ve Önemi

Anglo - Boer mücadelesinin temelleri, İngilizlerin daha önceden Hollandalılar tarafından işgal edilmiş Güney Afrika topraklarına göz dikmesi ve akabinde orayı işgaliyle başlar. İşte bu iki büyük sömürgeci gücün, yaşlı kıtanın ucunda yüz yıla aşkın süre giriştikleri kanlı mücadeleler, İngiliz- Hollanda Devletleri'nin sömürge yarışının dünya gündemine taşınmasına vesile olmuştur.[56]

Eski Hollanda sömürgecilerinin Boer[57] olarak bilinen sömürgeci yerlileri Afrikaanslar, 1804'ten sonra fiilî İngiliz işgaliyle sarsılırlar ve 1815 Viyana Kongresi'yle resmen Güney Afrika'daki sömürge savaşını kaybederler. Bununla birlikte Hollandalı işgalciler ülkeyi terk etmeyerek Güney Afrika'nın iç kesimlerine doğru hareket ederler ve *Great Treek*[58] adıyla bilinen büyük göç ile tamamen geri çekilerek Güney Afrika bozkırlarına yerleşirler. Bu yenilgiyi hazmedemeyen Afrikaanslar, zaman zaman İngilizlerle muhtelif bölgelerde savaşsalar da tam teşekküllü millî bir savaştan kaçınırlar. İngiliz hakimiyetinden oldukça sıkılan ve sürekli olarak bir çekişme içerisinde oldukları Afrikaanslar, 1899 senesinin 11 Ekim'inde İngiliz yönetimine savaş ilân ettiler.[59]

Mayıs 1902'ye kadar devam eden İngiliz- Boer Savaşı, türlü sebeplerden ötürü Boerlar'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Savaşın başında Afrikaanslar'ın üstünlüğüne rağmen İngilizlerin bir gece baskınında kadın ve çocukları tutsak edip toplama kamplarında esir olarak tutması, savaşın en büyük kırılma noktasını belirlemiştir. 31 Mayıs 1902 tarihli Vereening Antlaşması ile Orange ve Transvaal eyaletleri, doğrudan doğruya Büyük Britanya İmparatorluğu'na bağlı birer sömürge merkezi haline dönüştürüldü.[60]

---

56 *Cape Town Milli Arşivi*, AG 1792 12690Jooste, Jj. And Others. Petitions, Re Fines Imposed During Anglo-Boer War. Cape Town.

57 Boer kelimesi yerli dilde çiftçi manası taşır.

58 Yerli dilde *Die Groot Trek* olarak bilinir.

59 Wesels, Andrea, *The Anglo-Boer War, 1889-1902*, African Sun Media, 2011, s. 85.

60 Oliver, Ransford, *The Great Trek*. Cardinal Books, Great Britain, 1972, s. 37.

Tarihte ilk İngiliz- Afrikaans Savaşı her ne kadar 1795 yılında vukua gelmiş olsa da Osmanlıca çeviri - inceleme kitabımızın esasını oluşturan zengin maden yataklarına dayanan çıkar mücadelesi, ilk Anglo- Boer Harbi 1880 yılında başlamıştır. Güney Afrika'ya Avrupa'dan akın eden göçmenler, ilk başlarda daha çok dinî zulümden hayatları bertaraf olan Hollandalı Kalvinistler, Alman Protestanlar ve Fransız Hügnolar (Huguenot) idi. Fakat maden yataklarının keşfi din ve millet ayırmaksızın her milletten insanın Güney Afrika'ya hücum etmesine sebep olmuştur. Anglo-Boer Muharebesi'nin hitamının aksine esasında İngilizler, yer yer üstünlüğü ele geçirseler de 1899 yılında başlayan meşhur ikinci Boer Savaşı'na kadar genel olarak İngilizlerin tamamen mağlup olduğu muharebelerde Afrikaansların galibiyeti söz konusuydu.[61] Bu tarihlerde altın ve elmas madenlerinin keşfiyle Johannesburg, Kimberley ve Natal şehirlerine Avrupa'dan muazzam bir göç dalgası gerçekleşmiştir ki bu döneme Güney Afrika tarihinde Altın ve Elmas yağması (*Gold and Diamond Rush)* denilmektedir. Yine Rusya'nın zulmünden kaçan Yahudilerin de özellikle Polonya'dan ve Almanya'dan Güney Afrika'ya akın ettikleri bilinir.[62]

1899 yılındaki yayınlardan anlaşıldığı kadarıyla genel endişelerden biri de mücevher işlemeciliğinde maharetleri olan Yahudilerin uluslararası bağlantıları sebebiyle maden ticaretini ele geçirecekleri meselesiydi. Bu nedenle Johannesburg şehrine İngilizce "Yahudi" manasına gelen Jews'den türetme ile tehlikenin önemi belirtilerek Yahudi şehri manasında *Jewburg* denilerek kolonyal ofis tarafından Yahudilere imkân tanınmaması gerektiği üzerinde durulmuştur.[63]

Geleceğin büyük İngiliz devlet adamı, Transvaal Muharebesi'ne henüz yirmili yaşların başında iken Winston Churchill'in

---

61 *CDAB, Y.A... HUS.* 4027 H-03-08-1317.

62 Nasson, Bill, *The war for South Africa, the Anglo- Boer war 1899-1902,* 2016, Cape Town, s. 36.

63 Gencoglu, Halim, "Güney Afrika'da Osmanlı Yahudileri" *Tezkire*, Sayı 59 Ocak-Şubat-Mart 2017, s. 43.

BRITISH PRISONERS OF WAR RELEASED

Churchill in Pretoria again

Machadodorp, 8 June – One of the most disheartening results of the Khaki invasion of Pretoria was that the latter managed to release the 129 British officers and 78 soldiers who were held prisoner of war in the building of the Staats Model School. The war council of Transvaal officers last month ordered specifically that the prisoners of war should not be released, but should be taken to a place of safe custody such as the terminus of the Selati Railway Line on the other side of Mariepskop. However, the speed of the British advance from the northern Free State to Pretoria surprised the Boers and they failed to bring about the transfer of the British officers who were prisoners of war. Winston Churchill, the British journalist who was captured while fighting for Buller's forces in Natal and was subsequently detained in the Staats Model School, but escaped last December, was one of the Khakis who was present at the release.

One of the Khakis had a Union Jack with him and hoisted it under loud applause in the place of the *Vierkleur* in front of the former school building. Our correspondent reports that it was a painful experience to see the broad smiles and hear the loud-mouthed bravado of the British officers when they walked out of the building, as if they had already won the war.

As for the other British prisoners of war – mostly ordinary soldiers and non-commissioned officers – who were detained at Waterval north of the city, the Boers took about 1 000 down the eastern railway line to a new place of detention. The invaders released the approximately 1 000 who were left behind on 6 June.

The journalist Winston Churchill

Wir sind die Buren aus Transvaals Fluren,
Wir leben und sterben für unser Land.

Gazeteci kılığında savaş alanında Afrikaans askerler tarafından yakalanan W. Churchill ve Transvaal Muharebesi'nde savaşan Afrikaans çocuklar. 1899

Boerlar tarafından savaş alanında esir alındığı kaydı yer almaktadır. Bu yerel haberde Winston Churchill'in bir gazeteci kimliğiyle esir alındığı not edilmiştir.[64] Hemen akabinde savaş alanından nasıl kaçtığına dair yazdığı hikayesi, onun bir anda İngiltere'de kahraman olarak anılmasına vesile olmuştur.[65]

Daha çok Afrikaansların bir var olma mücadelesi mahiyetindeki Transvaal Muharebesi, çoluk çocuk tüm Afrikaans halkının dâhil olduğu bir ölüm kalım savaşıdır. Dünya basınında yer alan dönem haberleri, Transvaal meselesinin Batı dünyasında ne denli önemle takip edildiğini ortaya koymaktadır.[66]

Afrika kıtasını baştan başa sömürge edinen İngiliz - Fransız ve Hollandalıların bu savaşı Avrupa medyasına bu derece ta-

64 Grobler, J.E.H, *The War Reporter, The Anglo Boer War Through the Eyes of the Burghers*. Cape Town. 2007, s. 75.

65 Churchill, Winston, *I Escape from the Boers*, London, 1899, s.32.

66 San Francisco Chronicle, "Boer Forces Marching on five British Points", 13 Ekim 1899, USA, s.1.

Batı basınında dikkatle takip edilen Transvaal Muharebesi birçok defa meşhur mecmualarda ayrıntılı haber olarak yayınlanmış ve manşet olmuştur.

şımasının sebebi, işte başka bir kıtada gerçekleşen bu sömürge yarışının ekonomik ve siyasi mahiyetinden ileri gelmektedir.

Transvaal Savaşı'nda Geçen Komutan İsimleri:

- General Jacobus Hercelus Koos De La Rey (Meşhur Afrikaans Komutan)
- Albay Koos Jooste
- General Piet Joubert (Savaşta 89 yaşında)
- Paul Kruger (Savaşta 74 yaşında)
- General Andreas Cronje
- General Piet Cronje
- J.M. A. Wolmarens
- A. D. W Wolmarens
- Kurmay Binbaşı Jan Francois Wolmarans
- F. R. Reitz

- Schalk Burger
- General Jan Kock
- R. S. S Baden Powell
- Sör William Conyrgham Greene
- Field Cornet J. C. Coetnee
- General Lukas Meyer
- General sir Redvers Buller
- Kolonyal Adolf Schiel
- Baş Kumandan Marthirus Prinsloo
- General Christian De Wet
- General Piet De Wet
- General F. A. Grobler
- Kaptan Dr. Johann Otto Höhls
- Baş Kumandan Esaias Grobles
- General Louis Botha
- General Philip Botha
- General Christian Botha
- Eyalet Baş Savcısı Jan Smuts
- General J. H. Olivier
- General Methuen
- Kumandan Jozua Joubert
- Kaptan Johannes Jodewicus Pretorius
- Kumandan Adriaan Diederichs
- Komando Birliği Başkanı Marhall Lord Frederick Roberts
- Aziz Peder J. D. Kestell
- General Hendrik Schoeman
- Kumandan Hendrik Prinsloo
- Kumandan A. Michael Prinsloo
- Kumandan Ben Vijoen
- Baş Kumandan ve piskopos Ferraira
- Kurmay Binbaşı Friedrich Wilhelm Richard Albrecht

- Kaptan Danie Theron
- Kumandan Johan Daniel Weilbach
- Lord Salisbury
- Jan F. E. Celliers
- General Frederik Albertus Grobler
- General Jan. C. Smuts
- General Tobias Smuts
- General Jan Crowther
- General Georges De Villebois Mareuil
- Dr Wessels J. Leyds
- Kolonyal Evgeni I. Maximov
- Kolonyal John Blake
- General W. J. Kolbe
- General Lukas Meyer
- Kumandan Sarel Eloff
- General Abraham De Villiers
- İngiliz gazeteci kimliğiyle Winston Churchill (savaşta Afrikaanslara esir düştü)
- Kumandan Gerard Marie Johan van Dam
- General Chritiaan Fourie
- General Paul Roux
- Kumandan Michael
- General Sarel Oosthuizen
- Kumandan J. S. F. Blignaut
- General P. J. Liebenberg
- General Daniel J. Erasmus
- General Gert Gravett
- General J. B. M. Hertzog
- General Joachim Fourie
- General Piet Fourie
- General Jan Kemp
- Kumandan Lodi Krause

- General Manie Lemmer
- Şef Onbaşı Wilhelm Mangold
- Kumandan Hendrik Vermaas
- Abraham Fischer
- Kolonyal Yüzbaşı Fanie Trichardt
- General Jan Kemp
- Kumandan Wynand Vljoen
- General Cornelis Spruyt
- Kolonyal Yüzbaşı Fanie Trichard
- Kumandan Williem Fouchee
- Kumandan Piet van Der Merwe
- Kumandan Fanie Boys
- Kumandan Coen Brits
- General C. F. Beyer
- Kumandan Sarel Haasbroek
- General Ben Viljoen
- Kumandan Gideon Scheepers
- General J. D. Opperman
- General Methuen
- General Pieter Kritzinger
- General Cheere Emment
- General Wynand Malan
- General Carel Van Heerden
- General Hertzog
- General Jaap van Deventer
- General Chris Muller
- General Jan Celliers
- General Wessel Wessels
- General Georg Brand
- General Stoffel Badenhorst
- Kumandan Hendrik Lategan
- General Piet Viljoen

- Kumandan Ben Bouwer
- Kumandan Pieter Steenekamp
- Kumandan Edwin Conroy
- Kumandan Chris van Nikerk
- Kaptan Jack Hindon
- Kaptan J. J. Naude

Transvaal Muharebesinin Geçtiği Yerler

- Kraaipan
- Mafeking
- Kimberley
- Elandslaagte
- Talana Hill (Dundee)
- Vryburg
- Rietfontein
- Modderspruit
- Nicholson's Nek
- Cape Town
- Ladysmith
- Colesberg
- Burgersdorp
- Frere
- Chieveley
- Willow grange
- Belmont
- Graspan
- Bakgatla
- Derdepoort
- Modder River
- Colenso
- Stormberg
- Magersfontein
- Pretoria
- Bakgatla
- Platboomfort (Game Tree Hill)
- Mafeking
- Labuschagne's Nek
- Dordrecht
- Douglas
- Platrand (Ladysmith)
- Upper Tuggela (Tabanyama)
- Colesberg (Cole's Kop)
- Klip River
- Valkrans
- Koedoesberg
- Magersfontain
- Paardeberg
- Cronjes
- Pieter's Hill
- Colesberg
- Poplar Grove
- Driefontein

- Bloemfontain
- Kroonstad
- Ladybrand
- Piet Joubert
- Sannaspos
- Mostertshoek (Reddersburg)
- Boshof
- Jammerbergersdrif
- Haowater
- Toba Mountain
- Brandfort
- Vinburg
- Kroonstad
- Natal
- Biggarsberg
- Scheerpersnek
- Orange Free State
- Klipriviersberg
- Biddulphsberg
- Lindley
- Johannesburg
- Donkerhoek (Diamond Hill)
- Allemans Nek
- Volksrust
- Balmoral
- Heidelberg (Transvaal)
- Ruestenburg
- Tijgerrpoort
- Silkaatsnek
- Dwarshsvlei (Krugersdorp)
- Ondersteepoort
- Brandwater Basin
- Komatipoort
- Prinsloo
- Brakfontein (Swartruggens)
- Tijgerfontein
- Magaliesberg
- Bergendal (Dalmanutha)
- Nooitgedacht (Barberton)
- Loureco Margues
- Komatipoort
- Ventersburg
- Gelderland
- Frederikstad
- Bothawille
- Dewetsdorp
- Rnosterkop
- Kitchener
- Nooitgedacht
- Helvetia
- Lady Roberts
- Wanrhynsdorp
- Modderfontein
- Chrissiesmeer
- Middelburg
- Lichtenburg
- Pietersburg

- De Emigratie
- Vlakfontein
- Graspan
- Wilmansrust
- Waterwal
- Herschel
- Bloedrivier's Poort
- Moedwil
- Hopefield
- Kleinfontein
- Bakenlaagte
- Vanrhytnsdorp
- Kritzinger
- Grownkop
- Soetwater
- Bankkop (Ermela)
- Pietersburg
- Vilijoen
- Yzerspruit
- Tweebosch
- Boschbult
- Springbokfontein (Springbok)
- Okiep
- Klerksdorp
- Roodewal
- Holkrantz
- Vereeniging
- Aberdeen

SONUÇ

Güney Afrika tarihinin dönüm noktalarından biri olan 1899 - 1902 yılları arasında vuku bulmuş; İngiliz - Hollanda sömürgecileri arasındaki elmas ve altın maden yatakları ile zengin Afrika topraklarını zaptetmek için yapılan son mücadelede, yerli Müslümanların İngilizler hesabına savaştığı görülmektedir.[67] İngilizlerin 1882 senesinde Mısır'ı işgaliyle bozulan Osmanlı-İngiliz ilişkileri akabinde gittikçe daha da politikleşen ve Osmanlı dış diplomasisini olumsuz etkileyen bir siyasi mücadele hâline dönüşmüştü.[68] Bu noktada bir Osmanlı arşiv vesikasında, İttihat Terakki yönetiminin Güney Afrika'daki İngiliz sömürge hükümetini eleştiren bir haberine yer vermesi, Osmanlı dış siyasetinin İngiltere ile olan çekişmesiyle açıklanabilir.[69] Bu Osmanlı belgesinde; Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilafetinin beyan etmiş olduğu cihat ilanına rağmen bundan bîhaber olan Güney Afrika Müslümanlarının İngilizler safında Afrikaners diye bilinen eski Hollandalı sömürgecilere karşı savaştıklarının garabeti konu edilmekteydi.[70] Güney Afrika'nın kaderini etkileyen meşhur Afrikans - İngiliz Savaşı'nda İngilizler tarafında savaşan yerli Müslümanların halen Cihad-ı Ekber'den habersiz olduğunu kaydeden Osmanlı mec-

---

67 Bu harpte İngilizlerin yanında savaşan Ümit Burnu'ndaki Müslüman halka İngiliz kraliçesi ödül olarak bir kilisenin arazisinden bir bölümünü vakfetmiştir. Bo-Kaap havalisi Müslüman cemaatin bu arazi üzerine yaptırttığı cami halen üzerine kazınmış bir tarihi kitabesiyle bu eski hatırayı günümüze taşır. Davids, Achmad, *Mosque of the Bo-Kaap*, Cape Town, 1980, s.138.

68 Galbraith, John S, Al-Sayyid-Marsot, Afaf Lutfi, The British Occupation of Egypt: 9 (4): *International Journal of Middle East Studies.* (November 1978). s. 471– 488.

69 Donanma Mecmuası. "Boer İsyanı" Sayı /80 / Yıl/ 8, Şubat, 1915.

70 Bu eski yazı Türkçe haberde izah edilen Boer halkı Güney Afrika'nın İngilizlerden önceki sömürgecileri Hollanda kökenli vatandaşlara verilen isimdir ki günümüzde bu halk Afrikaners diye anılmaktadır.

muasındaki haber, bu manada kayda değer bir vesikadır.[71]

Diğer yandan Güney Afrika Müslümanları, Hollanda kökenli Afrikanslar karşısında göstermiş oldukları zaferden ötürü ödüllendirilmiş ve meşhur Müslüman mahallesi Bo- Kaap'ta İngiltere Kraliçesi'nin bağışladığı araziye bir cami inşa etmişlerdi. Günümüzde dahi faal olan *'Queen Viktoria Mosque'* adındaki bu ibadethane ile 1795 senesinden beri süregelen İngiliz işgalinin akılcı politikalarının bir ürünü olan İngiliz - Güney Afrika Müslümanları arasındaki ilişkilerin katmerleşmesi sağlanmış olacaktı.[72]

Yirminci yüzyılın başlarında sömürge ülkelerde olduğu gibi dünya devletlerindeki siyasi ilişkilere bağlı olarak dengelerin değiştiğini görmek mümkündür. Sömürge yarışı ve sanayileşme uğruna Afrika topraklarındaki zenginliklere hücum edilmesi, yerli halkın hunharca yok edilmesini beraberinde getirdi. Namibya'da, 1906 senesinde Almanların yerli Herero halkını soykırımdan geçirmesi,[73] Somali'nin benzer şekilde İngilizlerin işgaliyle başlayan ve Cecil John Rhodes'un Zimbabve'ı içine alan bir sömürge imparatorluğu geliştirerek Ümit Burnu'na kadar hükmettiği topraklarda hakimiyet kurması, sömürge yarışının mahiyetini ortaya koymaktadır.[74] Devlet-i Osmaniye'nin eski gücünü kaybetmesiyle Afrika'ya alenen saldıran batı ülkelerinin zulme uğrattığı halkın sığındığı tek kuvvet, yüzyıllardır yardımlarına koşmuş olan Osmanlı Devlet-i Âliyye'si idi. Bu hususta Osmanlı Devleti'nin Afganistan'a bir heyet göndermesini ve bu suretle Afganistan'ın Osmanlı'ya dâhil olacağını bildirir Afganlı Abdülkadir el-Hanefi el-Kadiri ve Johannesburg'un önemli Müslüman tüccarlarından

---

71 Osmanlıca metin: Müslümanlar sizde böyle yapınız: Boer ihtilalinin gittikçe tevsi etmekte olduğu İngilizler tarafından da itiraf olunuyor. Onun için bizde Boer erbabı kıyamını gösteren bir resmi derç ediyoruz. İngiliz boyunduruğu altında inleyen, henüz haberi cihada muttali olmayan Müslümanların Boer'ler gibi silaha sarılmasını istemeyecek bir Müslüman tasavvur olunur mu? Bkz. http://www.donanmatarihi.com/donanma-mecmuasi-31/ 25 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

72 *Güney Afrika Milli Arşivleri*, Cape Archive Repository, AG, 13494.

73 Adhikari, Mohamed, *The Anotomy of a South African Genoxide*, UCT Press, Cape Town, 2010, s.58.

74 Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı Imparatorluğunun Güney Siyaseti, Habeş Eyaleti*, TTK, Ankara, 1996, s. 284.

Habib Motan'ın mektupları, İslâm Dünyası'nın Osmanlı Hilafeti 'ne bakışına delil teşkil eder.[75]

Yirminci yüzyılın başlarında Devlet-i Âliyye'nin Afrika topraklarındaki siyaseti yön değiştirmiştir. Osmanlı toprakları hârici ve dâhilinde, dünya siyasetine yön vermek maksadıyla 1909'dan 1918'e kadar Enver, Cemal ve Talat Paşalar ile yönetimde kalan İttihat ve Terakki Fırkası, ilk Türk gizli servisi olan Teşkilât-ı Mahsûsa'yı kurdular. Osmanlı gizli hafiye örgütünün kuruluş amacı; İmparatorluk içinde ihanet şebekelerini ortadan kaldırmak, gelişen milliyetçilik hareketlerini kontrol altında tutmak, dışarıdaki belirli hedeflere karşı faaliyetlerde bulunmak ve Osmanlı toprağında misyonerlik yapan yabancı gizli örgütlere yaşam hakkı tanımamaktı. Teşkilâtın ideolojisi Pan-Türkizm olarak başlasa da İslâm Birliği de yer yer uygulama sahasına giren etmenlerden birisidir.[76]

Teşkilât-ı Mahsûsa, Afrika'da Trablusgarp, Mısır, Sudan ve Habeşistan hatta Güney Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyada etkinliğini sürdürmüştü. Bu derecede geniş bir coğrafyada mücadele edebilecek bir yapıda teşkilatlanan gizli servis hakkında, başta Almanlar olmak üzere bazı yabancı gizli servislerle para karşılığı iş yaptığı da iddia edilmektedir. Öyle ki Transvaal'de Devlet-i Âliyye'nin Johannesburg Şehbender Vekâleti'nin Almanya Konsolosu Mösyö Birman'a tevcihine dair arşiv kaydı, bu iddiayı doğrulamaktadır.[77] Bilhassa Enver, Cemal ve Talat paşaların politikaları gereği Almanya ile yapılan para alışverişleri her ne kadar dönemin denge siyasetinin bir parçası olarak görülse de teşkilâtın asıl amacı; bu sayede Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı.

Osmanlı Bahriye Teşkilâtına ait *Donanma Mecmuâsı'nın* takip ettiği Transvaal Muhârebesi, dönemin devlet politikaları gereği İngiliz aleyhtarı bir bakış açısıyla okura sunulmuştur.

---

75 CDAB, *HR.SYS.* 20/5 26//1914.

76 Koloğlu, Orhan, İttihatçılar ve Masonlar, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2016. s. 67.

77 CDAB, *BEO, 87621/ 1169*, 14/Ra/1316 (Hicrî).

Mecmuâdaki ifâdeyle "Transvaal Dârü'l-Harbi bile bütün İngiliz kuvvasını belletmekte olduğu" şeklindeki yorumdan; savaşın, İngilizleri ciddî manada zora düşürdüğü bir mücadele olduğunun altını çiziyordu.[78]

Anglo – Boer Savaşı, yukarıda izah edildiği gibi dünya devletlerinin ilgisini Afrika'ya çekmiş bir kanlı muharebedir.[79] Tarihçi Pakenham'ın kaydıyla bu kanlı savaş, İngilizler'e 200 milyon sterline ve 22 bin İngiliz askerinin ölümüne ve 12 bin yerli Afrikalı halkların yok olmasına sebep olmuştur. Bu yönüyle 1815 - 1914 yılları arasındaki dönemde Transvaal Harbi, İngilizler için en büyük ve çetrefilli muharebe olarak bilinmektedir.[80]

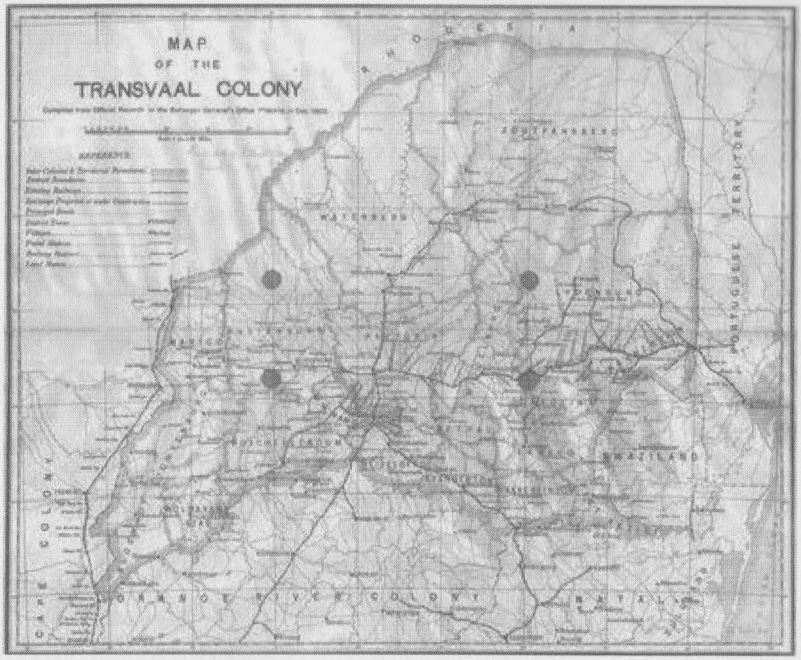
[78] *Donanma Mecmuası*, "İngiltere – Rusya" 91 – 29, Nisan, 1915 | http://www.donanmatarihi.com/donanma-mecmuasi-91-29nisan1915/ Donanma Tarihi, Erişim tarihi: 15 Nisan 2017.

[79] İsmail Kemal'in *Transvaal Meselesi*, Said Olgun ve Resul Babaoğlu tarafından *Transvaal Meselesi ve Osmanlı Devleti* adıyla yakın zamanda yayınlandı. Yazarlar bu tercüme eserde geçen yer isimlerinde bazı hatalara düşmüşlerdir. Bu tür çeviri çalışmalarda hatalar çok da yadırganmamalıdır zira Türk kamuoyunun pek hakim olmadığı yer ve şahıs isimlerini manalandırmak neredeyse imkansızdır. Lakin yazarların Afrika çalışmalarına hakim olmadıkları için "Kara Kıta Afrika" terimini Avrupalı sömürgeciler gibi defaatle bilinçsizce kullanmış olmaları bir talihsizlik olsa gerektir. Bkz. Olgun, Said, and Resul Babaoğlu. 2019. *Transvaal Meselesi ve Osmanlı Devleti*. s, 47, 56, 65, Osmanbey, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

[80] Pahenkam, Thomas, *The Boer War*, UK Company, 2010, s. XV.

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSVAAL MESELESİ ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

TRANSVAAL MESELESİ

Avlonyalı İsmail Kemal Bey

*** Boerlarla Medeniyet, İngilizlerle İslamiyet ***

Matbaa-i Osmaniyye, Kâhire, 1901

İngiltere Devleti'nin açmış olduğu Transvaal Muharebesi, umûm ehl-i Şark'ı ve ale'l-husûs[81] âlem-i İslâmiyye'yi[82] fevkelâde bir sûrette işgal etmiştir.

Mu'tekadât-ı diniyyesi[83], mezâhib-i siyâsiyyesi[84], menâfi'-i ticâriyyesi[85], müstemlekât-ı vâsi'a[86] ve müste'merât-ı müte'addidesinin[87] vaz'iyyet-i mevkiiyyesi[88] itibârıyla İngiliz Milleti, Şark Medeniyeti'nin i'âde-i ulviyyetine[89], akvâm-ı İslâmîyye'nin[90] ittihâd ve ittisa'-ı kudretine hâdim olmak[91] için min-tarafillâh[92] yaradılmış bir kuvve-i muharrike[93] bir tuhfe-i fâize sayılabilir.

İngiliz Milleti, Papa'nın ribka-i tahakkümünü[94] koparıp attığı ve Engizisyon kânûn-ı cansızının mahsûlü olan zincir-i esâreti kırıp milyonlarca nüfûs-ı beşeriyyeyi İspanya'nın kayd-ı esâretinden kurtardığı günden beri âlem-i İslâmiyye'ye takarrüb etmek şarkda hâlen ve idâreten, hâkimen ve kuvveten müvâzene-i âlemin medâr-ı istikrârı olabilecek bir heyet-i kaviyyenin teşkiline bir devlet-i müstakilenin tesisine çalışmak mesleğini ihtiyâr etmiş ve üç yüz senedir bu meslek dâiresinde hareketten ayrılmamıştır.

Selâtin-i Osmânîyye'nin İstanbul'u pâyitaht-ı saltanat ve merkez-i hilâfet ittihâz ve çarh-ı idâre-i Osmânîyye'yi Avrupa, Asya ve Afrika'nın kıtâat-ı mühimme ve mümtâzesinden teşkil eden sehpa üzerine ik'âd etmekle[95] beraber muvâzene-i umûmîyye-i âlem öyle bir inkılâba düşürülmüştü ki bütün Avrupa hükümdârânı taht ve tâclarını tehlikede görmekle muhâfaza-i kavmiyyet

---

81 Özellikle.
82 İslam alemini.
83 Dinî inanç unsurları.
84 Siyasi mezhepler.
85 Ticari menfaatler.
86 Geniş sömürgeler.
87 Çoğalan sömürgeler.
88 Bulunulan durum.
89 Yeniden değerlendirme.
90 İslâm milletleri.
91 Hizmet etmek.
92 Allah tarafından.
93 Hareket gücü, niteliği.
94 Hükmünü.
95 Oturtmakla.

arzusu ve galeyân-ı taassub sâ'ikasıyla[96] umûm düvel-i garbiyye-ye nâşir-i İslâmiyyet nazarıyla baktıkları Devlet-i Osmâniyye'nin aleyhine bir ikinci ehl-i salîb kıyâmını hazırlamıştı.

Devr-i istilânın intihâsı ve devr-i inhitâtın ibtidâsı[97] olan İnebahtı mağlubiyeti gününden Navarin hezîmet-i bahriyyesi gününe kadar olan iki asırlık bir müddet içinde İslâmiyyet'i imhâ ve Devlet-i Osmâniyye'yi ilgâ edecek ittifâk-ı umûmiyyenin husûlüne iki defa teşebbüs olunmuştur.

Birinci defasında Selâtin-i Osmâniyye'nin muzâheret ve sahâbetini iktisâb sayesinde Fransa'nın hayât-ı siyâsiyyesini temin etmiş ve senelerce emri altında bulundurulan Türk kuvve-i bahriyyesinin bahş ettiği nüfûz ve iktidarın tesiriyle hâsımânına gâlip gelmiş olan Dördüncü Henry, umûm-ı akvâm-ı Mesihiyye'den mürekkeb bir cumhuriyet-i azîme teşkîli ve Devlet-i Osmâniyye'nin vucûdunu izâle ve anâsır-ı İslâmiyye'yi sürüp Asya çöllerine def'a muktedir olacak bir kuvve-i cünûdiyye-i muhtelitenin[98] tertîbi ve sevkini teklif etmiştir.

Dördüncü Henry'nin Fransa menâfi'-i husûsiyyesiyle telifi kâbil olmayan ve âdeta küfrân-ı ni'met-i ıtlâkına şâyan olan bu tasavvurunun kuvvede kalmasına sebeb, mâhud Ravaillac'ın[99] darbe-i desti[100] değil Kraliçe Elizabet'in iştirâkdan imtinâ'ı olmuştur.

İkinci defasında ise Rusya İmparatoru Birinci Aleksander, ittifâk-ı mukaddes akd etmekle aynı maksadı takip etmişken İngiltere nâib-i kralı George'un vaz'-ı imzâdan ictinâbı[101] bu ittifâkın semeredâr olmasına mâni olmuştur.

Şu ahvâl-i târihiyye ve İngiltere'nin gerek idâresinde ve gerek himâye-i siyâsiyyesinde bulundurduğu yetmiş milyonu mütecâviz nüfûs-ı İslâmiyye'ye karşı ittihâz ettiği meslek-i dilnüvâzâne

96 Yobazlık coşkunluğu nedeniyle.
97 Çöküş devrinin başı.
98 Karma askerî güç.
99 François Ravaillac
100 El darbesi.
101 İmza atmaktan çekinme.

ve ibrâz eylediği hissiyât-ı hürriyetperverâne, dünyanın her cihetinde bulunan ehl-i İslâmı, İngiltere'ye dâimâ müteveccih olmağla ve İngiltere'nin her hâl ve mahalde muvaffakiyetini temennî etmeğe mecbur olmuştur.

Hele Osmanlılar, İngiltere'nin izdiyâd-ı kudretine[102] hâdim olacak mesâ'ilde hiçbir vakit bigâne kalamazlar, dünyanın hangi cihetinde İngiliz kanı dökülse Osmanlılar derhal teheyyüce gelir.

Vatanımızın aziz toprağını muhâfaza, devletimizin mukaddes hukûkunu müdâfaa uğrunda dökülmüş ve Osmanlı şühedâsının kanıyla karışmış olan İngiliz kanlarının hâtırâtı gözümüz önüne gelir. O hâtırâtın tazmîn ettiği tahayyülât ümîd-bahşâ tahattur olunur da şanlı mâzîmize nazar-ı mefharet ikballi istikbâlimize nigâh-ı emniyet[103] ile bakmak isteriz.

İngiltere'nin Afrikaca olan tasavvurât-ı medeniyet-cûyâne[104] ve teşebbüsât-ı teâlî-perverânesine hâ'il olmak[105] isteyen Boer şerâziminin[106] bidâyet-i harbde ibrâz ettiği şecâat ve metânet, herkesin hiss-i takdîrini tahrîk ve İngiltere'nin ihrâz etmiş olduğu mevki-i iktidârı çekemeyenler, husûsiyle tekmîlât-ı milliyyelerini onun zevâlinden bekleyenler, İngiltere'nin zevâl ve inhitâtına mukaddime olarak Boerlar'ın muvaffâkiyetini temennî etmiştir. Biz ise bütün insânîyetin şehrâh-ı irtikâsını[107] açmak ve birkaç yüz milyon ebnâ-i beşeri yed-i idâre ve terbiyesine almak gibi şanlı bir mevki-i iktidâra misli görülmemiş bir kuvvet ve şevkete mâlik olmuş böyle bir millet-i muazzamanın âkıbet ve encâmının keşfini kitâb-ı ilm-i lâyezâlin[108] sahâ'if-i mestûre küşâd eylemek kudret ve meziyetini hâiz olan zamâne-i ta'lîkle meselenin medeniyet ve İslâmîyyet menâfiine taalluk eden cihetlerinden bahisle iktifâ eyleriz.

---

102 Çoğalma.
103 Güvenli bakış.
104 Medeniyet arayan düşünce.
105 Yükselme yanlısı girişimlere mâni olmak.
106 Topluluk.
107 Yükselme yolu.
108 Kuran-ı Kerim'in.

Endülüs Devlet-i İslâmiyyesi'nin inkirâzı[109] Hıristiyanlık âlemini istilâ-yı İslâmîyyet endişesinden masûn bırakmış ve akvâm-ı garbiyyeyi fevkalâde bir meserret[110] ve şetâret içinde bulundurmuş olduğu bir sırada Fâtih Sultan Mehmed merhûmun medeniyet-i İseviyye'nin[111] menba-ı ziyâpâşı[112] ve Hıristiyanlık idâre-i ruhâniyyesinin ikinci merkezi olan Kostantiniyye'yi feth etmesi, bütün Avrupa'yı azîm bir dehşete düşürmüştü.

Başlarında Papa olduğu hâlde umûm hükümdârın ve rü'esâ-yı akvâm, istilâ-yı İslâmiyyet'e sedd çekebilmek çaresini araştırmaya kalkıştıkları zaman birçok keşfiyât-ı beriyye ve bahriyye[113] ile iştihâr[114] ve müstemlekâtını tevsi' ile kesb-i iktidâr eylemiş olan Portekiz Kralı İkinci Joao[115] dahi İslâm'ın def'-i mazarrât esbâbının[116] istikmâli arzusuna düşmüş ve bir taraftan sevâhil-i berr-i beriyyede bulunan anâsır-ı İslâmiyye'nin imhâsına ve diğer taraftan Afrika'nın iç taraflarında ve akdâr-ı şarkiyyede Müslümanlığa destizân-ı husûmet olabilecek bir yâr-ı muzâheret kâr-ı taharrîsine kalkışmıştı. Zaten Hindistan'da sıfat-ı ruhânîyye ve kuvve-i cismâniyyeyi hâiz bir büyük hükümdârın vucûdu mervî iken Afrika'nın sevâhil-i garbiyyesini keşf eden Portekiz ümerâ-i bahriyyesinin ve husûsiyle Benin hâkimi tarafından mebûsen gelen suferânın verdiği malûmât ve ihbârâtı bu rivâyeti bir kat daha teyit eylemişti.

Bu malûmât ve ihbârâta nazaran Benin'den yirmi bin fersah mesâfede vâki olan bir memleket hükümdârının hâiz olduğu kuvve-i ruhâniyye ve cismâniyye haysiyetiyle umûm Afrika hükümdârânının merci'i ve sandâlî-i hükûmete[117] yeni ku'ûd eden[118] Afrika hâkimlerinin hakk-ı saltanatını tasdîk eylediği-

109 Çöküşü.
110 Sevinç.
111 Hristiyan medeniyetinin.
112 Işık kaynağı.
113 Çöl ve deniz.
114 Meşhur.
115 John II Portekizce Jaoa olarak bilinir, (1455 – 1495)
116 Zarar sebeplerinin giderilmesi.
117 Hükümet kürsüsüne.
118 Oturan.

ne alâmet olmak üzere tâc ve âsâdan mâ'adâ[119] bir de salîb[120] göndermesi delâletiyle kendisinin din-i Îsevî'ye mensup olduğu anlaşıldığından, bu hükümdârın, Kral João'nun birçok vakitten beri işittiği ve kemâl-i tehâlükle[121] münâsebet kesb etmek[122] istediği priestin[123] Papaz John olacağında şüphe kalmamış ve derhâl bir heyet-i keşfiyye tertip olunarak onun memleketi ve makarr-ı hükûmeti[124] keşf olunmak için Bartolomeu Dias nâmındaki âmir-i meşhûrun idâresi tahtında olarak Mîlâdın 1486 senesi Ağustos'unda sevk olunmuştu.

İşte Müslümanlığı ref' u izâle etmek[125] çaresini araştırmak maksadıyla sevk olunan bu heyeti keşfiyye, doğru Benin'e varıp ondan sonra Afrika sevâhilini takip ederek ve esnâ-yı seferde[126] envâ'-ı müşkilât ve muhâtarâta uğrayarak[127] âkıbet-i Afrika meselesinin re's-i zâviyesini[128] teşkil eden vârûne[129] vâsıl olmuştu. Heyet-i keşfiyye-i deryânın şiddet-i telâtumundan[130] yılmış ve karanın manzara-i dilhırâşından[131] ve sükkânının[132] vahşet tabından[133] ürkmüş olduğundan ileriye gitmeye cesaret etmeyip ve keşfettiği bu nokta-yı mühimmeye Belâ Burnu ismini verip avdet etmişti.

Kral Joao maksadına tamamıyla ermediğinden müteessir olmuş ise de Belâ Burnu'nu[134] Ümit Burnu'na tahvîl ile bir ikinci heyet-i keşfiyye tertib etmişti ki hulûl-i eceli[135] münâsebetiyle

119 Başka.
120 Haç.
121 Büyük istekle.
122 Kazanç ilişkisi.
123 Rahip manasında olan Hıristiyan din adamına denir. Kitabın Fransızca çevirisinde de bu tabir (pretre) olarak aynı şekilde ifade edilmiştir.
124 Başkent.
125 Kaldırmak ve yok etmek.
126 Sefer sırasında.
127 Çeşitli zorluk ve tehlikelere.
128 Başkanlık yönünü.
129 Uğursuz yer
130 Çalkantı şiddetinden.
131 Yürek parçalayan manzara.
132 Oturanların.
133 Vahşet huyundan.
134 Diaz buraya Cape Stormy adı vermiştir.
135 Ecelin gelmesi.

halefi tarafından meşhur Vasco da Gama'nın riyâseti tahtında olduğu halde sevk olunmuştu.

Vasco da Gama pek çok müşkilâttan sonra Ümit Burnu'na vâsıl olmuş ve seyr-ü sefere devamla birinci defa olarak Natal tesmiye eylediği[136] sevâhili de keşfederek[137] evvelce Arapların istilâ ve temeddün ettikleri[138] Afrika sevâhil-i şarkiyyesine uğrayarak ve oradan dâimâ Hind'e gidip gelmeye alışmış olan mellâhîn-i Arapdan[139] birkaç kılavuz alarak nihâyet Hind'e vâsıl ve bu sûretle garb ve şark mevâridât-ı bahriyyesi[140] için bir şehrâh-ı azîm küşat eylemek gibi bir muvaffakiyet-i azîmeye nâil olmuştu.

Ümit Burnu'nun ehemmiyet-i mevkiiyyesi fevkalâde olduğu halde tarih-i keşfinden bir buçuk asırdan ziyâde bir müddet içinde hiç kimse rağbet etmemiştir. Ara sıra gelen geçen mellâhîn[141], vaz'-ı yede[142] kalkışmış ve 1620 senesinde İngilizler, Kral I. James nâmına Ümit Burnu'nu işgal etmişler ise de tekrar çekilip tâ Hollandalılar işgal edinceye kadar orası metruk kalmıştı.

Hollanda'nın Hind-i Şarkî Şirketi[143], muâmelât-ı ticâriyyesini[144] ve mevâridât-ı bahriyyesini[145] temin ve teshîl edecek bir merkez-i mübâdele ve bir müstâmere-i kaviyye[146] bulundurmak üzere 1652 tarihinde Doktor Van Riebeeck[147] nâmında intihâb ettiği bir reis, ailesi halkı ve yüz kadar asker efrâd-ı müstebidelesiyle[148] Ümit Burnu'na i'zâm etmişti.

---

136 Adlandırdığı.

137 İsmail Kemal burada keşfetmek terimini bilinçsizce yahut Batı literatüründe olduğu gibi kullanmıştır. Avrupalılar ulaştıkları yerlerde her daim kendinden olmayanı yok sayarak o yeri ilk defa keşfetmiş algısı yaratmışlardır. Halbuki daha önce bir toplumun yaşadığı yer yeniden keşfedilemez ancak işgal edilir.

138 Uygarlaştırdıkları.

139 Arap gemicilerden.

140 Denizyolları.

141 Gemiciler.

142 El koymaya.

143 Meşhur Dutch East Indian Company diye bilinir. (VOC).

144 Ticari işlemlerini.

145 Denizcilik konularını.

146 Güçlü sömürge.

147 O zamanki kaynaklar genellikle Riebeeck'i Flemenk bir doktor olarak kaydeder lakin esasında Hollandalı bir sömürgeci olan Jan Van Riebeeck (1619-1677) denizci bir korsandır. Doktor olan Riebeeck'in babasıdır.

148 Zorba ferdiyle.

Bu şirzime,[149] Ümit Burnu'na ayak basmasıyla beraber hemen tahassun edebilmek için kuru duvardan bir kalecik ve etrafında şimdiki Cape Town şehrinin bulunduğu mahalde birkaç âdi baraka inşâ ve etrafta bulunan kabâ'il-i zenciyyeyi vurup, emlâk ve emvâlini gasb ederek ve ele geçirebildikleri efrâd-ı kabâ'ili[150] esârete alarak yerleşmeye ve ziraat ve felâhata mübâşeret etmişti. Arkalarından Amsterdam yetim kızlarından birkaç yüz kız dahî gönderilmiş ve bu müsta'mere-i nevzatın[151] devâm-ı tenâsülü[152] temin olunduğu gibi bir takım Avrupa serserisi ve Fransa'nın Protestanlar hakkında gösterdiği tazyik üzerine terk-i diyâra mecbur olan Fransa Protestanlarından birkaç yüz aile, Ümit Burnu'na gidip Hollandalılara iltihâk etmiş ve bu sayede müsta'merenin nüfûsu az müddet zarfında gereği gibi teksîr eylemiş ise de bunlar ekserî evkâtını Afrika'nın insanını ve hayvanını avlamakla geçirdiklerinden, ihtiyâcât-ı zirâiyyelerini def' etmek için şirket-i fennden birkaç gemi yükü üserâ-yı zenciyye sevk ve Hollanda hükûmeti cânibinden de Sunda cezâir-i cesîmesi ahâli-i Müslimesinin müttehizânından birkaç bin aile nefy u tağrîb[153] sûretiyle Ümit Burnu'na i'zâm olunmuş ve bu şirzimeye hizmetkârlık ve kulluk etmek vazîfesiyle mükellef tutulmuştu.

Kabâ'il-i zenciyye için cellâd-ı kazâ ve o ahvâli için seyl-i belâ ıtlâkına[154] müstehak olacak derecede sefk-i dimâya[155] ve tahrib-i memâlike münhemik[156] olan bu Boer gürûhu, zaten kurûn-ı vustânın[157] mahsûlü olan taassubât-ı diniyye ve münâkaşât ve müsâdemât-ı hünrîzânenin[158] hâtırâtından başka bir ulviyet-i fikre ve bir meziyet veya hüsn-i sîrete mâlik değil iken vatan-ı asliyyelerinden mahrûmiyyet-i ebediyyenin tesirâtı vatan

[149] Küçük topluluk.
[150] Kabile fertlerini.
[151] Yeni sömürgenin.
[152] Üreme sürekliliği.
[153] Sürgün ve kovma.
[154] Bir musibete bulaşmaya.
[155] Kan dökme, kan dökücülük.
[156] Sömürgeleri yıkıma çalışan.
[157] Orta Çağın.
[158] Kan dökücü çarpışmaların.

olarak ihtiyar ettikleri memleketin garâbet-i ahvâli ve sükkânının vahşet-i evzâ'-ı huşûneti teb'alarını bir kat daha tezyîd etmiş ve tenvîr-i vicdan[159] için okuyabildikleri Kitâb-ı Mukaddese'nin kendilerine mahsus âyet ve husûsiyle kıssasını Beni Yûşa[160] bedreka-i hareket[161] addetmiş olduklarından yerli yabancı, Malayî, zenci ve dinsiz, ya kendi din ve mezheplerinden gayri din ve mezhebe tâbi ne kadar insan varsa cümlesinin kanını heder ve malını helâl bilerek münferiden veya müctemi'an her arada bir zîrûha[162] tesâdüf etseler, tığ-ı hûnhârlarından[163] geçirmeyi ve mezbûh-i hançer-i bî-âmânı[164] olan binlerce mâder ve pederin[165] âguşhûn-ı âlûdundan[166] düşüp kalan sübyânı, pençe-i esârete alıp hayvan gibi kullanmaya rızâ-yı Bâri'ye[167] muvâfık bir amel addederek tefâhür ederlerdi. [168]

Şu huşânet ve vahşetin hüküm-fermâ olduğu[169] bir buçuk asırlık müddet içinde Ümit Burnu müstemlekesini teşkil eden kıt'a-i cesîmenin hâvî olduğu[170] on kadar kavmi ve kabileyi ve onların cem' olduğu bir milyon kadar nüfus-ı beşeriyye külliyen mahv u nâbedîd olmuştu. [171]

Hele biçâre Malayî Müslüman müttehizânı[172] vaktiyle her biri birkaç hizmetkâr kullanmaya ve envâ-i naz ve ni'amla[173] ömür geçirmeye alışmış iken böyle bir takım hünrizânın[174] esiri olmak bahtsızlığına uğramasıyla bir takımı şiddet-i tesirle ölüp gitmiş ve kalanları lisanlarını, âdât-i kavmiyyelerini ve hatta ferâ'iz-i diniy-

159 Vicdan aydınlığı.
160 İsrail'e gönderilen dört peygamberden birisidir.
161 Kurtuluş kılavuzu hareketi.
162 Canlıya.
163 Zalim kılıçlarından.
164 Acımasız hançerle kesilmiş.
165 Anne ve babanın.
166 Kana bulanmış kucağından.
167 Allah'ın rızasına.
168 Övünürlerdi.
169 Hâkim olduğu.
170 Kapsadığı.
171 Görünmeyecek gibi yok.
172 Müslümanlığı kabul edenler Malaylar.
173 Çeşitli kaprislerle.
174 Kan dökücünün.

yelerini kaybederek yalnız Müslüman ismini taşımakla asıllarını ve dinlerinin hâtırâtını muhâfaza edebilmişler.

İşte Afrika-yı Cenûbî'nin, Boer denilen mahlûkun cevelângâhı[175] olan cihât-ı umûmu[176] bir makbere ve yeryüzünde berzâhdan numûne[177] olacak bir harâbe haline girmiş iken İngiltere idaresine geçmiş ve o tarihten itibaren Afrika kıtasının ahvâl-i medeniyyesi ve hatta dünyanın muâmelât-ı siyasiyyesi bir devre-i teceddüd ve tekemmüle[178] girmiştir.

İngiltere, Hind müstemlekât-ı cesîmesinin mevâridât-ı bahriyyesini ve Bahr-i Muhit'le Bahr-i Hindî'de bulundurduğu kuvâ-yi bahriyyesinin muvâsalât[179] ve irtibâtını temin edebilmek için Ümit Burnu'nu işgal etmek ihtiyacını çoktan hissetmiş ve hatta 1780 tarihinde bir donanma dahî sevk etmiş ise de Fransa donanmasının harben vâkı olan mümânaâtı[180] ve Fransa askerinin Ümit Burnu'ndaki Hollandalılara iltihâk ve muâveneti cihetiyle yerleşmeye muvaffak olamamıştı. Fakat Fransa'nın dâimâ ateş muhabbeti serî'u'l-işti'âl[181] olduğu gibi serî'u'l-intifâ[182] olduğundan aradan az bir müddet geçer geçmez düne kadar müstemlekâtını muhâfaza için İngiltere'ye karşı harbe kalkışan Fransa, Hollanda'yı, kâmilen yed-i zabtına[183] geçirmiş olduğundan İngiltere, bu hâlden ve Ümit Burnu'nun iç taraflarında bulunan Boerlar'ın isyânından bi'l-istifâde 1795 senesinde bir donanma gönderip Ümit Burnu'nu işgal etmiştir. Amiens Muâhedesi, İngiltere'yi, Ümit Burnu'nu Batavya Hükümeti'ne redde mecbur kılmış ise de onun hükmü pek az sürdüğünden ve Viyana Muâhede-yi Umûmiyesi[184], İngiltere'nin hakk-ı temlîkini tasdik eyle-

---

175 Gezinti yeri.
176 Genel yönü.
177 Cehennemden örnek.
178 Yenileme ve tamamlama devresine.
179 Ulaşım.
180 Önlemesi.
181 Çabuk yanan.
182 Çabuk sönen.
183 Hâkimiyetine.
184 25 Mart 1815 yılında Napolyon'a karşı Avusturya, İngiltere, Prusya ve Rusya arasında imzalanmıştır.

diğinden, Ümit Burnu o tarihten beri İngiltere müstemlekesi olmuştur.

İngiltere idaresi yerleşir yerleşmez Boerlar'ın muâmelât-ı gaddârânesine ve tahribât-ı mütevâlîyesine[185] nihayet verilmek tabii idi.

İbtidâî hayvan gibi hidemât-ı şâkkada[186] istihdam olunan ve her türlü hukûk-ı insaniyyeden mahrûm tutulan Malayî Müslümanlarına ve yerli zenci userâsını[187] hürriyet-i şahsiyyeyi mümkün mertebe temin edecek bazı müsâadât gösterilmeye başlamıştı. Boerlar kesret-i nüfuslarına güvenerek İngiltere idaresinin ıslahât ve tekâlifâtını nazar-ı istihfâfla telakkî etmek istemiş ise de bir taraftan İngiliz muhâcirinin külliyetle gelip yerleşmesi, diğer taraftan cibâl-i mürtefîye[188] kaçıp canlarını Boerlar'ın tiğ-i hunhârından kurtarabilen efrâd-ı zenciyyenin, İngiltere idaresinin adâletine emniyet ederek akın akın gelip ilticâ etmesi ve Malayî Müslümanlarının da mazhar oldukları adâlet ve siyânetten bi'l-istifâde ulviyet-i fitriyyelerini[189] sakınıp âdeta İngilizler'in kuvvetü'z-zahrı[190] hükmüne girmesi Boerlar'ın harekât-ı serkeşânelerini[191] ta'addîyle[192] ve dâire-yi inkıyâda[193] girmeye mecbur kalmıştı.

Boerlar zaten İngiliz idare-yi âdilesinin birleşmesinden ve ademlik yoluna girmek mecburiyetine düşmesinden münfail olup[194] dururken İngiltere Parlementosu'nun yirmi milyon İngiliz liralık bir fidye-i azîmenin tahsîsiyle yedi yüz elli bin nüfûsa bâliğ olan üserâyı umûmen ve defâaten i'tâk etmek[195] gibi târih-i

185 Art arda gelen yıkımlarına.
186 Zahmetli hizmette.
187 Esirlerini.
188 Yüksek dağlara.
189 Yaradılıştan gelen üstünlüklerini.
190 Yardımcı kuvveti.
191 Baş kaldırı hareketlerini.
192 Haksızlıkla.
193 Boyun eğme dairesine.
194 Gücenip.
195 Özgür bırakma.

ümemde[196] misli görülmemiş bir esîr-i civânmerdi teşkil eden ve dünya durdukça insâniyetin nazar-ı takdîr ve takdîsine mazhar olacak olan bir kararı kabul ve ilan etmesi, mâl-ı menkûl bildikleri insanları esir olarak kullanmaktan mahrum olduklarını anladıklarından ve düne kadar köleleri olarak kullandıkları âdemlerle hâl-i müsâvâtta[197] yaşamayı havsalalarına sığdıramadıklarından artık başlarını alıp Afrika'nın içerilerinde hallerine münasip başka bir cevelângâh aramak[198] sevdasına düşmüş ve içerlerinden kavânîn-i medeniyet tahtında yaşamaya katlanmış olanlar müstesna olarak kısm-ı küllîsi çoluk çocuklarını ve hayvanlarını alıp Ümit Burnu'nun cihet-i şimâliyesindeki memâlike doğru revân olmuşlardı. [199]

İki asra yakın müddet içinde ikâmet edip vatan itihâz ettikleri[200] bu diyâr-ı mücerredi, dâire-i medeniyete girmemek ve kavânîn-i adâlet ve insânîyeti kabul etmemek için terkeden Boerlar bir kaç sene evvel kuraklık münâsebetiyle hayvanlarını yaydırmak için mevâkiini bildikleri Orange Nehri'nin[201] öte cihetlerine geçmiş ve Piet Retief'i reis tanıyarak göçebe halinde yerleşmeye ve kâfir kabâ'ilinin taarruzundan masûn olmak için onların bulundukları taraflara yanaşmamaya karar vermişti. İngiliz memurları arkalarını takiple her nerede bulunacak olsalar dâire-i tâbiiyyetten[202] çıkamayacaklarını bildirdiklerinden bir kısmı inkiyâd etmiş ve diğer kısmı orasını da bırakıp şimâle doğru gitmişti. Drakenberg silsile-i cibâlinin[203] tepelerine doğru gidenler, Zulu kabîlesi hâkimi Dingane ile uyuşarak dağın öte yüzüne geçip yerleşmiş ise de Dingane bunların külliyet üzere yerleşmelerinden tevehhüm ederek arâzi tahdîd ve tahsîs eylemek bahânesiyle bir mahalle davet ederek üzerlerine hücum etmiş ve ekserîsini itlâf

196 İnsanlık tarihinde.
197 Eşit olarak.
198 Dolaşma yeri.
199 Yürümüşlerdi.
200 Kabul ettikleri.
201 Afrika kaynaklarında Orange River olarak bilinir.
202 Bağlılıktan.
203 Sıradağlarının.

etmiş[204] olduğu halde bâkiye-i suyûfu tahassun[205] ederek yerleşmiş ve yavaş yavaş kesb-i kuvvetle Dingane'yi mevki-i iktidârdan düşürüp kardeşini hâkimiyete geçirdikten sonra Natal idâre-i müstakilesini teşkil etmişlerdi. İngiltere ise Boerlar'ın sâhil-i bahrda müstakil idare tesisine cevaz göstermediğinden dâire-yi itâate davet eylemiş ve vukû' bulan mukâvemet üzerine kuvve-i cebriyye isti'mâliyle bir kısmını dâire-i mutâvaata aldırmıştı.

İngilizlerin siyah adamları beyazlarla müsâvî tutmak ve zencileri insâniyet, medeniyet, diyâneti şerefiyle tezyin etmek kabahatini afv edemeyen ve İngiliz yüzü görmemek için başlarını alıp Afrika'nın dağlarına kaçan Boerlar'ın en haşîn, en anûd[206] takımı Hendrik Potgieter'in reis ve kumandan tanıyarak Vaal Nehri'nin cihet-i şimâliyesinde vâkı' Cashan "ya" Magaliesburg[207] denilen dağ eteklerine kadar yayılmışlardı. Bu havâli ise evvelce Matabele hâkimi Mzikilazi'nin yed-i zabtına[208] geçip Boerlar'ın duhûl ve ikâmeti iki taraf ahâlisi beyninde[209] envâ'-ı münâzaât[210] ve ihtilâfâtı tevlîd[211] etmişti ki âkıbet, Mzilikazi hünrizâne[212] olan bir muhârebede mağlûb ve münhezim olup Limpopo Nehri'nin şimâl cihetine firâr eylemişti.

Artık bu muhârebe ve muzaffâriyetten sonra Boerlar o havâlinin sahibi ve Matabelelilerin cevr-i ezâsından yılmış olan kabâ'il-i kadîme ahâlisinin hüsn-i kabûlüne mazhar olmuş ise de kendilerine diş gösterebilecek bir kavim ve kabîlenin kalmadığını görünce huşûnet-i fıtriyyelerinin muktezâsı[213] olan mezâlim ve ta'addiyâtı[214] îkâ-ı kıyâm[215] ve kabâ'il-i kadîme halkının mal

204 Öldürmüş.
205 Yaz mevsiminin kalanını.
206 İnatçı.
207 Transvaal Cumhuriyeti'nin makarr-ı hükümeti (başkenti) olan Pretoria şehrinin vâki olduğu ovaya hâkim cebeldir (dağdır).
208 İdaresi eline.
209 Arasında.
210 Çeşitli çekişmeler.
211 Anlaşmazlık sebebi.
212 Kan dökerek.
213 Sert yaradılışlarının getirisi.
214 Düşmanlıkları.
215 İsyana.

ve emlâkini zabt u gasp ve çoluk çocuklarını zorla ellerinden alıp köle gibi istihdam etmekle Matabelelilere rahmet okutturmuştu.

Boerlar, Afrika kıtasını min tarafu'r-Rahmân[216] kendilerine bahş ve ihsan edilmiş bir mâlikâne ve Afrika halkını kullukla kendilerine hizmet etmek için halk eylemiş bir mahlûk nazariyle baktıklarından, bunların temeddün ve tedeyyününü[217] iltizâm eden[218] İngiliz vesair memâlik-i mütemeddin tüccar ve misyonerlerine dâimâ adâvet[219] ederler ve kendi idareleri tahtında veya nüfûz ve iktidarlarının cârî olduğu mahallerde ticâret ve medeniyet ve diyânetin tevsî' ve intişârına[220] mâni olmayı âdetâ bir vazife-i dîniyye bilirler idi. Hatta meşhur Livingstone, Bakwena kavminin reisi Sechele'nin karargâhı olan Kolobeng kasabasında müddet-i medîde[221] kalıp bir mektep küşâd etmiş ve yetiştirdiği muallimleri civar kabâ'illere göndermekle Afrika zencilerini nûr-ı medeniyetle tenvîr eylemiş olduğu halde yalnız Boerlar'ın taht-ı idâre ve nüfûzunda bulunan kabâ'il-i zenciyye, bundan mahrum kalmıştı. Livingstone, birkaç kere Hendrik Potgieter'in nezdine kadar gitmiş ve kabâ'ilin muallim kabulü hakkındaki mevani'in ref'ini[222] niyâz ve talep eylemiş ise de Hendrik Potgieter, teminât ve metâlibini[223] red ve kabâ'il halkının öğreneceği bir şey varsa o da zencilerin beyazlarla müsâvî olmamak için yaradılmış olduğunu bilmek lâzım geleceği cevâbını vermiş ve bu sûretle Livingstone'u me'yûsen avdete[224] mecbur kılmıştı.

Vaal ile Limpopo nehirleri arasında yerleşen Boerlar kemâl-i şiddet ve gılzet[225] icrâ-yı mezâlim ettiği sırada İngiltere Hükümeti, Orange cihetinde bulunan Boerlar'a teb'iyyet kayd u vazîfesini kuvva-i cebriye ile tanıttırırmış ve İngiltere tâbiiye-

216 Allah tarafından.
217 Medeniyet ve din.
218 Gerekli gören.
219 Düşmanlık.
220 Genişleme ve yayılma.
221 Uzun süre.
222 Engelin kaldırılmasını.
223 İsteklerini.
224 Umutsuzca geri dönmeye.
225 Kabalık, sertlik

tini kabul etmeyenler Pretorius'un riyâseti tahtında Transvaal'a geçip orada bulunan hemcinslerine iltihâk etmiş ve Pretorius'un riyâseti tahtında bir idâre-i mahsûsa tesis etmişlerdi.

İngiltere, Afrika'da hükümfermâ[226] olan zulmet-i zâlim ve bedeviyetin ref' u izâlesi için yegâne çâre, esâretin ilgâsını ve ticâretin tevsi'ini bildiğinden ve Boerlar'ın mevcûdiyet-i ictimâ'iyye i'tikâdât-ı dîniyye ve şerâ'it-i intiâşiyyesi[227] ise bu iki nokta-i mühimmeden ibâret olan maksad-ı insâniyyetin husûlüne min-külli'l-vücûh[228] mâni olduğundan bu halde Boer şerâziminin vücûdunu kaldırmak ya ahvâl-i ictimâiyye ve usûl-i idârelerini tâ'dîl ve ıslâh etmek şıkkından birinin ihtiyârı[229] İngiltere için zarûrî idi. Fakat o aralık Kırım Muhârebesi'ni intâc eden ve muvâzene-i âlemi sarsan gavâ'il-i şarkiyye İngiltere'yi fevkalâde işgal ettiğinden Ümit Burnu müstemlekesinin tevsi'i ve masârifinin teksîri yüzünden bir takım müşkilât hudûsüne ihtimal kalmamak için şıkk-ı sânînin[230] tercihi ve Vaal Nehri'nin İngiltere müstemlekesinin müntehâ-i hudûd-ı şimâliyyesi itibariyle onun cihet-i şimâliyyesinde bulunacak İngiltere teb'asının, muhtâriyet-i siyasiyyeye ve istiklâl-i idâreye mazhariyeti esasları Londra kabinesince kararlaşmış ve 1852 senesinde Ümit Burnu valisi ile Pretorius'un murahhası[231] beyninde bir mukâvelenâme akd u te'âti[232] olunarak, Transvaal, bir cumhuriyet-i müstakille olarak tanınmıştı. Bu sıralarda Kırım Muharebesi kesb-i ehemmiyet ederek İngiltere Orange kıtasınca da bir künh-i gâileye[233] mahal bırakmamasını münasip gördüğünden esâretin memnûiyyet-i kat'iyyesini[234] kabul etmek şerâitiyle istiklâlini ve muhtâriyet-i siyasiyyesini tasdik eylemişti.

---

226 Hüküm süren.
227 Kalkınma şartları.
228 Her yönden.
229 Seçilmesi.
230 İkinci şıkkın.
231 Elçisi.
232 Karşılıklı sözleşme.
233 Sıkıntılı bir günaha.
234 Kesin yasaklarını.

Boerlar fî mâ-ba'd[235] İngiliz ticâretinin serbesti-i ticâret ve seyâhatine mâni olmamak ve esâret fi'l-i mezmûmunu irtikâb etmemek şerâ'itiyle istiklâl ve muhtâriyet-i idâreyi kazanmış oldukları halde taahhüdât-ı vâkı'alarını[236] icrâsız bırakmışlar. Mukâvelenâmenin esasları müzâkere olunur iken Pretorius murahhası, İngiliz misyonerleri hakkında ne yolda muâmele edileceği Ümit Burnu vâlisinden suâl olduğunda Sir George Carteret; "Misyonerlerine ne isterseniz yapabilirsiniz" cevabını lâtîfe olmak üzere vermişti. Boerlar bu lâtîfeyi, ciddiyete haml ve Bakwena kabâ'linin esliha ve barut ithal ve tedârikinden memnâ' tutulmaları hakkındaki müsâadeyi bu kabâ'il halkını tamamıyla ezmekteki hak ve selâhiyetlerine delil addederek mukâvelenâmenin târîh-i akdinden daha bir kaç ay geçmemiş iken reis Pretorius, dört yüz efrâd-ı müsellahadan[237] mürekkeb bir çete tertip ve Livingstone'un karargâhı olan Colenberg'e sevki ile büyût ve emâkini[238] ve hatta Livingstone'un mektebini tamamıyla tahrib ettirmiş ve bir kaç saat devam eden kanlı bir muhârebeden sonra kaçamayan bir kaç yüz zükûr-ı inâs[239] çocuklarla kadınları kayd-ı rıkkiyyete[240] aldırmıştı.

Livingstone, Boerlar'ın bu fâcia ikâ'ından[241] sonra Kazuma'dan avdetinde vahşîlerin bile kıymadıkları kütüb ve resâ'ilini[242] parça parça ve mekteb ve hânesini ve kasaba ve ebniyesini[243] hak ile yeksân ve kendi mektebinin müdâvimi olup Boerlar'ın kabza-i esâretine geçmiş olan iki yüz kadar zükûr-ı inâs-ı sübyanın kurtulabilen ebeveynini me'yûs ve nâlân[244] bulmuş olduğundan bu ahvâl-i fâci'ayı ve hele reis-i kabîle Sechele'nin oğlu olup reis-i cumhur Pretorius'un yed-i esâretinden müşkilâtla kurtarılan

235 Bundan dolayı.
236 Üstlenilen olayları.
237 Silahlanmış
238 Evler ve mekânlar.
239 Erkek ve kadın.
240 Köleliğe.
241 Felâket getirmesinden.
242 Kitap vb.
243 Binalarını.
244 Ümitsiz ve üzgün.

bir sabînin iki böğrünün ateşte yanmış olduğu halde iâde olunduğunu rikkatengîz[245] bir lisan ile tasavvur ve tahkiye etmiştir.

Boerlar, öteden beri takib ettikleri âmâl-i istilâcûyâneye[246] nâil ve İngiltere'nin müdâhelât ve takibâtından vâreste olunca[247] fart-ı istikbârla[248] bilâpervâ[249] her tarafa salmaya başlamış ve Afrika'da ribka-i esâretlerinde[250] yaşamayacak ne kadar mahluk var ise cümlesinin vücûdunu izâleye[251] gûya hâlik-i[252] bîçûn tarafından memur imiş gibi harekât-ı vahşiyâne ve takibâtı hûn-feşâneye inhimâkla[253] zencilere insanlık hak ve şerefini ve vesâit-i müdâfaayı ihrâz ettiren[254] misyonerlerin müesseselerini bir bir tahrîb ve kendilerini ve aktâr-ı şimâliyye[255] ile icrâ-yı ticâret ve kesb-i münâsebet etmek isteyen İngilizleri tard ve tâbiiyyet etmişti. [256]

İşte tekebbür ve taassubun[257] hükümfermâ olduğu bir zamanda Kırım Muhârebesi zuhûr ettiğinden, Boerlar, Rusya'nın mücerret kadısı ve arz-ı Filistin'de[258] vâkı makâmât-ı mübâreke ve emâkin-i mukaddese-i[259] İslâm'ın yed-i istilâsından tahlîs[260] maksadıyla bu muhârebeyi açmış olduğuna zâhib olarak[261] Moskov ordularına imdâd ve aduvv-i din bildikleri Müslümanları ve kendi hasm-ı canları ve aduvv-i dinlerinin yardımcıları bildikleri İngilizleri mahvedecek mu'ârekât[262] ve muhârebeye iştirâk etmek şan ve şerefini kazanmak emeliyle birkaç yüz dindar Boer'dan mürekkeb bir müfreze tertib ve arz-ı Filistin'e sevketmişti. Bu kâ-

245 Merhametli.
246 İstilâ hareketlerine.
247 Kurtulunca.
248 Aşırı gururlanmayla.
249 Pervasızca.
250 Esir bağıyla.
251 Yok etmeye.
252 Allah.
253 Kan dökmeye düşkünlükle.
254 Koruma araçları sağlayan.
255 Kuzey yönler.
256 Kovmuş ve kendine bağlamıştı.
257 Gururlanma ve yobazlığın.
258 Filistin topraklarında.
259 Kutsal yerleri.
260 Kurtarma.
261 Sanarak.
262 Vuruşmalar.

file, şimâle doğru revân olup bir kaç günlük yoldan sonra bir büyük nehrin menba'ına tesâdüf etmiş ve Nil'in menba'ı zannıyla bu nehre Nil ismini vermişti.

Kavm-i Benî İsrâil şan ve tavrını takınan Boerlar'ın Davud'u sayılan Pretorius'un irtihâli[263] makâm-ı riyâseti münhal bırakmış[264] ve yerine müteveffânın oğlu II. Pretorius, ârâ-yı umûmîye ile intihâb olunmuştu.[265] Bunun kuvve-i fikriyyesi ve idâre-i memâlikince olan iktidârı pek mahdûd olup âsâr-ı memdûhiyyet[266] göstererememiş ise de şeref-i nisbî sayesinde Transvaalca olan mevkiini tahkim ettikten[267] başka bir müddet için Orange Cumhuriyeti'nin riyâsetini dahi ihrâz eylemişti.[268] 1867 senesinde iki cumhuriyetin ittisâlinde[269] vâkı olan Griqualand elmas madeninin keşfi, iki cumhuriyeti, bu memleketin hakk-ı istimlâkini davaya sevk eylemişti. Hâlbuki bu memleket vaktiyle Boerlar'ın izdivaç ettikleri kabâil-i nisâsından[270] hâsıl olan evlâd u ahfâddan[271] ibâret ve Griquas nâmıyla meşhur olan kavmin taht-ı zabt ve idâresinde bulunurdu. Griqualar'ın o tarihte reisi bulunan Waterboer, iki tarafın davasını red etmiş ise de ibtidâî Orange Cumhuriyeti reisi Brand ve akabinde Pretorius elmas madeninin çıktığı mahalli zabt ve idare etmek üzere ayrı ayrı bir vâli tayin ve izâm eylemişti.[272] Fakat bu iki cumhurun davayı tasarruftan dolayı olan münâkaşâtı lafzî ve vâlilerin hükmü gayr-i mer'î[273] iken kısm-ı azamı[274] İngiliz olmak üzere ictimâ ve maden imâlâtına germî-i tâmme[275] ile mübâşeret eden[276] madenciler

263 Ölümü.
264 Boş.
265 Genel oyla seçilmişti.
266 Övgü dolu asırlar.
267 Sağlamlaştırdıktan.
268 Elde etmişti.
269 Birleşmesinde.
270 Kadın topluluğundan.
271 Torunlardan.
272 Göndermişti.
273 Görünmez.
274 Büyük kısmı.
275 Eksiksizce.
276 Başlayan.

oralarını imar etmiş ve Ümit Burnu vâlisi o kıtanın İngiltere tabiyyetinde bulunan Griqualar'a âidiyyeti cihetiyle İngiltere müstemlekesi olduğunu îlân ve bizzat mahalline azîmet ederek[277] ahâlî-i mahalliyenin ve madencilerin hüsn-i kabûlüne mazhar olmuştu.

Orange reisi Brand'ın Londra'ya gidip sulhen işi bitirmesi ve meblağ-ı mühimm alması, Boerlar'ın Pretorius aleyhine kıyâmına ve Hollanda erbâb-ı ilm-i kemâlinden François Burgers'in[278] intihâbına[279] sebep olmuştu.

François Burgers, Boerlar'ın nimet-i medeniyete mütenâim[280] olmalarını temin edecek vesâit-i ıslahiyyeyi istihsâl eylemek[281] yolunda çalışmış ve Transvaal'den de Delagoa'ya kadar bir demiryolu inşâsı için Portekiz Hükümeti ile akd-i mukâvele etmek üzere Avrupa'ya seyahat ederek, bu makâsıdın husûlüne ve sermaye tedârikine muvaffak olup avdet eylemiş ise de bir taraftan şimdiki reis Kruger'in aleyhine envâ-ı mefâsid ilkâ etmiş[282] ve diğer taraftan kabâ'il hükümdâr-ı kadîmi olan Sechukhune'un[283] eski bir davayı tecdîd eylemesi bu muvaffakiyet ve muzafferiyetin iktitâf-ı semerâtına[284] meydan bırakmamıştı. Sekhukhune ile açılan muhârebe, Boerlar'ın inhizâmını[285] mûcib olup Transvaal'in bekâsı tehlikeye girmiş olduğundan, İngiltere, hem Transvaal'i kurtarmak ve hem de kabâ'il-i kadîmenin Avrupa medeniyetine mâni olabilecek derecede yüz bulmasına mahal kalmamak için müdaheleye karar vermiş ve Sir Theophilus Shepstone'i memuriyet-i mahsûsa ile Transvaal'e i'zâm eylemişti. Mosyö Shepstone, otuz süvâri ile Pretoria muvâsalâtında, merkezde ve kasabât-ı mütecâvirede bulunan Boerlar'ın ve ale'l-husûs Kruger'in gösterdikleri meyil ve muvaffâkiyet üzerine İngiltere idâresini tesis ve

277 Giderek.
278 Bu şahıs Thomas François Burgher olup Fransuva okunur.
279 Yağmalanmasına.
280 Zamanı olan.
281 Islah araçlarını elde etmek.
282 Fesatlıklar çıkarmış.
283 Matsebe Sekhukhune Pedi ulusunun lideri olup Sekhukhuneland'da hüküm sürmüştür ki burası şimdi Limpopo havalisi olarak bilinir.
284 Meyvesini toplamaya.
285 Yenilgisini.

İngiliz sancağını rekz eylemişti. [286]

İngiltere'nin şu suretle müdâhelesi, Boerlar'ı büyük bir felâketten kurtarmış ise de istiklâl-i idârelerini ref[287] ve izâle ettiğinden yavaş yavaş âsâr-ı nâhoşnudu nümâyân olmaya[288] başlayıp âkıbet 1880 tarihinde yani Mosyö Theophilus Shepstone'un Transvaal'i İngiltere idâresi tahtına aldırdığı tarihten üç sene sonra Boerlar açıktan açığa isyân etmişti.

İngiltere, bu kıyâmı teskine Natal valisi Sir George Colley'i memur edip, mevcut olan kuvve-yi askeriyesiyle Transvaal üzerine yürümüş ise de Natal ile Transvaal beynindeki hudud-u tabîyeyi teşkil eden Drakensberg, silsile-i cibalinin en mühim geçidi olan Laing's Nek mevkiinde İngiliz müfrezesi, dehşetli suretle münhezim olduğu[289] halde Sir George Colley, mütenebbih[290] olmayıp imdadına yetişen diğer kuvve-yi askeriyesinin iltihakıyla[291] beraber tekrar Transvaal'a geçmeye kalkışmış ve Majuba tepesinde külli inhizama[292] uğrayarak ihtiyatsızlık hatasını kanıyla ödemişti. Bu hezimet, İngiltere'ye tesir ederek ikmal-i namusu için ahz-i intikam-ı esbab-ı kuvvesini tedarikle[293] İngiliz kumandanları hemen hücuma mütehâlik[294] olduğu halde itidal-i fikri[295] meşhur olan Mösyo Gladstone serkârda[296] bulunup, İngiltere gibi bir devlet-i muazzama için iltizam itidali[297] kuvve-yi cebriye ile[298] hasıl olacak muzafferiyete müreccah[299] tutarak derhal akd-i musâlaha[300] ile Transvaal'in iâde-i istiklâli emrini verdi.

---

286 Dikmişti.
287 Kaldırma.
288 Görünen, aşikâr olan, Parlayan.
289 Bozguna uğradığı.
290 Dikkatli.
291 Katılmasıyla.
292 Bozguna.
293 Öç alma sebebiyle kuvvetini toplayıp.
294 Aceleci.
295 Fikir ölçüsü.
296 Önderlikte.
297 Denge gereği.
298 Zor güçle.
299 Üstün.
300 Barış anlaşması.

1881 tarihinde akd olunan muâhede-i Transvaal'in, istiklâl-i idâre-i dâhiliyesini[301] temin eylemiş ise de İngiltere'nin matbuâtını ve dâhili bazı mesâilde hakk-ı müdahalesini tazmin ettiğinden Boerlar tamamıyla memnun kalmamış ve makâm-ı riyâsete götürülmüş olan Kruger, başkumandan ve maârif müdürü birlikte olduğu hâlde Londra'ya gitmiş ve 1884 tarihinde tadilen bir ikinci muâhede tanzim ve teâti olunarak idâre-i dâhiliyesince Transvaal tamamıyla müstakil tanınmış ve fakat Orange Cumhuriyeti'nden başka düvel-i ecnebiye ve kabâil-i mahaliyye-i rüesâsıyla[302] akdolunacak muâhedât ve mukâvelâtın[303] ahkâm-ı merî[304] olabilmek için İngiltere kraliçesinin evvelce o muâhedâtı tasdik eylemesi lazım geleceği, kayd-ı muâhedenin dördüncü maddesinde dercedilmişti. İşte Transvaal'in mevkî-i siyâsâsıyla hukuk-u umûmîyesini ve şekl-i idâresini tâyin eden şu son muâhededir ki tefsir ve tatbik, ahkâm-ı muhârebenin zuhûruna bâdî[305] olan ihtilâf-ı tevellüd eylemiştir.

İhtilâf-ı hazırın esbâb-ı zuhûrunu[306] tarife girişmezden evvel Boerlar'ın ahvâl-i husûsîyye ve son defâki istiklâl-i idârelerinden beri tesis ettikleri idâre hakkında bazı mâlûmât itâsını[307] münâsib görürüz.

Boerlar huşûnet-i teb'alarının saikasıyla[308] medeniyetten kaçıp yayıldıkları mahalde sırf çiftçiliğe ve daha doğrusu çobanlığa yakışan tarîk-i intiâşa[309] düşmüşler. Her aile, reis-i ailesini ve üsera ve huddâmdan mürekkeb olan dairesini barındırmak ve hayvan sürüsünü yaydırmak için en aşağı üç bin morgens[310], yani otuz bin dönümdem ibaret ve *Platz* tabir olunan mezraa değil, bir

301 İçişleri idari hürriyetini.
302 Topluluk reisleriyle.
303 Anlaşmaların.
304 Saygın.
305 Sebep.
306 Çıkış sebebini.
307 Bilgi vermeyi.
308 Halkın sertliğinin sevk etmesiyle.
309 Kurtulma yoluna.
310 Bir Morgan 10 Hektara tekabül eder.

koca kıtayı taht-ı tasarrufuna alıp onun vasatında[311] ve hâkim bir noktasında bir ikâmetgâh ya daha doğrusu bir tahsîngâh[312] bina ederek birleşmeye mecburdur. Bu sûretle ikâmet ve muâşeret-i nîmet[313] medeniyetin takdirine mâni olan uzlet ve infirâdın[314] devamını ve terbiye ve maârifin adem-i intişârına[315] kâfidir. Bunun için daha yakın vakte kadar Boerlar'ın çoğu hayvanat-ı vahşiye derilerini iktisa[316] ve ekserisi resimli İncil ve Tevrat'ın sahâifine[317] ve üzerinde menkuş olan[318] tesavir-i tarihiyyeye[319] göz gezdirmekle icrâ-yı ibâdet ederlerdi.

Kasaba denilen içtimâîgâhları büyük köy hâlinde iken, içinde bulunan Boerlar'ın hiçbirisi esnaflığa ve sanatkârlığa rağbet etmez Orange taraflarında ve Transvaal'in Orange'a karib cihetlerinde[320] kabâil halkının müctemian[321] ikâmetine müsâde gösterirlerse de başka taraflarda zenciler, muhtelif kabâil halkından mürekkeb olmadıkça müctemian ikâmetlerine müsâde etmezler ve bu hâlde de birkaç senede bir mesken ve mevâlarını tebdile[322] mecbur tutarlar. Zenciler nerede olursa olsun araziye mutasarrıf[323] olamaz ve silah taşımak hakkını vesair hukuk-u medeniyeyi ihrâz[324] hatta Boerlar ile bir çatı altında değil bir mahalle içinde bile ikâmet ve beytûtet[325] edemezler.

Madencilik, memleketin en nemâdâr sıfatı iken, zenciler, kendi hesaplarına maden işletemezler ve amele olarak bir madeni de işleyecek olurlar ise ücretlerini altın olarak ahz edemez-

311 Ortasında.
312 Kale.
313 Oturma ve iyi geçinme.
314 Yalnızlığın.
315 Dağılmamasına.
316 Biriktirme.
317 Sayfalarına.
318 İşlenmiş olan.
319 Tarihî resimlere.
320 Yakın yerlerinde.
321 Toplu hâlde.
322 Ev ve yerlerini değiştirmeye.
323 Kullanıcı.
324 Elde etme.
325 Geceleme.

ler.[326] Ve üzerlerinde altın taşıyamazlar. Taşırlarsa darbi ve hapsi ile mücâzât olunurlar. Çinliler, Hintliler, Müslümanlar da hakk-ı ihtilâttan[327] mahrum ve Transvaal'da ikâmet ve icrâ-ı sınaat edebilmek için yirmi beş İngiliz lirası mukâbilinde bir ruhsat-ı mahsûsa almaya mecburdur.

Gelelim idâre-i hükûmete: Şekl-i idâre Cumhûrîyet'dir. Doğrudan doğruya efrâd-ı ahâlî tarafından beş sene müddet içün intihâb olunur. Bir reis, res-i idârede bulunur. Her bir yerin yirmi dokuz âzâdan mürekkeb ve birinci ve ikinci Volksraad nâmıyla müsemmâ iki meclis-i umûmî heyeti kanûnîyesini ve kuvve-i umûmîye kumandanı olup reis muavini ünvânını taşıyan ve bir nâzır ve üç âzâdan mürekkeb olan heyet, heyet-i idâresini teşkil eder. Cumhurreisi, birinci ve ikinci meclis-i umûmî âzâsı ve Cumhuriyet'in büyük küçük memuru olabilmek için aslen ve neslen Burgher, yani Ümit Burnu'ndan hicret etmiş ve hiç olmazsa 1876 tarihinden evvel Transvaal'da yerleşmiş ve Protestan mezhebine mensup bulunmuş olmak iktizâ eder. Vaktiyle beyaz olup Transvaal'a gelenler için tabiyyet hakkını kazanmak kolay iken muahharen[328] madenlerin terakki-i imâlat cihetle, külliyetle gelip yerleşen Avrupalılar'ın ve alelhusus İngilizler'in bu hakk-ı tâbiyyetten istifâdesini men için ağır şerâit-i vaz olmuştur.[329]

İki sene ikâmetten sonra sıfat-ı tabiyyeti kazananlar birinci derecede olan teba sınıfını teşkil eder ki bunlar yalnız ehemmiyetten ârî[330] olan ikinci meclis-i umûmî âzâsını intihâb etmek ve dört sene ikâmetten sonra sıfat-ı tabiyyeti kazananlar ikinci meclis-i umûmî âzâlığına intihâb olunmak hakkını hâizdir. 1890 tarihli kanun hükmünce on iki, 1894 tarihli kanun hükmünce on dört ve Kruger ile Ümit Burnu vâlisi Sir Alfred Milner'in Orange merkez-i idâresindeki mükâlemeden[331] sonra Kruger tarafından

326 Alamazlar.
327 Görüşme hakkından.
328 Sonradan, bilâhare. Muahhar olarak.
329 Ağır şartlar koyulmuştur.
330 Önemsiz.
331 Anlaşmadan.

teklif ve Volksraad tarafından kabul olunan yeni kanun hükmünce yedi sene ikâmetten sonra tabiyyet kazananlar üçüncü derecede olan sınıf-ı tebayı teşkil eder ki bunlar kaffe-i[332] hukuk-u medeniyye ve siyâsîyyeyi hâizdir.

Cumhuriyet denilip on dokuz seneden beri bilistiklâl icrâ-ı riyâset eden Kruger'in rey-i müstâkiline tâbi olan Transvaal Cumhuriyeti hakk-ı insânîyyeti beyaz levninde[333] bulunan insanlara, hukuk-u medeniyeyi Boerlar'ın mezhebinde bulunanlara ve hukuk-u silsileyi aslen ve neslen Boer olanlara hazır eylemiştir. Dünyanın her tarafından kaldırılmasına çalışmakta olan şu ihtilâf cinsi ve mezheb-i kuyud ve hududunun ref ve tadilini, Afrika-yı Cenûbîce en ziyâde alâkadâr olan İngiltere'nin taleb eylemesi muhârebeye kadar vardırmıştır.

Transvaal ve Orange Cumhuriyetleri'nin havza-ı mülkiyelerini[334] teşkil eden memâlik-i vasia[335] ve münbite-i ahâlîsi olub hayvanât-ı ehliyye yetiştirmek ve ziraat eylemek ile melûf[336] olan Boerlar icrâ-ı sınaat ve felâhata münhasır bir hâlde kalmış olsa idi. Çünkü İngiltere, Transvaal'ın cihet-i şimâl-i şarkiyyesinde[337] bulunan elan Portekiz'in yedd-i istimlâkında[338] kalmış olan memâlikten başka etrâf-ı erbasını[339] taht-ı tasarrufuna geçirmiş ve dâiren mâdâr-ı mamûreleri[340] ve timur[341] yolları ile kuşatmış olduğundan Boerlar'ın gerek Afrikaca ve gerek Avrupaca hâiz-i ehemmiyet İngiltere müstemlekâtınca mûcib-i vahâmet[342] olacak bir hâl ve hareketi mutasavvir[343] ve muâhede-i mebhûs anhânın mütezammın olduğu[344] hakk-ı hâkimiyet ve vazife-i mahkûmîy-

332 Bütün.
333 Renk, boya. Sıfat, nev', çeşit, tür. Bir şeyi diğerinden ayıran alâmet.
334 Tüm ülkelerin yerlerini.
335 Tüm memleketler.
336 Alışık.
337 Kuzeydoğu yönünde.
338 Mülkünde.
339 Dört tarafını.
340 Çepeçevre şehirleri.
341 Demir.
342 Tehlike sebebi.
343 Tasarlayan.
344 Bahsedilen anlaşmanın yetiştirilmesini kapsayan.

yet istimâl ve îfâsından dolayı âkideyn beyninde[345] bir güne ihtilâf-ı hudusuna[346] mahal kalmazdı. Bilakis Boerlar kendi mahsulatını ancak İngiliz müstemlekelerine satabileceklerinden ve muamelat-ı ticariyyelerini ancak İngiltere vasıtasıyla icra ettirebileceklerinden ilcâ-ı menfaat ve mürûr-ı zamanla[347] Ümit Burnu müstemlekesinde kalan Boerlar gibi vâdî-i medeniyete girmeye ve İngiltere'nin Afrikaca takip ettiği makasıd-ı insânîyyetperverânesine hadim olmağa[348] mecbur olacaktı.

Hâlbuki Cenâb-ı Hakk, bu memlekete, arazinin kuvve-i inbatiyesinden[349] ziyâde cihanda misli görülmemiş derecede bir sûret-i mâdeniyye ihsan etmiştir. Transvaal'ın mesaha-ı sathiyesi[350] takriben sekiz yüz bin kilometre murabba olduğu hâlde bunun bir sülüsü kenzû'lifnâ-ı servet[351] denilecek kadar bir havza-i madeniyedir. Bundan on altı seneden beri kemâl-i germî ile imal ve ihrâcına devam olunan altın madenlerinin ihrâcâtı o derece terakki etmiştir ki muhârebeden evvelki sene içinde on yedi milyon İngiliz lirasına karîb bir miktara baliğ olmuştur.[352]

Bu servet-i fevkâlâde, memleketin ehemmiyet-i mâlîye ve siyâsîyyesini arttırmış ve altın ihrâcâtının hâiz olduğu kuvve-i câzibenin kalb-i insana olan tesiriyle dünyanın her tarafından saadet ve servet arkasına düşen adamların tehalükle ictimaına[353] sebebiyet vermiştir.

Altın madenleri işlemezden evvel Transvaal'da Boer olarak yalnız yetmiş bin nüfus var iken şimdi üç yüz bin nüfusu mütecâviz beyaz ve mütemeddin[354] ahali mevcuttur. Madenlerin zuhûrundan evvel Transvaal hükümetinin senevî varidât-ı

345 Her akitte anlaşmayı yapan her iki taraf arasında.
346 Ortaya çıkma uyuşmazlığına.
347 Menfaat gereği ve zamanaşımıyla.
348 Hizmet etmeğe.
349 Bitki verme gücünden.
350 Yüzey ölçümü.
351 Servet yok etme.
352 Erişmiştir.
353 İsteyerek toplanmasına.
354 Medenî.

umûmîyyesi[355] ancak yüz yetmiş bin liraya çıkabilmiş ve hazîne-i merkeziyyede bir tek sikke-i zehebiyye[356] bulundurmak mümkün değil iken bugün varidât[357] dört buçuk milyon İngiliz lirasına varmış ve dünyayı servetiyle yıldırmış olan koca İngiltere'ye mukâbele edebilecek edevât-ı nârîyye ve eslihâ-ı mükemmele-i harbiye[358] tedarik ettiren nukud[359] kesîre-i iddihâr ettirilmiştir.[360] Bundan on altı sene evvel yekün-ü ithalat ve ihracat bir milyon İngiliz lirasına baliğ iken bugün senevî[361] ticâret-i umûmîyyenin yekünü otuz milyon İngiliz lirası, yani tekmil memâlik-i Osmaniye'nin ihrâcat ve ithâlâtına müsâvî bir miktarı tecâvüz etmiştir. Burasını hatırdan çıkarmamalıdır ki bir servet-i fevkâlâde, menâbını câmi[362] olan kıta, vaktiyle İngiliz tebasından olup da İngiltere'nin idâresinden kaçmış, İngiltere'nin Afrika'ya yaymak istediği medeniyete mâni olmak istemiş, İngiltere'nin meşrebine, mezhebine, takip ettiği meslek-i insânîyyetperverânesine mâlen, bedenen, kalben husûmet eylemeyi ayn-ı ibâdet[363] bilmiş Boerlar'dır. Burasını nazar-ı muhâkemeden devretmemelidir ki bu altın defâininin[364] kıymet-i îtibârîyyesinin bedeli, Londra sermâyedârânının cüzdanında mahfûz[365] bulunan eshamın[366] teşkil ettiği bir servet-i hakîkîyyedir. Bu servet ve ticâreti idâre eden İngiliz'dir. Zenci'den mâadâ[367] ahali-i mütemeddinenin nısfını[368] teşkil eden Uitlander yani ecnebîlerin dert hamisi[369] İngiliz'dir. Hâl böyle iken İngiltere Devleti, Boerlar'ın şu hedâyî-i tekmîli-

---

355 Yıllık genel varlığı.
356 Altın para.
357 Varlık.
358 Ateşli araçlar ve mükemmel silahlı ordu.
359 Para.
360 Biriktirilmiştir.
361 Yıllık.
362 Câmi kaynağı.
363 Gerçek ibâdet.
364 Altın definesinin.
365 Korunmuş.
366 Hisselerin.
367 Zenciden başka.
368 Medenî halkın yarısını.
369 Koruyucusu.

ne[370] sırf müsaade-i tâli ile olan şu servet-i mâlîyyesine ve o sâyede istihzar ettikleri[371] kuvve-i harbîyyesine karşı bîkaydânemi[372] tavırâne bilir, beş on milyarlık servet-i mâlîyyesini terkib eden bir sermâye-i ticâretini fedâ mı edebilir. Kuvve-i fikrîyye ve mâlîyyelerinin ve mesâî-i mütevâlîye-i bedenîyyelerinin mahsulu[373] olan bu mâden-i cesîmeye[374] mâlik olmuş yüz bin tebaasını Boerlar'ın idâre-i keyfîyyesine, hırs ve tamâına[375] kurban mı edebilir? İşte mesele-i hâzıreyi tevlîd eden ahvâl-i hakîka[376] bunlardır.

Boerlar'ın hüşûnet-i tebaına, taasubât-ı diniyyesine, bir de kuvve-i mâlîye ve kudret-i siyâsîyyesine inzimamına[377] müsâade edilecek olsa, İngiltere'nin Afrikaca olan tasavvurât-ı cesîme-i medenîyyetperverânesi[378] tamamıyla sektedâr[379] olur. Fenâlık, o derecede de kalmaz. Boerlar'ın böyle bir kuvve-i mâlîyesi, böyle bir kudret-i siyâsîyyesi, Afrika-ı Cenûbî'nin en mühim anasırını teşkil eden ve hemcinsleri olup inat ve taassuplarına iştirak etmemekle İngiltere idâresinde kalmış olan tekmil Afrikan'dır. Boerlar'ı tehyic[380] ve İngiliz hakimiyeti aleyhine tahrik eder ki neticesi, iki anasırdan birisinin Afrika-ı Cenûbî'den çıkmasını müncir olur.[381] İngiltere elbette Afrikanca olan âmâl ve makâsıd-ı insânîyyetkârane ve taâli perverânesini böyle mutaassıp bir güruhun[382] galîzet ve mümânaatı[383] üzerine terk ve fedâ edemezdi.

İngiltere bütün dünyayı sarsmış, cihangirlik taslıyan devletleri bile yıldırmış olan metânet ve mekîneti[384] Boerlar'a karşı

370 Tüm hediyelerine.
371 Hazırladıkları.
372 Kayıtsızlığımı.
373 Sürekli bedensel gayretlerin ürünü.
374 Büyük madenlere.
375 Tama' suretiyle, tama' ederek.
376 Meseleyi oluşturan gerçek durum.
377 Katılmasına.
378 Büyük medenî düşüncesi.
379 Bozulmuş.
380 Heyecanlı.
381 Sağlar.
382 Topluluğun.
383 Kabalık ve önlemesi.
384 Kuvvet ve şerefini.

göstermemekle mevcûdîyet-i siyâsîyyesini mevkî-i iktidârını tehlikeye düşüremezdi.

İngiltere'nin Boerlar'a karşı dermiyân ettiği[385] metâlib-i siyâsîyyenin[386] müstenid olduğu[387] hukûk-u uhdiyeyi[388] İngiltere'nin dâimâ insânîyyet, medeniyyet, hürriyet menâfii ile tevhid ettiği menâfi-i mahsusâsını temin ve istihsal için tevsil ettiği[389] vesâit-i harbiyyenin husûl-u muvaffâkîyyetine[390] kâfi olup olmadığını düşünmeye mahal görmeyiz!.

İngiltere cemî zamanda[391] adalet, hürriyet tarafdarı bulunur. Her kavim ve milletin nûr-u medenîyyet ile münevver her kıta ve ülkenin kuvve-i adalet ile muhkem olmasını[392] arzu eder. Dünyanın hangi tarafında bir idâre-i zâlime baş gösterse ona karşı husûmet, hangi memleketin halkı zencir-i bend-i esâret olacak olsa ona müzâheret[393] gösterir.

Bu menviyât-ı insânîyyetperverânesi[394] bu temennîyât-ı adâletgüsterânesi[395] sırf hissiyât-ı vicdânîyyenin ulvîyyetinden münbaisdir[396] denilemez. Devlet-i müctemi[397] denilen o iki cezire[398] ki rub-i meskûnun sâbih bir kârhâne-i umûmîyyesi ıtlâkına şâyestedir.[399] Bu kârhâne destgâhlarında[400] gece gündüz çıkan milyonlarca mâmûlât ve mensucâtı[401] sürdürmek içün müşterinin adetini teksire[402] mecburdur. İştira[403] ise rağbete, rağbet ise

385 İleri sürdüğü.
386 Siyasi taleplerin.
387 Dayandığı.
388 Hukuki sorumluluk.
389 Sebep gösterdiği.
390 Savaş araçlarının başarıya ulaşmasına.
391 Tüm zamanlarda.
392 Sağlamlaştırılmasını.
393 Yardım.
394 İnsani niyet.
395 Adâlet dilekleri.
396 İleri gelir.
397 Birleşmiş devletler.
398 Ada.
399 Dünyanın çeyreğinin yüzen bir fabrikasına uygundur.
400 Fabrika tezgâhlarında.
401 Ürün ve dokumaları.
402 Artırmaya.
403 Satın alma.

ihtiyâca bu da medeniyetin, servetin tezâyüdüne [404] mütevakkıftır.[405] İngiltere sair cihangirler gibi dünyayı istilâ ettiği mahallerin mal ve servetini gasb ve iğtinam[406] ile kesb-i kuvvet[407] ve servet etmek mesleğini tutmamıştır. Bilakis servet ve memuriyetlerini tezyid için mâlen, nakden fedâkârlıkta bulunmuştur. Hâsılı[408] dâimen[409] kendi kudret ve servetini başkalarının medeniyet ve saadetinde aramıştır. İnsaniyet ve medeniyete olan hidemâtını[410] sırf cerr-i menfaat[411] maksadına haml[412] edenler İngiltere'yi menfaatperestlikle itham etmek isterler. Bizce herhâlde İngiltere menâfi-i milliyesini insânîyetin menâfi-i umûmîyesiyle tevhid edilebildiği için şâyeste-i tebrik ve insânîyete karşı ibrâz ettiği hayr-ı hâhânı[413] menâfi-i milliyesi ile muvaffak düşürdüğü için niyyât[414] ve temenniyâtı şâyân-ı emniyettir. İngiltere'nin Afrikaca olan metâlibi içinde bulunan iki üç yüz milyon nüfus, beşerîyyenin nâil-i nîmet ve medenîyyet ve o sayede hâiz-i servet ve memûrîyet olmasından ibârettir. İngiltere'nin Boer hükümetine olan tekâlifi, Boerlar'ın mensub olduğu anâsırın mabihi'limtiyâzı[415] olan medeniyetin hadimi[416] o medeniyetin Afrikaca naşiri[417] olacak bir idare-i sahiha tesis etmelerinden, İngiliz idaresinde bulunan Afrikandırlar ne gibi hukuk-u siyâsîye ve medenîyeye mazhar olursa Transvaal'de bulunan İngilizler, Almanlar, Fransızlar vesair ecnâs-ı muhtelife[418] efrad-ı cins ve levne[419] kavmiyet ve mezhebe bakmayarak aynı o hukuk-u siyâsîye ve medenîyeye mazhar olmaktan ibârettir. Bu

404 Artmasına.
405 Bağlıdır.
406 Yağmalama.
407 Kuvvet kazanma.
408 Kısacası.
409 Sürekli.
410 Hizmetlerini.
411 Kazanç çekme.
412 Hizmet.
413 Hayırseveri.
414 Niyetleri.
415 Üstünlüğü.
416 Hizmeti.
417 Dağıtıcısı.
418 Çeşitli cinsler.
419 Çeşitli fertler.

talebin makrûn-u hak[420] olduğunu kim inkâr edebilir?

İngiliz ise bu talepte, bu davada bulunmağa vücûhla salâhiyetdârdır.[421] İngilizler yüz sene evvel Ümit Burnu'nu işgal ile Afrika-ı Cenûbîye vazı-ı yedd ettikleri[422] zaman oralarını ne hâlde ve Boerlar'ın taht-ı tahakkümünde bulunan kabâil-i zencileriyle Cava Müslümanlarını nasıl dilhırâş[423] bir zillet ve sefâlette bulduklarını yukarıda beyân ettik. Bu hâl-i zûlmet ve sefâlete karşı İngilizler'in birinci işi, tabakât-ı mütefavitede[424] bulunan ve hâkim ile mahkûm değil mâlik ile memlûk denilecek kadar yekdiğerinden farklı bulunan iki sınıfı terkib eden efradın serbesti-i din ve vicdan-ı kaziyyesini[425] teminle berâber sûret-i mutlakâda[426] nâil-i hürriyet olmalarına kâfil[427] olacak bir idâre-i sâlime tesis idi. Bu idâre ise bir taraftan Boerlar'ın fevkû'lâdil ve'ttabîa[428] olan tahkimat ve teadiyatına[429] set çekmiş diğer taraftan da Boerlar'a tarîk-i hak[430] ve salahı[431] kabul ve Müslümanlara hürriyet-i kâmile, müsâvât-ı tâmme[432] ihrâz ettirmiş[433] ve zencilere şeref-i insânîyeti tanıttırmıştı. Bu idâre sayesinde insandan hâlî[434] kalan mahaller meskûn[435] oldu. Beyaz insana canavar, hunhâr nazarıyla bakan zenciler insânîyetçe, terbiyece, dince, ahlâkça, medenîyyetce onlara benzedi. Onların hukuk ve meziyyâtını[436] ihrâz etmeye alıştı. Afrika'da kendilerinden başka her mânâsıyla insan tanımak istemeyen Boerlar ki İngiltere idâresinde kaldıkları günden beri başı-

420 Hak elde etmiş.
421 Olası yetkilidir.
422 El koydukları.
423 Yürek parçalayan.
424 Farklı tabakalarda.
425 Vicdani kararını.
426 Kesin surette.
427 Kefil.
428 Adalet ve tabiat üstü.
429 Güçlenme ve düşmanlıklarına.
430 Hak yolu.
431 Barışı.
432 Tam eşitlik.
433 Kazandırmış.
434 Boş.
435 Yerleşik.
436 Üstünlüklerini.

nı alıp kaçanlardan tefrîk[437] için "Afrikandır" denildi. Bunlar medenîyyetin şerefini, kanûn-u adâletin kuvvetini takdîre mecbûr oldu. Efrad bînendeki[438] ihtilaf-ı meşreb[439] bertaraf edildi. Ecnas beynindeki takdim ve tefazıl davasını hal eden hükümet-i adile, onun tesis ettiği zabıta-i kanuniye ve rabt-ı maneviye sayesinde herkes müsavata[440], yekdiğeriyle kardeşçe muaşerete alıştı. Her tarafa yollar, köprüler, şimendiferler ihdâs ve küşâd, mektepler, camiler, kiliseler, darûssanayiler, darûlfünûnlar, kütüphâneler, müzehâneler, azîm-i şehirler tesis edildi. Hasılı Ümit Burnu, her cihetle Avrupa memâlikinin en mamuruna benzetildi. Nihayetinde de usûl-u meşrutiyet mükemmel surette mevki-i tatbike konularak kuvve-i idâre Ümit Burnu müstemlekâtının sükkân-ı umûmîyesine[441] tevdî edildi[442]. Usûl-u meşveret[443] ise levn[444] ve sıfat, cins ve diyânet gözetilmeyerek umûm-i ahalinin intihâb ettiği[445] âzâdan mürekkeb olan meclis-i mebûsân ve meclis-i âyânın taht-ı zamanına aldırdı. İdare-i merkeziye, bu iki meclisin ekseriyetini teşkil eden tarafın serâmedânından[446] mürekkeb bir heyete muhavvel[447] ve heyet-i idârenin muâmelât ve icrâatı[448] ve sükût ve tecdidi[449] parlementonun hüküm ve kararına muallâktır.[450]

Gelelim müslümanların bahsine: Bunların hâli İngiltere idâresinin nazar-ı dikkati ve rikkatini celb ettiğinden evvel -beevvel[451] İslâmîyet'in şerefiyle mütenâsib mâbedin tesisi ve cemiyet-i İslâmîye'nin bir mevkî-i ihtirâm ihrâzı çaresini araştırmak için Ümit Burnu şehrinde zabıta memurluğunda bulunan Mis-

437 Ayırmak.
438 Hususundaki.
439 Mizaç çekişmesi.
440 Eşitliğe.
441 Genel halka.
442 Bırakıldı.
443 Meclis sistemi.
444 Tür.
445 Seçtiği.
446 İleri gelenlerinden.
447 Gönderilmiş.
448 İdare heyetinin işlemleri.
449 Yenilenmesi.
450 Sürüncemededir.
451 Her şeyden önce.

tır[452] De Roubaix[453] nâmında bir zat intihâb edilmişti. Mistır[454] De Roubaix, Müslümanların kesb-i şeref ve itibar etmesi esbâbının istihsâline kemâl-i ciddiyetle say etmişti.[455] Kırım muhârebesi, İngiltere Devleti ile Devlet-i Osmânîye beyninde caygîr[456] olan muvalat[457] ve müsanat-ı kadimenin derece ve ehemmiyetini her tarafa ilân ve işae etmiş[458] olduğundan o vakte kadar Ümit Burnu Müslümanları da bu münasebetin mahiyet ve kıymetini takdir edebilecek bir hale gelmiş olduklarından İngiltere idaresi sayesinde mazhar oldukları adalet ve saadeti ve Mistır De Roubaix'den gördükleri insânîyet ve muâveneti, dînen matbû-ı mânevî[459] ve siyâseten matbû-ı hakîkîlerinin dost-u muazzamı bildikleri Sultan Abdülmecid merhuma arz etmişlerdi. Mistır De Roubaix'ın bu himmet ve hizmeti hakan-ı merhumun mahzuziyet-i seniyyesini mucib olup nişane-i takdir olmak üzere zî kıymet-i hedâyâ-ı seniyye[460] ile tesrir olmuştu.[461] Mistır De Roubaix, mazhar olduğu şu takdîr-i âlîye karşı Müslümanlara olan muhabbet ve muâvenetini bir kat daha tezyid etmiş ve o sayede Ümit Burnu'nca olan itibar ve haysiyeti arttırarak meclis-i mebûsân âzâlığına namzet olmuştu. Afrikanerlar, yani Ümit Burnu'nda kalmış olan Boerlar, Müslümanlara karşı olan hissiyât-ı istihkâr kârânelerine[462] ve husûmet-i diniyyelerini tamamıyla teskin edememiş olduklarından, Müslümanlara bu derecede muhabbet göstermiş bir adamı mebusluğa layık görmemiş ve intihâbına mâni olmuşlar ise de iki sene sonra bu hususu intihâbta Mistır De Roubaix, meclis-i âyân âzâlığına intihab olunmuştu.[463] İngiltere Devleti ise Devlet-i Os-

---

452 Burada İsmail Kemal Bey sayın manasında İngilizce Mister (Mr) tabirini kullanmıştır.

453 Güney Afrika'nın Osmanlı fahri konsolosu Petrus Emanaul De Roubaix, İsmail Kemal Bey tarafından Roubais şeklinde kaydedilmiştir.

454 Bu terim İngilizce sayın manasında Mr. olup eserde bazen Fransızca Mösyö (Monsieur) olarak da yer almıştır.

455 Çalışmıştı.

456 Yerleşmiş.

457 Dostluk.

458 Yaymış.

459 Manevi güzellik.

460 Kıymetli ve yüce hediye.

461 Sevindirilmişti.

462 Hor görücülüklerine.

463 Seçilmişti.

mânîye'nin istihsâl vesâil kuvvet ve şevket etmesi yolunda enva-ı müzâheret-i siyâsîyede[464] bulunduğu gibi Osmanlı padişahının hâiz olduğu hilâfet-i İslâmîye kuvve-i kudsiyesinin âlem-i İslâmîyet'in her tarafına şâşepâş[465] olmasına da delâlet edildiğinden Ümit Burnu havalisinde bulunan ahali-i İslâmîye'ye mükteziyat-ı dînîyyeyi[466] telkin için ulemâdan bir zâtın tayin ve izâmını bâb-ı âlîden talep etmiş ve Mistır De Roubaix'in meclis-i âyân âzâlığında bulunduğu hâlde devlet-i aliyyenin Ümit Burnu başşehbenderliğine tayini hususuna müsade etmişti. Mistır De Roubaix, Afrika-ı Cenûbî Müslümanlarının ihtiyâcât ve ihvân-ı mahsusasını ve çâre-i ıslâhını bizzat arz ve îzah etmek için Sultan Abdulaziz merhumun bidâyet-i saltanatlarında İstanbul'a kadar gelmiş ve o aralık idâre-i devlet Fuat ve Âli Paşalar gibi devrendiş-i vükelânın[467] yedd-i iktidarında bulunduğundan envâ-ı taltifâta mazhar olarak ve iktiza eden talimatı ve Port Elizabeth şehrinde bir caminin bir masârif-i insânîyesine karşılık olmak üzere Sultan Abdülaziz merhumun ihsan ettiği atiyyeyi alarak mahâl-i memûrîyetine avdet etmiş ve bir taraftan makâm-ı hilâfet-i kebirâdan memuren gönderilmiş olan Hoca Bekir Efendi merhumun telkin-i din ve tehzib-i ahlâk yolundaki gayreti ve diğer taraftan Mistır De Roubaix'in parlementoca olan muâvenât ve himmeti, Müslümanların hukuk-u medenîyye ve siyâsîyesini ve Afrikâ-yı Cenûbîce bir mevki ihrâzını temin etmiştir. Maârif-i umûmîye-i nizamname lahiyâsının müzâkeresi esnâsında Afrikandırlar, Müslümanları mekâtib-i umûmîyede ulûm-i dînîyye[468] tahsilinden mahrum kılmak için ulûm-i dînîyyenin vakt-i muayyende tedrisini, yalnız mekâtib-i umumiyeye hasr etmek[469] istemişler ise de ekseriyetle bu davaları red olunmuş ve meclis-i mebûsân ve âyânda bulunacak âzânın emr-i tahlîfi[470] Müslümanların kabul edebileceği şe-

464 Siyasi yardımda.
465 Saçıcı.
466 Dinî gerekleri.
467 Devleti düşünen vekillerin.
468 Dinî ilimler.
469 Mahsus kılmak.
470 Vekil bırakma emir.

kil ve surete ifrağla[471] Müslümanların da şûrâ-ı millete duhûlü[472] hakk-ı temin edilmiştir.

Müslümanlar bugün Ümit Burnu'nun merkezinde ve en mühim bender[473] ve şehirlerinde pek mümtaz bir mevki tutarak mekâtib ve mâbedi gayet müntazam ve terbiye ve ahlakça olan terakkileri dîn-i Muhammedîye'nin şeref ve ulviyeti ile mütenâsip dereceye varmış olduğundan ihtidâya[474] rağbet günden güne tezâyüd etmekte ve muhtedinin aded-i nüfûsu müdemâdîyen teksir ermektedir.

Ümit Burnu Müslümanları ve Transvaal madenlerinde işleyip ilan-ı harb sebebiyle Boerlar tarafından tard ve tebâüd edilmiş[475] olan Müslümanlar, İngiltere idaresi sayesinde mazhar oldukları nimet-i hürriyet ve adaletin hakk-ı şükranını îfâ için silah altına girip düşmanlara karşı kanlarını dökmeye dînen ve vicdânen mecbur ve bu vazifeyi îfâya hazır olduklarını yekzebân[476] olarak Ümit Burnu valisi Sir Alfred Milner'e arz ve beyân etmişlerdir.

Bu tafsilata girişmekten maksadımız; Afrika dağlarında muhârebe eden iki unsurun kuvvet ve medeniyetce olan tevâfüt ve tefâzılı[477] göstermek değildir. Asıl maksadımız; İngiltere'nin Afrikâ-yı Cenûbîce takip ettiği makasıdın husûlü Afrika zencilerinin, umûm-i insânîyyetin ve alelhusus âlem-i İslâmîyyet'nin menâfî-i hâzıra[478] ve atiyyesini temin edeceğini ve Boerlar'ın muvaffâkîyetini temin etmek, Afrika ahalî-i mazlûmesinin ilelebed zulmet-i zalim ve zat içinde kalmalarını, insaniyetin tekemmülden mahrum, âlem-i İslâmîyyenin de meydân-ı siyâset ve medeniyette bir mevkî-i mahsus ihraz edebilmek için muhtaç olduğu hürriyet ve meziyete nail olmamasını temin demek olacağını ispat etmektir.

---

471 Sokmayla.
472 Millet meclisine girmesi.
473 Ticaret yeri.
474 Müslüman olmaya.
475 Sürülmüş ve uzaklaştırılmış.
476 Aynı dilde.
477 Farkı.
478 Yerleşiklerin menfaatleri.

Bu hakayıka[479] karşı Avrupa mahâfil-i siyâsîyye ve efkâr-ı umûmîyesinin Transvaal meselesi hakkındaki muhâkemât ve takdirâtı, şâyân-ı hayrettir. Dünya kurulalı, yeryüzünde görülmemiş bir devlet-i muazzama tesisine akl-ı beşerin şimdiye kadar tasavvur edemediği bir düstur-u idarenin tatbikine muvaffak olan İngiltere'nin azâmet ve şevketine karşı Avrupa devletlerince bir hiss-i istirkab[480] beslendiği çoktan beri istişmâm olunmuştu.[481] Fakat İngiltere, dünyanın her cihetinde olan hukuk ve şanını ve menâfî-i mahsûsasını dehşetli kuvve-i bahriyesiyle müdafaa ve muhafaza ve bu hukuk ve menâfiine hâdim olan muvâzene-i umûmîyeyi sarsabilecek her zede [482] bir mesele ya hâdise-i siyâsiye zuhûr edecek olsa, onu kuvve-i mânevîyesinin tesiriyle fasl ederek[483] kendisine muzır[484] olmak maksadıyla el altında tertib olunan ittifâkât-ı düveliyeye ve olur olmaz müşkülât-ı siyâsîyeye nazar-ı bîkaydla[485] bakmakta ve hiçbir devlet İngiltere'nin kuvvetine karşı açıktan açığa mukâvemet etmeye ve boyunu göstermeye cesaret etmemekte iken bu mesele her kavm ve devletin İngilterece olan nazariyat ve hissiyatını zahire çıkarmış ve alemin hürriyet ve medeniyetini istihsal ve tezyid etmek[486] şartıyla teâlî eden[487] İngiliz unsuruyla akvâm-ı şarkiyyeyi esir etmekle cihangirliği kurmuş olan unsûr-u bînendeki müsâdemenin[488] hem lâbüd[489] ve hem de karîbu'l vuku[490] olduğunu isbat etmiştir.

Bu dehşetli müsâdemenin neticesi ise iki rakip unsurdan birinin muzafferiyetini temin edeceğinden ve birincinin muzaffariyeti bütün insaniyetin tekemmülüne hâdim olmakla beraber

479 Gerçeklere.
480 Rekabet hissi.
481 Hissedilmişti.
482 Olmuş.
483 Ayırarak.
484 Zararlı.
485 İlgisizce.
486 Elde etmek ve artırmak.
487 Yükselen.
488 İleri gelenlerin çarpışmalarının.
489 Gerekli.
490 Olası olay.

akvâm-ı şarkiyenin şâhrâh-ı artikasını küşad[491] ve ikincinin galibiyeti ise medeniyet-i umûmîyenin tevkifini ve umûm-i akvâm-ı şarkiyyenin tahammülgüdâz[492] bir ribka-ı mahkûmîyete girmesini intaç eyleyeceğinden[493] ehl-i şark, alelhusus birinci hamlenin mahal-i vukuu ve biri insaniyetin harîzini[494] diğeri esaretini istihsal için boğaz boğaza gelecek iki unsurun kanla boyanacak olan mıntıka-i ahalisi ki, kemalen Müslümandır, gâfil ve ikbâl ve istikbâlini en hatırlı bir hale koyacak böyle bir müsâdemenin ehemmiyetini takdir hususunda bigâne bulunamaz. Bu ihtimâle karşı her müslim, alelhusus her Osmanlı, mâzideki ahvâl ve vukuât-ı siyâsîyeyi mikyas tutarak menâfî-i atiyyesini temin etmek için ne gibi teşebbüsât ve tevessülâta[495] muhtaç olacağını temin etmelidir. Âlem-i İslâmîyet'i esasından sarsacak bu melhame-i kebirâya[496] girişecek her kavm ve devletin menâfî-i milliyesini, meslek-i siyâsîyesini adab ve ahlâk-ı kavmiyyesini tedkik ile hangisinin İslâmîyet'e faydası, hangisinin mazaratı olabileceğini, hangisinin mevcûdîyet-i siyâsîyesi ikbâliyle kâbil-i telif[497] hangisinin tekemmülü unsûr-u şarkiyyenin izmihlâlini[498] müstelzim[499] olacağını tetkik ve tamik etmektir.[500] Devlet-i Osmânîyye ise şark ve garb beynindeki ihtilâfât-ı mezmine[501] ve muhacemat-ı mütekâbileye[502] nihayet vermek için ara yere girmek, garbın medeniyetini kucaklamış, şarkın cism-i müşkiline arkasını dayanmış ve maslah-ı kaviu'l azim[503] olarak ortaya çıkmak ve âlem-i İslâmîyet'in ulviyet ve saadetini zâmin[504] olan dîn-i Muhammediye'nin harî-

491 Yükselen yolunu açma.
492 Tahammülü aşan.
493 Sonuçlandıracağından.
494 Saklı.
495 Girişimlere.
496 Büyük kanlı savaşa.
497 Uygun olan.
498 Yok olmasını.
499 Gerekli.
500 İncelemektir.
501 Eski anlaşmazlıklar.
502 Karşılıklı saldırılara.
503 Zor iş.
504 Sağlayan.

si[505] hilâfet-i İslâmîye'nin hâizi bulunmak gibi bir kuvvet ve sıfata mâlik olduğundan kendi menâfî-i husûsîyesini ve şarkın menâb-ı umûmîyesini[506] telif edecek[507] bir meslek-i ciddî tutulmalıdır.

Şimdi Devlet-i Osmânîye'nin menâfî-i nokta-i nazarından bakarak umûr-i şarkîyyede alâkadâr olan ve şarkca tevsî-i iktidâr[508] yolunda rekâbet-i dâîmede bulunan düvel-i muhtelifenin ahvalini tedkik edelim: Bunların birincisi ve en kuvvetlisi İngiltere, ikincisi Rusya, üçüncüsü Fransa ve dördüncüsü Boerlar'ın teşaub ettiği[509] Hollanda'dır. İngiltere cezîre[510] olmak itibariyle her türlü taarruzât-ı hârîcîyeden masun olmak[511] gibi bir husûsîyet-i hâle[512] mâlik olmakla beraber kuvve-i bahriyyesinin istinâd ederek hiç kimsenin el uzatamayacağı memâlik-i vesiâyı[513] istilâ etmiş ve asr-ı sâbıkın son rubiindeki[514] Amerika ihtilâli üzerine var kuvvetini, Hind'in istimlâkına ve aksâ-yı şarkca[515] olan münâsebât-ı ticârîyesinin teksir ve tevsikine[516] hasr etmiştir. Bu müstemlekât-ı cesimenin mevâridât ve muvasalatı[517] kuvve-i bahriyyenin zaman-ı tahtında bulunup her türlü taarruzdan masun bulunduğu ve fakat cihet-i tehdid-i memâlik-i Osmânîye ve Hindistan'da icrâ-yı hükûmet etmek kuvvet ve istidâdını hâiz yegâne bir unsur var ise o da oranın Müslümanı olduğu cihetle İngiltere Devlet-i Osmânîye'nin ehemmiyetini ve kendisine zahir ve muayyen[518] olmak şartıyla kesb-i kuvvet ve şevket eylemenin menfaatini daha geçen asır içinde takdir etmişti. Bu takdirâtın âsâr-ı fiiliyesini[519] nasıl gösterdiğini devletimizin son asrın tarihi siyâsîyesini ispat eder.

---

505 Koruyucusu.
506 Genel kaynağını.
507 Kaydedecek.
508 İktidar genişletme.
509 Onlardan oluşan.
510 Ada.
511 Korunmak.
512 Özel duruma.
513 Geniş sömürgeleri.
514 Geçen asrın son çeyreğinde.
515 Uzakdoğu yönünde.
516 Çoğalma ve sağlamlaşmasına.
517 Varacak yerler.
518 Görünen ve belirli.
519 Etkili asırlarını.

Büyük Napolyon, İngiltere'nin kuvvetini kırmak için hazırladığı kuvve-i cündiyesini[520] memâlik-i Osmânîye'ye tevcihle[521] Mısır'ı istila ve Hindistan'ı tehdit etti: İngiltere, kuvve-i bahriyesiyle Fransa donanmasını "Aboukir" pişgâhında[522] yakıp bitirdikten sonra Süleyman Halebî hançerinin kurbanı olan general "Kléber"in[523] kumandasındaki Fransız askerini gemilerine erkab ve Fransa'ya iâde etti.

Yunanistan'ın istiklalini istihsal için harben müdahale eden ve Navarin'de Devlet-i Osmânîye donanmasının mahvına sebeb-i müstakil olan Fransa, kuvve-i bahriyyeden mahrumiyetimizden istifade ederek derhal Cezayir-i garbi elimizden aldıktan sonra tekrar Mısır'a göz dikti. Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'yı ayaklandırıp âmâline hadim olabilmek için Osmanlı tahtını bile ihraz etmek ümidini verdi. İngiltere, Devlet-i Osmânîye'nin mevcudiyetini tehdit eden gavâilin[524] en mühimi olan bu Mısır meselesinde dost bir devlete ait kuru bir müzaheret-i siyâsîye[525] göstermeye iktifâ etmedi.[526] Vükelâsını bahr ve ber[527] ümerâsını, süferâsını, siyâsî memuriyetini Devlet-i Osmânîye'nin hizmetine tahsis etti. İnsanın elinden gelecek ne gayret, ne himmet var ise hiçbirisi diriğ etmeyerek[528] Hünkâr İskelesi Muâhedesi'nin hâvî olduğu semkanlık da arkasını Fransa'ya dayatmış olan Mehmet Ali'nin birbirini vali eden muzafferiyatını tesirsiz bıraktı. Ve âkıbet-i saltanat-ı Osmânîye'nin istiklâlini ve devletin tamamiyet-i mülkiyesini Londra muâhedesiyle Rusya ve Fransa dahil olduğu hâlde umum Avrupa devletlerine tasdik ettirdi. Rusya çürümüş addettiği cism-i düveline taze hayat verecek yeni bir unsurun il-

520 Askerî kuvvetlerini.
521 Yönlendirmeyle.
522 Önünde.
523 Jean-Baptiste Kléber
524 Felâketlerin.
525 Siyasi destek.
526 Yeterli bulmadı.
527 Kara ve Deniz.
528 Esirgemeyerek.

tihakına[529] mâni olmak için Mehmet Ali'nin hurûc[530] ve istilasına mukâvemet etmiş ve Devlet-i Osmânîye, bir daha eser-i hayat gösteremeyecek bir hâle gelmiş itikadında bulunarak sönmekte bulunmuş iken intikam-ı idâreye hâil[531] olan su-i istimâlât-ı dahiliyeye[532] nihayet veren ve şâhrâh-ı irtikâbı[533] küşad eden[534] Tanzimat-ı Hayriyye'nin vâzı ve neşriyle beraber Devlet-i harikûlâde bir kuvvet ve şevket kesb etmeye başladığından düvelini emir ve nehyine[535] tâbi bir hâle koymak veya bütün bütün mahvetmek azminde bulundu. Ve bir taraftan Devlet-i Aliyye'yi tabiyyet-i mutlakasına aldıracak teklifi Mentchikoff vasıtasıyla kabul ettirmeye ve diğer taraftan Mısır'la Girit cezîresini bahş ve terk etmeye hazır bulunduğunu göstermekle İngiltere'yi celbe kalkıştı.

İngiltere, Rusya İmparatoru'nun nazariyat ve teklifâtını kabul etmekten başka Fransa'nın arz-ı Filistince olan hukuk-u kadimesine karşı Rusya'nın dermiyan ettiği[536] edâları redle mevkiini tahkim ve bu sayede Bonaparte hânedânının hakk-ı saltanatı aleyhinde bulunan Viyana muâhedesinin ahkâmını ıskat eylemek[537] arzusunda bulunan Üçüncü Napolyon'un gösterdiği istidattan bilistifâde Kırım Muhârebesi'ni meydana getirdi.

Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon mücerred taht ve tâcını tahkim için muhtaç olduğu münâsebât-ı siyâsîyeyi tesis ve tevsî etmek üzere İngiltere'nin ittihâdına[538] güvenerek açmış olduğu muhârebeyi, aynı maksat-ı husûsîyi temin için Rusya'nın ittifâkı sevdâsına düşerek kapatmaya kalkışmış olduğu hâlde İngiltere, Kırım ile Kafkasya'yı Rusya'nın elinden koparıp dâimâ Rusya'ya mukâvemet edebilecek bir heyet-i İslâmiye-i kaviyye[539]

529 Katılmasına.
530 Ayaklanma.
531 Engel.
532 Kötüye kullanmaya.
533 Doğru yolu
534 Açan.
535 Yasaklamaya.
536 İleri sürdüğü.
537 Düşürmek.
538 Fikir birliğine.
539 Güçlü İslâmî heyet.

teşkil etmekten ve Karadeniz'i Rusya gölü olmak ihtimâl ve istidâdından çıkarmaktan ibâret olan maksad-ı ulviyeyi tâkip ederek böyle bir netîceyi istihsâl etmezden[540] evvel de terk-i muhâsamaya[541] râzı olmayacağını ve Devlet-i Osmânîye'nin atiyyesini temin edecek bir sûret-i sâlih istihsâl olunmazsa Devlet-i Osmânîye ile yalnız başına kalarak muhârebeye devam edeceğini Fransaya da, Avusturya'ya da anlatmıştı.

İngiltere'nin bu azim ve sebâtını Devlet-i Osmânîye'ye en müsâit şartıyla musâlahanın akdine ve havza-i düveliyeye duhulüyle istiklâl-i idâresinin, umum Avrupa'nın zaman-ı tahtına ayrılmasına sebeb oldu. Gariptir ki İmparator Napolyon Devlet-i Osmânîye'nin tamamiyet-i mülkiyesine kefil olan Paris muâhedesinin mürekkebi kurumamış ve o uğurda dökülen kanlar yer yüzünden silinmemiş olduğu hâlde Tunus ile Trablusgarb ve tevabii[542] muahharen[543] elinden almak üzere sâr-ı dünyaya vermek ve Fas'ı Fransa'ya ve Mısır'ı İngiltere'ye aldırmak teklifinde de bulundu.

Lord Palmerston ise Paris Kongresi'nde birinci murahhas sıfatıyla bulunan İngiltere Hariciye Nazırı Lord Clarendon'a:

Lord Cowley, Afrika hakkındaki teklifi red ettiğimizi İmparator'a beyan için ne kadar isticâl eder[544] ise o kadar hayırlıdır! İhtimâldir ki bir çok memâlik, Fransa'nın, İngiltere'nin, Sardunya'nın idâresine geçecek olur ise daha ziyâde mesud olur. Uzağa da gitmeye hâcet yoktur. İtalya, Sicilya, İspanya büyük misâldir. Fakat Fransa ile İngiltere beyninde câygîr[545] olan ittifâkın ehemmiyeti iki devletin kuvve-i bahriyye ve beriyyesinden ziyâde bu ittifâka esas olan kuvve-i mânevîyeye müsteniddir. İttifâkımızdan maksat; nâhakk-ı taarruzata[546] mukâvemet etmek, zebûn[547] ve

---

540 Elde etmeden.
541 Düşmanlıktan vazgeçmeye.
542 Bağlı ülkeleri.
543 Sonradan.
544 Erteler.
545 Yerleşmiş.
546 Haksız kuşatmaya.
547 Güçsüz.

mazlum-u galibin pençe-i tahakkümünden kurtarmak, devletlerin muvâzene-i mülkiye-i hâzırasını[548] muhafaza etmektir. Fas'ı Fransa'ya, Tunus'la memâlik-i saireyi Sardunya'ya, Mısır'ı İngiltere'ye zabt ettirmekle Lehistan usûl-i mukasemesini[549] Afrika kıtasında tatbike nasıl cûretyâb[550] olabiliriz? Alelhusus İngiltere ile Fransa ki Türkistan'ın tamamiyet-i mülkiyesini taahhüt etmişlerdir. Bu iki devlet Osmanlı Padişahı'nın hukuk-u hükümranisine taarruz etmeye Mısır ve Tunus'u elinden koparmaya kalkışmak için hangi hakka istinad edebilir.

meâlinde bir mektup yazarak İmparator'un Türkistan'ın mükasemesi ve bahr-i sefid-i sevahil-i cenubiyesinin[551] Müslüman idaresinden çıkarılması hakkındaki tekalif-i garibesini şiddetle red etti.

Rusya, Paris Muâhedesi'nin ahkâmını fesih ettirmek ve iki devlet-i beynindeki ittifakı bozmak himmetini Fransa'dan bekleyerek bir kaç sene teennî etmiş[552] ise de Napolyon'un İngiltere ittifâkını kolaylıkla fedâ edemeyeceğini anlayınca Devlet-i Osmânîyye'nin idâresine karşı ittihâmât[553] bataryalarını çevirip mermiyattan daha muasır olan notaları yağdırmaya başlamış ve ibtidâ[554] Rumlar'ı sonra da İslavlar'ı[555] tahrikle Girit ihtilâlini ve Hersek-i Bosna kıyamını meydana çıkarmıştır. Bu iki ihtilâlin teskinine ve hele Bosna – Hersek vakayı üzerine üç imparatorun eser-i ittifâkı ve netîce-i müzâkerâtı olarak ibtidâ Kont Andrassy[556] tarafından tertib ve kabinelere tebliğ olunan nota ve muahharen[557] Berlin'de tanzim olunup düvel-i muazzamanın kabûlüne mazhar olan mahûd[558] lâhiya münderecâtını hükümsüz

548 Mülk düzenini.
549 Bölüşme yöntemini.
550 Atılgan.
551 Akdeniz güney sahillerinin.
552 Gecikmiş.
553 Suçlama.
554 İlk olarak.
555 Slavlar.
556 Count Gyula Andrássy de Csíkszentkirály et Krasznahorka (1823 – 1890).
557 Sonradan.
558 Bilinen.

bırakmak için İngiltere'nin tek başına mücahede edip muvafık olması İngiliz politikasının ne derecede metin olduğunu ispat eder teşebbüsât-ı siyâsîyyedendir.

Vaktâ ki[559] Rusya kendi menaafiine müsait gördüğü Avrupa politikasının ve Türkistan idare-i dahiliyesinin bir inkılâb-ı azime uğramak istidâdını hissedip fırsatı kaçırmamak için cihanın mahfûziyet-i umûmîyesine müzahir olmuş olan[560] bina-i Devlet-i Osmânîyye'yi tek başına yıkmayı gözüne aldı.

İngiltere, Bulgaristan vakıâ[561] müellimesinin[562] tesiri üzerine efkâr-ı umûmîyenin aleyhimizde bulunması cihetiyle fiilen ve harben muâvenet edebilmek imkânını görmediğinden Âli Paşa'nın ziyâından sonra idâre-i merkeziyece olan yolsuzlukların açmış olduğu yaraları kapatacak ve galeyana gelmiş efkâr-ı umûmîyeyi teskin edecek tedâbir-i ıslâhîyenin sürat-i ittihaz[563] ve tatbikini tavsiye etmekle beraber bu babdaki tekâlif-i vâka red olunduktan ve Avrupa'nın teklif ettiği ıslahat-ı husûsîye yerine umûma şâmil olmak ve dünyanın emniyet ve îtimâdını celbetmek üzere ilan edilen ıslahat-ı esâsîyenin mahiyet ve kuvveti izâle edildikten sonra da yalnız başına kalacağını bildiği Devlet-i Osmânîyye'yi Rusya'ya ezdirmemek için muhârebenin vukuu ihtimâlini bertaraf ve ihtilâfı, vesâit-i siyâsîye ile halletmek çaresini istihsâl[564] etmişti.

Bu yolda olan sai[565] ve gayreti bir dereceye gelmişti ki hissiyât-ı insânîyetperverâneye mağlub olan İngiliz efkâr-ı müfrata-i ashâbı itham[566] ve Hıristiyanlık gayretini güden Avrupa metbu'iyyetini,[567] İngiltere idâresiyle İngiliz milletini âdetâ Hintleşmiş,

---

559 Ve vakit ki.
560 Gizliliğini açığa çıkaran.
561 Her ne kadar.
562 Acısının.
563 Düşünme hızı.
564 Elde.
565 Çalışma.
566 Eski fikirlileri suçlama.
567 Kendine uyulmaklık. Başkasının kendisine tâbi olması. Birisine tâbi oluş.

Müslümanlanmış ve salîb[568] tacını Müslüman sarığına değiştirmiş gibi sözlerle tezyif etmeye[569] kalkışmıştı.

İngiltere Devleti, muhârebeye iştirak edemeyeceğini pek kati ve pek resmi bir suretle bildirmiş ve Londra protokolü ile muhârebeye lüzum ve mahal bıraktırmamış olduğu hâlde devletin bunu red ile bunca müsâib-i dilhırâşa[570] sebebiyet veren muhârebeye girişmesi, tarihin kolaylıkla tevil[571] ve affedemeyeceği hatâiyyât ve seyyiât-ı siyâsîyedendir.[572] Bununla beraber kendi ihtiyarımızla davet olunmuş bir belâya düştükten ve iki taraf-ı beyninde muhasamata[573] başladıktan sonra da İngiltere, muhârebenin Devlet-i Osmânîye'nin izmihlâl-i tammıyla[574] hitâm bulmasına imkân bırakmayacak temenniyât-ı istihsâlden geri kalmadı. Rusya, İngiltere'nin bîtaraflıktan çıkmasından fevkelâde tevehhüm[575] ettiğinden bu bîtaraflığı temin için her türlü taahhüdâta girişmeye mecbûrîyet görmüş olduğundan İstanbul ile Hint tarik-i müvâredâtını[576] hiçbir sûretle işgâl ve tehdit edilmeyeceğine dâir teminât-ı kâvîye[577] doğrudan doğruya İmparator tarafından verildiği gibi Mısır'a ve Fırat vadisiyle Basra Körfezi'ne de hiçbir sûret ve namla taarruz vuku bulmayacağı ve Devlet-i Osmânîye, Rus askeri Balkan silsilesinin cihet-i cenûbîyesine geçmezden evvel sulha talib olur ise uğradığımız mukasemeye[578] mahal bırakmayacak şerâit-i hafife[579] ile derhal terk-i muhâsama[580] ve akd-i musâlaha[581] edileceği hem İmparator ve hem de Rusya Devleti namına taahhüd edilmişti. İngiltere'nin bu hizmet

568 Haçlı.
569 Değersizleştirmeye.
570 Üzücü felâketlere.
571 Yorum.
572 Siyasi hata ve günahlardandır.
573 Düşmanlığa.
574 Tamamen yok olmasıyla.
575 Endişe.
576 Geliş yolunu.
577 Sağlam güvence.
578 Bölüşülmeye.
579 Hafif şartlar.
580 Düşmanlıktan vazgeçme.
581 Barış sözleşmesi.

ve himmetinden de istifade edilemedi ise de Rusya'nın Ayastefenos Muâhedesi gibi mühlik[582] ve âdetâ heyet-i devletin idâmı hükmüne mutazammın[583] bir ilâm-ı siyâsîyenin[584] hükümsüz kalması, İngiltere'nin donanma ile İstanbul'un imdâdına yetişmesi ve toplarını Ayastefenos'da bulunan Rus ordusuna çevirmesi sâyesinde olduğunu umum Osmanlılar hem tasdik ve hem de ilelebed lisan-ı şükranla yadederler.

İngiltere, merkez-i saltanat olan İstanbul şehrini Rusya'nın darbe-i yedinden kurtardıktan ve Rumeli eyâletini Avrupa muvâzene-i umûmîyesinin istikrârına hadim[585] olacak bir hâle koyduktan sonra Rusya'nın tehdidi altında kalan Asya-yı Osmanîyye hasr-ı nazâr-ı ehemmiyet etmiş[586] ve memâlik-i şâhânece ciddî ve umûmî ıslahât-ı mülkiye icrâsı taahhüd ve İngiliz askerinin Asya-yı Osmanîyye karîb[587] bir mevki-i hâkimde akâmeti temin olunmak ve o mevki-i hâkim daire-i mülkiye-i Osmanîyye'den hariç tutulmamak şartıyla Rusya'nın taarruzât-ı âtiyyesine[588] kuvve-i beriyye ve bahriyesiyle mukâbele etmeyi taahhüd etmiş ve Berlin muâhedesi tanzim olunmazdan[589] evvel bu taahhüdât-ı mütekâbileyi[590] mutazammın olan[591] Kıbrıs Muâhedesi akd ve imza edilmiş idi. Kıbrıs gibi cesim ve mühim bir cezireyi[592] fedâ etmek mukâbilinde İngiltere ile akdolunan şu tedâfüi ittifâkın[593] şimdiye kadar semere ve faydası görülmemiş ise de bu ittifâk, cism-i devlet için müzmin ve mehlek[594] olan sû-i idâre-i marazının iltiyâmını[595] ve ecel-i hail[596] gibi dâimen gözümüzün önünde

582 Tehlikeli.
583 İçeren.
584 Siyasi bildirinin.
585 Yardımcı.
586 Önemle bakmış.
587 Yakın.
588 İleriki saldırılara.
589 Düzenlenmeden.
590 Karşılıklı sözleşmeyi.
591 İçeren.
592 Adayı.
593 Tedbir sözleşmesinin.
594 Zayıf ve savunmasız.
595 Zayıf idarenin onarılmasını.
596 Korkunç ölüm.

tecessüm eden Rusya taarruzât ve mazarâtının indifâını[597] temin ettiğinden Osmanlılar nazarında selâmet-i âtiyyelerine medâr[598] bir mümessek-i kıymettâr[599] olarak telakkî olunur.[600]

Şimdi gelelim âlem-i İslâmîyet için en canlı, İngiltere ile Devlet-i Osmânîyye bînende revâbıt-ı hubb ve muvâlâtın tahkîmine[601] münâsebât-ı siyâsîyenin devâmına hizmet eden mesâilin[602] en ehemmiyetlisi olan Mısır meselesine: Devlet-i Osmânîyye, mevcûdîyet-i siyâsîyesinin[603] İngiltere menâfi-i milliyesine[604] olan hizmetinin derecesi İngilterece takdir olunduğu meşhur Lord Chatham'ın "Devlet-i Osmânîyye'nin tamâmiyet-i mülkiyesinin ehemmiyet ve faydasını takdir etmeyen engize-i mecnun[605] nazarıyla bakıp tevcih-i hitâba[606] bile tenezzül etmem" sözleriyle İngiltere meslek-i siyâsîyesini tayin ettiği günden beri İngiltere nâzırı hâkimiyet-i Osmânîyye-i medârının[607] iki nokta-i ihtirâkı[608] olan İstanbul boğazlarıyla Mısır'a matûf olmuştur.[609] Süveyş cetvelinin küşâdı[610] Mısır'ın zaten hâiz olduğu ehemmiyet-i mevkiyesini bir kat daha arttırmış olduğu gibi İngiltere'nin de bu hatâyı mühimmenin[611] Memâlik-i Osmânîye'ye[612] devâm-ı irtibâtı[613] hakkındaki arzu ve iltizâm-ı ciddisini[614] takviye etmişti.

Kader-i kesb-i kudret eylemiş[615] olan Mehmet Ali'nin

---

597 Ortaya çıkmasını.
598 Gelecek rahatlıklara vesile.
599 Kıymetli hoşluk.
600 Düşünülür.
601 Sevgi ve dostluk bağlarının sağlamlaştırılmasına.
602 Konuların.
603 Siyasi varlığının.
604 Millî çıkarlarına.
605 Çıldırmış.
606 Söz yöneltmeye.
607 Osmanlı'ya hâkim olma vesilelerinin.
608 Çekici noktaları.
609 Yönelmiştir.
610 Açılması.
611 Büyük hatanın.
612 Osmanlı'ya bağlı devletlerine, memleketlerine.
613 İrtibat sürekliliği.
614 Ciddî gerekliliği.
615 Güç kazanmış.

âdî bir eyâlet vâlisi menzilesine[616] indirilmesine ve Mısır Vâliliği'nin Mehmet Ali ailesine tevâris hakkının mücerred-i kavânin-i umûmîye-i devlete[617] tabiyet-i mutlaka[618] ve zât-ı pahişâhîye[619] sadâkat-ı kâmile göstermek kaydıyla mukayyed ve meşrût[620] olmasına sebeb-i müstakil[621] olan o İngiltere, Mehmet Ali ailesine mahsus bir hakk-ı tevâristen ibâret olan bir imtiyâzın, Mısır idâresinin muhtâriyete munkalib[622] olduğuna delâlet edecek şekil ve kalıbe-i efrağına[623] ahiren[624] gösterilen müsâidât-i küteh binanenin tevlid edeceği mazarrat-ı siyâsîyeyi[625] geri kalmamıştır. Fransa ise öteden beri bahr-i sefid[626] hâkimliğini görmüş ve bu âmâl-i milliyesinin husûlü için Afrika sevâhil-i şimâlîyesini boydan boya zabt ve teshir[627] azminde bulunduğunu tâ Saint Louis[628] zamanından bugüne kadar gelen hükümdarların ve tesis eden heyet-i idârelerin cümlesinin tefevvühât-ı resmiyye[629] ve teşebbüsât–ı siyâsîyeleriyle[630] isbât etmiştir.

Fransa, Berlin kongresinden nasipsiz çıktığından münfail[631] olub cebr-i noksan[632] için Tunus'u elimizden koparıp aldı. Ve hukûk-u hükümrânının müdâfaası için donanma-i hümâyûnun sevk ve izâmı[633] ihtimâline karşı donanmamızın bir ikinci Navarin'e gönderileceğini resmen beyanla Devlet-i Osmânîye'yi tehdit ve Mısırca olan âmâl-i istilâcuyânesinden fariğ[634] olmadığını isbât

616 Rütbesine.
617 Devletin genel yasalarına.
618 Kesin bağlılık.
619 Yüce şahsa.
620 Şart.
621 Tek sebep.
622 Dönmüş.
623 Şekillendirmeye.
624 Sonradan.
625 Siyasi zararları.
626 Akdeniz.
627 Ele geçirme.
628 Sun Kral diye bilinen 14. Louis.
629 Resmî gereksizlikler.
630 Siyasi girişimleriyle.
631 Kırgın, üzgün.
632 Eksiği tamamlama.
633 Gönderilmesi.
634 Vazgeçmiş.

etti. İngiltere, Fransa'nın şu muâmelât ve teşebbüsâtına karşı tabassır ve ihtiyâtı[635] her vakitten ziyâde artırarak gözünü Mısır'a atfetmiş olduğu sırada mahûd[636] Arabî vakası[637] baş göstermişti. Bu vaka, âdî bir zamanda ehemmiyetten ârî[638] tutulabilirse de Mısır mâlik-i hakîkîyesinin dehşetengiz bir harbin tesirât-ı cansûzünü[639] henüz izâle[640] etmediği, Mısır idâre-i Hıdiviyesi'nin[641] mazlum bir buhrân-ı mâlî[642] ile pençeleştiği ve Fransa'nın Tunus'u istilâ ettiği bir zamana tesâdüf ettiğinden, İngiltere'ye büyük endişeler verecek derecede ehemmiyetli idi. Bununla beraber İngiltere, Mısırca Devlet-i Osmânîye'nin hukûk-u hükümrânisinin tahkim ve takviyesinden başka bir maksad takip etmediğinden Arabî kıyamının teskini[643] için de kuvve-i Osmânîye'nin istimâlinden[644] başka çâre aramadı. Fransa ise müdâhâle-i Osmânîye'ye şiddetli muhâlefet ve bir tek Türk neferinin bile Mısır'a ayak basmasına razı olmayacağını beyân etmekle Tunus'dan Mısır'a geçmek ve Sun Louis'in intikâmını yarım bırakmamak arzusunda bulunduğunu göstermiş ve İngilizler'in endişesini bir kat daha artırmıştı. İngiltere'nin Mısırca gösterdiği ciddiyetle kâbil-i telif[645] olmayan Fransa'nın mütelevvinâne ve münâfıkâne[646] hareketi ve devlet-i hâkimenin tereddüt-ü vataniyyesi meselesi muhâberât-ı resmiyye[647] ve mükâlemât-ı düveliyeye[648] düşürmüş ve erbâb-ı kıyâmın[649] vaziyet ve cüretini, İngiltere'yi kuvve-i cebriyye[650] istimâline[651] mecbur kılacak dereceye vardırmış idi. Fransız donanmasının,

635 Açık gözlülüğü ve tedbiri.
636 Bilinen.
637 Arabi Paşa, el Mısri Urabi Paşa olarak da bilinir.
638 Ayrı.
639 Sıkıntı veren etkisini.
640 Yok.
641 Mısır idaresinin.
642 Parasal kriz.
643 Arap ayaklanmasının sindirilmesi.
644 Alınmasından.
645 Uygun.
646 Değişken ve ikiyüzlü.
647 Resmî haberleşme.
648 Devlet konuşmalarına.
649 Ayaklananların.
650 Zorlayıcı güç.
651 Kullanmaya.

İngiliz donanmasıyla yanyana hareket etmekte iken İskenderiye'nin topa tutulacağı sırada İskenderiye'den ayrılıp kaçması ve İstanbul'da ictimâ eden[652] konferans, kuvve-i Osmânîye'nin Mısır'a sevkiyle hakk-ı hükümrâninin istimâli, vazife-i matbuâtın îfâsı kararını bilittifâk[653] devlete arz ve tekâlif ettiği hâlde bu politikanın Fransa menafii için mühlik[654] olduğunu ispât edecek yolda müzâkerâtın Paris parlementosunda cereyan etmesi, Fransa'nın yegâne maksadı, saltanât-ı seniyyenin Afrikaca olan hukûk-u hükümrânisini iskât etmiş[655] ve Hilâfet-i İslâmîye'nin rabıta ve nüfûziyetini[656] ref ve izâle[657] olduğunu meydana çıkarmıştır.

İstanbul'daki konferans, Devlet-i Mısır'a asker sevkine davet etmek kararını verdiği sırada Paris parlementosu ictimâ ederek Fransa'nın nâfizu'lkelîmi[658] ve efkâr-ı umûmîyesinin[659] tercümânı olan meşhur Gambetta, şu yolda idare-i lisan eder: "Konferans, Mısır'ı teskine, Türkler'i memur etmek kararını vermek ihtimâli vardır. Bence bu karar, Fransa'nın kabul etmeyeceği en muzır[660] karardır. Türk'ü ehramların[661] önüne tekrar götürmek, bizim için Tunus'da ve Cezayir'de ateşle oynamaktır. Türk'ü, Fransa sancağı altında olarak Mısır'a tekrar götürmek, tekmil[662] şarka "halife, sizin hakiminiz olmuştur" demektir. Fransa'nın elli senelik politikasını, 'hayır yanılıyorum, Fransa'nın Nil vadisindeki birkaç asırlık politikasını' imhâ etmektir. Eğer bir musîbet olmak üzere sultanın, halifenin muntazam taburlarını tekrar cami-i ezher önünde görecek olursam; Fransa'nın Mısırca olan âmâline, Mısır'daki Fransızlar'ın ihraz-ı şan ve hakimiyet etmesi[663] hakkındaki temennîyâtımıza elvedâ demekliğimiz lazım gelir."Bu nutuk,

652 Toplanan.
653 El birliğiyle.
654 Tehlikeli.
655 Hükümsüz bırakmış.
656 Bağlılık ve etkisini.
657 Yok etme.
658 Sözü dinlenen.
659 Kamuoyunun.
660 Zararlı.
661 Piramitlerin.
662 Bütün.
663 Ün ve üstünlük kazanması.

Fransa'nın Mısırca olan âmâlini ve makâm-ı hilâfete karşı beslediği hissiyâtını teşrihe lüzum bırakmayacak sûrette tasvir etmiştir.

Fransa'nın şu hissiyât-ı garîbesi, İngiltere'nin Devlet-i Osmânîyye ile ittihâd-ı menâfiine[664] irâs-ı nakîse edecek[665] vesâil-i tahriyyesi[666] arzusunda bulunanların tesvilâtı[667], Mısır meselesince tâ bidâyetten[668] beri ve tevâlî eden[669] hatâiyyâtın[670] zuhûruna bâdî[671] olan ahvâlü'd dünyânın[672] mâhiyetini ve muahharen[673] tanzim edilen ve Kraliçe'nin kabul ve tasdikine iktiran eden[674] Drummond Wolff itilâfnâmesinin[675] teâtîsine[676] Fransa sefirinin mümanaat eylemesinin[677] illetini tâyine kâfidir.[678]

Mısır, bir heyet-i kuvve-i İslâmîye'nin vücûduna, kuvve-i kudsiyye-i hilâfetin devâmına ne kadar hadim[679] ise; İngiltere ittifâk ve itilâfı dahi bu heyet-i kaviyyenin[680] mevcûdîyeti Devlet-i Osmânîyye'nin hayât-ı siyâsîyesi için o kadar lâzımdır.

Mısır'ın, İngilizler'le olan ittihâd ve itilâfımızın devamına mâni-i farz[681] olması âlem-i İslâmîyet için ne kadar büyük bir felâket ise, Devlet-i Osmânîyye için o kadar büyük bir müsîbettir. Bu hâle karşı her Müslüman her Osmanlı, ne kadar teessür gösterse[682] bîcâdır.[683] Bununla beraber ihtilâfın itilâfa munkalib

664 Çıkarların birleşmesine.
665 Eksiklik verecek.
666 Araştırma sebepleri.
667 Aldatması.
668 En başından.
669 Art arda gelen.
670 Hataların.
671 Sebep.
672 Dünyadaki olayların.
673 Sonradan.
674 Yaklaşan.
675 Uzlaşma belgesinin.
676 Karşılıklı teslimlerine.
677 Engel olmasının.
678 (*) Yazara ait dipnot: Mısır mesele-i mühimmesi, başkaca tedkik ve risâle-i mahsûsâ ile neşredileceğinden bu babdaki hatâîyyât ve ondan mütevellit mesûliyet ayrıca gösterilecektir.
679 Yardımcı.
680 Güçlü heyetin.
681 Kesin engel.
682 Üzülse.
683 Azdır.

olmasına[684] mâni olan müşkülât-ı arızîyenin[685] indifaından[686] ve menâfi-i mütekâbilenin[687] ilcâat-ı mübrimesinden[688] olan râbıta-i sahîhenin[689] iâde ve istikrârından ümitvâr[690] değil, âdetâ mutmâin[691] olmakla müteselliyiz.

İngiltere, Mısır'ı, kuvve-i askeriyesiyle işgal edeli, idâre-i umûmîyesine nezâret hakkında mutlaku'linân[692] olalı on sekiz senedir. Bununla beraber Mısır'ın makâm-ı Malay hilâfetine olan irtibât-ı mânevîyesi ve ecza-ı mütemmime-i mühimmesinden[693] olduğu Devlet-i Osmânîye'ye olan râbıta-i mülkiye ve siyâsîyesi mahfûz[694] kalmıştır. İdâre-i Hidiviye-i ammeye[695] emniyet[696] bahş olacak hatta memâlik-i şarkiyyenin cümlesinden ziyâde Mısır'da hüküm fermâ olan nüfûz ve müdâhilât-ı ecnebiyye-i tenkis edecek[697] bir hâl-i intizâma[698] gelmiştir. "ve şâvirhüm fi'l-emr"[699] hükm-ü celîline[700] itbaa[701] ve bu hikmet-i hükümet-i kırâniye dâiresinde icrâ-ı hükümet sâyesinde fevz ve felahla[702] müb-şir olan[703] her heyet-i İslâmîye için vacibu'l imtisâl olan usûl-ü meşveret mükaddemâtı[704] mevki-i[705] tatbike konulmuştur. Dîn-i Muhammedî'nin, medeniyet-i hâzıranın zâmin olduğu[706] âdâb-ı

684 Çekişmenin anlaşmaya dönüşmesine.
685 Geçici zorluğun.
686 Ortadan kalmasından.
687 Karşılıklı çıkarların.
688 Zorlamasından.
689 Gerçek bağların.
690 Ümitli.
691 Şüphesiz.
692 Serbest.
693 Önemli tamamlayıcı unsurlarından.
694 Saklı.
695 Mısır'ın genel idaresine.
696 Güven.
697 Yabancı müdahalesini azaltacak.
698 Düzene.
699 Al-i İmran süresi, 159. ayet. "Ve işler konusunda onlara danış." "Ve şâvirhum fi'l-emr.
700 Ulu emrine.
701 Bağlı olma.
702 Üstünlük ve kurtuluşla.
703 Müjdelenen.
704 Parlamento sistemi şartları.
705 Çok gerekli.
706 Medeniyetin sağladığı.

umûmîye[707] hukûk-u medeniye[708] hürriyet-i şahsiye[709] muhâfaza olunmakla beraber hürriyet-i fikrin, hürriyet-i kelamın, hürriyet-i neşrin, Şark'ta ve âlem-i İslâmîyet'de mümkün'ultatbik[710] olduğu ispât olunmuştur.

Mısır erbab-ı kaleminin, Mısır matbuat-ı İslâmîyesi'nin ale'l-husus Mısır menafi-i umûmîyesini muhafaza yolundaki mücahidat-ı mütetâbiasıyla[711] kesb-i iştihar eylemiş[712] el-Muid muharrir-i hamiyetkârın hissiyat-ı teâlîperverânelerinin[713] timsal-i mücessemi[714] olarak telakki ettiğimiz neşriyat ve tazallümâtını takdis ederiz.[715] Fakat bu figan ve feryatlarını herşeye itiraz edebilmek selahiyetlerini bahş ve temin eden bir hürriyet-i kâmileye nâil olduklarına delil tuttuğumuzu da kendilerine ihtara mecburuz.

İngiltere'nin Mısır'a şu müdâhalesi, Mısır'ın tekemmülüne olan şu hizmeti menafi-i ticariyesinin, muvasalât-ı bahriyesinin temini maksadına mebnî olduğunda şüphe yoktur. Fakat madem ki İngilizler başlarında fes, önlerinde hilâl olduğu halde daire-i Mısıriye'yi ki izafeti cihetiyle[716] daire-i Osmânîye demektir. Onu tevsî[717] Afrika mıntıka-i İslamiyesi'ni teşkil eden Sudan'ın râbıta-i ittihâdını[718] tahkim ve bu mıntıkanın anâsır-ı İslâmîyesi'ni tenvire[719] say[720] ediyorlar. Bu hizmet-i mühimmenin kendilerine bahş edeceği menafii teminle beraber menafi-i mütekâbile-i müktezâsından[721] olan ittihâd ve itilâfı âlem-i İslâmîyet için mahz-ı ni-

---

707 Genel kurallar.
708 Medenî hukuk.
709 Kişisel özgürlük.
710 Uygulanabilir.
711 Art arda savunmalarıyla.
712 Üne kavuşmuş.
713 Yükseklik hissinin.
714 Örneği.
715 Kutsal sayarız.
716 İlgisi yönüyle.
717 Genişletme.
718 Birleşmesini.
719 Aydınlatmaya.
720 Gayret.
721 Karşılıklı çıkarların gereklerinden.

met[722], Devlet-i Osmânîyye'nin bekâ-i mevcûdîyeti[723] için yegâne çâre-i selâmet olarak kabul etmek lüzûmunu itiraf ederiz.

İngiltere'nin idârece olan meslek-i îtidâlkârânesinden[724] mümsik-i teâlîperverânesinden[725] kâffe-i müstemlekât ve müstamerat-ı vâsisi[726] ve onda mütemkkin bulunan[727] ahâli-i mütenevviânın[728] ale'lhusus hâiz-i mevki-i mühim[729] olan akvâm-ı İslâmîye'nin istifâde ettikleri kâbil-i inkâr değildir.[730]

Hindistan'ı ele alalım: Yarım asır evvel Hint müstemleke-i cesîmesi[731] kumpanyanın elinden alınıb İngiltere Devleti'nin idâresine alınacağı sırada esas idaresi mevki-i müzâkereye konulmuştu. O vaktin başvekili ve muhafazakâr fırkasının reisi bulunan Lord Derby İngiltere'nin Hint idaresince olan nazariyetini âtîdeki nutuk ile tasvir ve tayin etmiştir. "Hint akvâmı, elbette Avrupa usûl-i idaresinden istifâde edecek bir hâle gelmemiştir. Fakat bugün kabul edeceğim bir hakîkat var ise; o da Hint kavminin idare-i emir-i dahiliyelerine fiilen iştirak edebilmek, akıl ve hikmetin müsaade edeceği derecede vâsi bir iktidârı ihraz etmeleri esbâbının istihsâline çalışmak bizim için insâniyet, ahlâk ve diyânet menâfiinin icâb ettirdiği bir vazife olduğunu itirâf etmektir. Bu akvâm, İngiltere hükümetinin, İngiltere kavanininin taht-ı himâyesinde istimal-i hak idare etmekle[732] İngiltere kanununu takdire, İngiltere kanununu taklide ve belki bir gün olur da ondan daha mükemmel bir kanun vaziine[733] muvaffak olurlar.

Eğer bu milletin umûr-u dâhîlîyyelerini[734] idare etmek hak-

722 Tam bir nimet.
723 Varlığını sürdürmesi.
724 Dengeli yönteminden.
725 Yükselmeyi isteme cimriliğinden.
726 Tüm geniş sömürgeler.
727 Yerleşmiş.
728 Çeşitli halkların.
729 Önemli konuma sahip.
730 İnkâr edilemez.
731 Büyük sömürgeleri.
732 Hak almayı yönetmekle.
733 Koymaya.
734 İç işlerini.

kını tedricen[735] ihrâz etmesinin neticesi, umûr-u adliyesinden başka umûr-u siyâsîyesine dahi daha ciddi, daha vâsi[736] bir suretle iştirâk etmesi arzusunun husûlü olacak olursa; Hintliler'in âmâl ve ihtisâsâtı[737] İngiltere'nin Hindistanca olan kudret ve hükûmetinin sükûtunu bile intaç edecek[738] derecede tevsî edecek[739] olursa, bu gönül-ü kudretle Hindistan'da hükümfermâ olan İngiltere hükümeti birkaç asır sonra kendi eliyle intihâr edecek olursa, Hindistan akvâmını zulmet-i cehilden[740] râbıka-ı butlandan[741] kurtarmış ve sûret-i istimâl ve istifâdesini talim etmiş olduğumuz usûl ve kavânin-i adliyenin[742] tesiriyle sûret-i müstakilânede[743] idâre olabilmek iktidârını kendilerine ihrâz ettirmiş olacağımızdan, millet-i muazzamamız, dâimâ şerefli ve Hintliler dâimen bize karşı minnettâr kalacaktır. Böyle nazariyât-ı ulviyeye müstenid olan[744] bir usûl-u idârenin tatbikât ve semerâtı da elbette ulvî olur. Nimet-i adâletten hissemend[745] olmak, şeref-i insânîyeti takdire mâni olan ahvâl-i mânevîyeyi[746] makâsıd-ı siyâsîyeyi[747] mutekidât bâtılayı[748] azar azar tadil ve ref etmek[749] insanın mesâî-i mütevaliyesinden[750] muntazır olan tekemmül ve temeddün[751] şehri âhenî[752] açmak gibi niyât-ı ulviyeye, nazariyât-ı hakimiyeye müstenid olan şu idare öyle bir takım âzîm-i ricâl-i siyâsîyyeye[753] tevdî[754] edilmiştir ki onların azim ve himmeti, menâbi-i servet-i tabiyye-

735 Aşamalı.
736 Açık.
737 Amaç ve hisleri.
738 Sonuçlandıracak.
739 Genişletecek.
740 Cahilliğin karanlığından.
741 Temelsiz ilişkiden.
742 Kanunların.
743 Tek şekilde.
744 Değerli yönteme dayanan.
745 Pay sahibi.
746 Manevi durumları.
747 Siyasi amaçları.
748 Batıla inananları.
749 Düzeltmek ve gidermek.
750 Art arda gelen işlerinden.
751 Olgunlaşma ve uygarlaşma.
752 Sağlam.
753 İleri gelenlerin siyasi azmine.
754 Emanet.

nin kesreti[755] nüfus-u ahâlînin vefreti[756] mevkiinin ehemmiyeti itibarıyla bir âlem-i mahsus denilecek kadar mühim ve cesim[757] olan Hindistan'ı sahihden[758] irtikâ[759] yoluna koymuş ve artık her mânâsıyla medeniyetin aksâ-yı merâtibine[760] vusûl bulmak[761] esbâbını tehiyye ve temin etmiştir.[762] Yollar açmak, büyük şehirler tesis etmek, envâr-ı maârifi[763] her tarafa yaydırmak, servet ve ticârete hâdim[764] olan kârhâneler[765] küşâd etmek[766], muâmelât ve mevâridâtı[767] teshil ve temin edecek[768] vesâit-i mütenevviâyı[769] bulundurmak, emniyet-i mal ve canı bahş eden kavânini[770] vaz ve neşr etmek[771] onların meriyyet-i ahkâmını[772] temin edecek idâre-i mülkiyeyi tanzim, muhâkeme-i adliyeyi teşkil etmek, kudret-i hükümeti, kuvvet-i kanunu her hâl ve ihtimâle karşı tanıttıracak kuvve-i mânevîyeyi kudret-i cünûdiye[773] ile beraber bulundurmak bir cemiyet-i beşeriyyenin muhtaç olduğu medeniyetin vesâit-i teminiyyesinden[774] madûd[775] ise bunların cümlesi Hindistan'da mevcuttur. Fakat İngilizler lüzûm-u intizâmı tatmış, her cemiyet-i medeniyede mevcudiyeti lâbüdd[776] olan bu vesâiti[777]

---

755 Doğal zenginlik kaynaklarının çokluğu.
756 Çokluğu.
757 Büyük.
758 Doğrudan.
759 Yükseltme.
760 En yüksek derecesine.
761 Erişmek.
762 Sahip olmuştur.
763 Eğitim aydınlığını.
764 Yardımcı.
765 Fabrikalar.
766 Açmak.
767 İşlem ve işleri.
768 Kolaylaştıracak.
769 Çeşitli araçları.
770 Kanunları.
771 Koymak ve yaymak.
772 Hüküm geçerliliğini.
773 Askerî güç.
774 Elindeki araçlarından.
775 Belli.
776 Gerekli.
777 Araçları.

istihzârla[778] iktifâ etmemiştir.[779] İnsan tam medeniyet içinde bulunduğunu, tam muadelete[780] nâil olduğunu itiraf edebilmek ve o sayede müsterihu'llbâl[781] olabilmek için azim ve âmâli tezâyid ettikçe[782] heyet-i hâkime-i idârenin[783] istimâl ettiği[784] vesâyetin[785] tenâkıs ettiğini[786] görmeli, her zaman ve mekân için lâyetegayyer[787] olan kavânin-i ahlâkiyye[788] ahkâmına muhâlif[789] olmadıkça âmâl ve temennîyâtına kadar vâsi[790] olursa olsun husûlünden ümitsiz olmamalı. İşte Anglo-Sakson denilen unsurun akvâm-ı sâlife ve muâsarada[791] görülmemiş bir fazilet-i mahsûsâsı, bir kudret-i zekâ-yı harikulâdesi[792] varsa o da bu dakâyıkı[793] bihakkın takdir ve kâffe-i ahvâl ve muâmelâtta[794] bu dakâyıkı düstur-u imtisâl[795] addetmiştir.

Anglo-Sakson denilen tabaka-i ulviye-i beşeriye, medeniyetin terkisini, hürriyetin derecesi ve hürriyetin derecesini hakk-ı vesâyetin[796] tedennî[797] istimâliyle mukâyese ve adâletin derece-i mükemmeliyetini, İngilizlik şerefini ihrâz etmiş her şahsında, her kavminde daire-i âmâl ve temennîyâtın gayrı mahdut[798] surette kâbil-i ittisâ olmasıyla[799] muvâzene eder[800]. İngilizler böyle ulvi

778 Hazırlamakla.
779 Yetinmemiştir.
780 Eşitliğe.
781 Gönlü rahat.
782 Çoğaldıkça.
783 İdari hâkimler heyetinin.
784 İçerdiği.
785 Temsilin.
786 Azaldığını.
787 Değişmez.
788 Ahlâk kuralları.
789 Karşı.
790 Geniş.
791 Geçmiş ve çağdaş milletlerde.
792 Müthiş zekâ gücü.
793 İncelikleri.
794 Bütün durum ve oluşlarda.
795 Gerekli izin.
796 Temsil hakkının.
797 Gerileme.
798 Sınırsız.
799 Genişleme imkânıyla.
800 Düzenler.

bir mesleğe insilal[801] sayesinde o derecede akvâm-ı saireye tevfik etmiştir[802] ki yalnız Eski Romalılar kendilerine şebih[803] tutulabilir fakat müsâvî tutulamaz.

Romalılar kesb-i kuvvet ve mekînet etmiş[804] bir eyalet valisinin tesis ettiği idâreyi ref etmek[805] için ordular sevk ettirdi. İngilizler ise dünyanın en meçhul kıtalarında bir ticâretgâh-ı azîm tesis, bir devlet idâresi teşkil eden bir İngiliz'in menafi-i ticârîyesini, makâsıd-ı siyâsîyesini temin için ordular sevk eder. Temennîyât ve teşebbüsât-ı şahsiyye dairesinin gayrı mahdud[806] sûrette ittisâ edebilmesi[807] kuvve-ı hâkime-i merkeziyenin en âdî bir İngiliz'in muhâfaza-ı can ve şanına en ednâ[808] bir menfaatin temin-i husûlüne matûf ve münhasır[809] olması sayesinde Anglo-Sakson unsuru dünyada misli görülmemiş bir medeniyet, bir şevket, bir hükümet vücûda getirmiştir.

Hint valileri içinde ulviyet-i azim ve hürriyet fikriyle en ziyade iştihar etmiş olan[810] Lord Ripon; Hindistan, İngiltere'nin idaresinde bulundukça İngiltere menâfiini temin edecek esbâba tevessül[811] lüzumunu itirafla beraber Hint tebâsının İngiltere'den müstağni[812] olması yolunu göstermek vücûbuna[813] da kâil[814] olmuş ve silsile-i ıslahâtı bu fikrin tazmin ettiği hükümete tevfik[815] etmiştir. Lord Ripon, idare-i karyeden[816] başlayarak karyelerde örf ve âdetle hükmeden heyet-i salâhiyeyi[817] ibkâ[818] ve idare-i

801 Girme.
802 Yükselmiştir.
803 Benzer.
804 Güç ve onur kazanmış.
805 Yükseltmek.
806 Sınırsız.
807 Genişlemesi.
808 Alçak, kötü.
809 Yönelik.
810 Ünlenen.
811 Sebeplere inanma.
812 Çekingen.
813 Gereğine.
814 Razı.
815 Uygun.
816 Köy idaresinden.
817 Yetkili heyeti.
818 Devamlı.

maliye ve hususât-ı sairesini reviyyete[819] memur olan ihtiyar Hintliler'inin ve nahiye ve kaza meclislerinin ve şehirdeki belediye dairelerinin ve Hint valisiyle Bombay ve Madras valileri nezdinde bulunan heyet-i nâzımelerinin[820] teşkilâtını ve âzâsının sûret-i intihâbını[821] ıslah etmiştir. Bu teşkilât-ı idare-i mahalliyenin intizam cereyanına ve Hintliler'in idarede olan iştirâkının istihsâline[822] pek çok hizmeti olmuş ise de Hindistan'ın hayat-ı kavmiyyesinin mukaddimesi ve idare-i milliyesinin devre-i evveliyesi denilecek bir şey var ise o da Hindistan'ın muhibbi[823] bulunan bir takım İngiliz ekâbir ve muharririnin sevk ve teşvikiyle birkaç seneden beri içtimâ başlamış ve "kongre" namıyla şöhret bulmuş olan meclis-i umûmîdir.

Bu meclis-i umûmî, altıyüzden (600) bin ikiyüze (1200) kadar âzâsı olduğu hâlde her sene Hindistan'ın meşhur şehirlerinin birisinde münâvebe[824] suretiyle içtima ederek sene-i sabıkanın[825] ahvalini tedkik, neşr olunmuş kavaninin mühsinatı meşhud[826] ise beyan-ı teşekkür, nevâkısı ve mazeratı[827] görülmüş ise taarruz ve esbâb-ı ıslâhiyeyi irâe[828], şekliyât-ı sâbıkayı[829] tekrar, ihtiyâcât-ı ciddiyeyi tâdad ve tezkâr[830] idare-i mülkiye, umûr-u nafîe[831] ahval-i maliye, maârif-i umûmîye, hıfzısıhha, nizâmât-ı sınâiyye ve ticariyye, kaht[832] ve vebanın refi[833] memuriyetin, hürriyetin tevsii[834] hakkındaki tedâbiri[835] ve bu gibi Hindistan'ın

819 Düşünmeye.
820 Düzenli ordularının.
821 Yağma ile.
822 Katılımının sağlanmasına.
823 Seveni.
824 Nöbetleşme.
825 Geçmiş yılların.
826 Yardımı görülmüş.
827 Eksikleri ve zararları.
828 Düzeltme sebeplerini gösterme.
829 Eski şekli.
830 Söyleme ve hatırlatma.
831 Faydalı işlere.
832 Kıtlık.
833 Giderilmesi.
834 Genişletilmesi.
835 Tedbirleri.

ahval-i içtimâîyye ve siyâsîyesine müteallik[836] mesâili[837] tedkik ve müzâkere eder ve bu mesâil-i mühimme[838] hakkında âzâ-yı mevcûdeden[839] en natıkalı[840] en nüfûzlu iki üç zat tarafından birer nutuk irâd olunduktan[841] sonra ekseriyet-i ârâ[842] ile bir karar verir; matbuât-ı Hindiyye ise bu müzâkerât ve mukarrirâtı[843] telhis ve tenkid ederek[844] inzar-ı umûmîyeye vaz eder.

Bu meclis-i umûmî, Hindistan ahâlisinin idâre-i umûr-u dâhiliyesini[845] tenkid ve murâkebeye[846] kesb-i istihkâk ettiğini[847] ve âzâ-yı Müslimenin[848] müzâkerât ve mükerrerâtca[849] icrâ ve imâl ettikleri nüfûzu, Hindistan'daki Müslümanların nüfusca ekseriyeti teşkil eden ahâli-i sâireye fâik[850] ve Hintce nüfûzu müesser[851] bir unsur olduğunu isbât ediyor. Müslümanlar'ın bu sûretle ihrâz-ı mevki-i iktidâr ve imtiyaz etmesi, şeref-i dinin itilâsına[852] ve daire-i ihtidânın[853] ittisâline[854] bâdî[855] oluyor.

İngiltere idaresinin bahşettiği hürriyet-i fikir, hürriyet-i kelam, hürriyet-i neşr gibi kuvvetin tesiriyle gerek Hindistan ve gerek müstemlekât ve müstemerât-ı saire ilan-ı kelimetullah[856] için vâsi[857] bir meydan-ı cihâd[858] olmuştur. Müslüman tüccar ve

836 Dair, İlişkin.
837 Meseleleri.
838 Önemli meseleler.
839 Var olan üyelerden.
840 Etkili.
841 Söylendikten.
842 Genel oy.
843 Konuşmaları.
844 Özetleyerek ve eleştirerek.
845 İç işleri idaresini.
846 Gözden geçirmeye.
847 Hak kazandığını.
848 Müslüman üyelerin.
849 Görüşme ve kararlar bakımından.
850 Üstün.
851 Etkili.
852 Yükselmesine.
853 Müslümanların.
854 Artmasına.
855 Sebep.
856 Allah adını bildirmek.
857 Geniş.
858 Savaş meydanı.

esnafı ticaret ve sınaat arkadaşları arasında ve çırakları içinde, hicâc ve meşayih[859] çarşı ve pazarda telkin-i diyânet ederler. Hacı Muhammed namında bir dindar, bir iki sene zarfında iki yüz bini mütecâviz Hindî'yi daire-i ihtidâya[860] almaya muvaffak olmuştur. Kadı Nasrabad Safder Ali namında diğer bir zat Khandeshe şehrinin tekmil timurcu[861] çilingir esnafına İslâmîyet'i kabul ettirmiştir. Kalküta, Bombay, Bengaluru gibi cesim şehirlerde telkin-i İslâmîyet'e mahsus kürsîler[862] müesses[863] olup her gün edyân ve mezâhib-i sairede[864] bulunanlar hatta Avrupalılar akın akın gidip nur-u diyanet-i Muhammediye'den istifâza[865] ile ihtidâ edegelmektedir. İşte bu suretle Hindistan'ın daire-i ihtidası tevsi[866] ve her sene elli binden (50.000) altı yüz bine (600.000) kadar can, ihtidâ ederek yalnız bu son on sene zarfındaki mühtedilerin nüfusu üç milyonu tecavüz etmiştir.[867]

İngiltere idaresinin İslamiyet'e bahşettiği şu menafii ve fevaid[868] kalıp, müsellimini[869] teselliyyât ve sürurlarla[870] meşhûn[871] kıldığı gibi makam-ı hilafet-i kebirâyı[872] dahi minnet içinde bırakmıştır. Kazasker Ahmet Hulusi Efendi merhumun riyaset-i tahtında bir heyet-i sefaret, bundan yirmi - otuz sene evvel tertib olunarak Hindistan ve Afganistan'a azim olunmuştur. Bu heyet-i sefaretin memuriyeti gerek Hindistan'da ve gerek Afganistan'da bulunan ümerâ ve ulemâ ve rüesâ-yı İslâmîye'ye[873] makam-ı hi-

859 Şeyhler.
860 Müslümanlığa.
861 Demirci.
862 Makamlar.
863 Kurulmuş.
864 Çeşitli din ve mezhepte.
865 İlham.
866 Genişlemiş.
867 Ulaşmıştır.
868 Faydalar.
869 İdarecilerini.
870 Sevinçlerle.
871 Dolu.
872 Yüce halifeliği.
873 İslâm büyükleri ve bilginlerine.

lafet-i kebirâ[874] ile İngiltere beyninde[875] caygîr[876] olan münâsebât-ı dostânenin derece-i samîmîyetini ilâmla[877] beraber âlem-i İslâmîye'nin İngiltere ile olan ittihâddan[878] istihsâl edeceği fevâidi tadâd[879] ve İngiltere rukabâsının[880] zuhûruna say[881] ve gayret ettikleri ihtilâfın, umûm-i İslâmîyet ve alelhusus şeref-i akvâm-i İslâmîye'si için mûcib-i felâket[882] olacağını isbât etmekten ibâret idi.

Hilâfet-i İslâmîye namına Asya akvam ve ümerâ-ı müsellemesinin icra edilen şu irşadat-ı diyânetperverâne[883] ve vesâyâ[884] dûrendişâne-i makam-ı hilâfet-i kebirânın[885] İngiltere meslek-i siyâsîyesi hakkındaki takdirât ve nazariyatını[886] temin ve tasvir etmiştir[887]

O vakitten bugüne kadar olan vakâyı-ı kevniye[888] ve inkılâbât-ı düveliye ise bu takdiratın mahiyetini katiyyen tagyir[889] etmemiştir. Muvazene-i hâzıra-i dünyayı[890] ihlâl ederek tasvirât-ı istilâcuyâneye mukavemet eden kuvve-ı garbiyye "yok" hükmüne girmiştir. Meslek-i siyâsîyyesi ve şekl-i idare-i dahiliyesi itibarıyla esaret düşmanı ve hürriyet harsı olmak iktizâ eden[891] Fransa istibdâdın timsal-i mücessimi[892] denilecek kadar müstebid[893] olan bir devlete karşı zânûzede-i temlik[894] olup, akvâm-ı şarkiyyenin

874 Büyük hilâfet makamı.
875 Arasında.
876 Yerleşmiş.
877 Bildirmeyle.
878 Birleşmeden.
879 Kazanacağı faydayı sayma.
880 Rakiplerinin.
881 Ortaya çıkışına emek.
882 Felâket sebebi.
883 Dine yakınlaşma.
884 Vasiyeti.
885 Yüce halifelik makamının tedbirinin.
886 Düşünce ve bakışını.
887 Belirlemiştir.
888 Olayların oluşu.
889 Farklı.
890 Dünya düzenini.
891 Gereken.
892 Sıkıyönetim örneği
893 Baskıcı.
894 Baskılanan yaltaklığı.

âmâl ve istiklâlini fedâya ve hele unsur-u İslâmîye'nin cihet-i câmiâsı olan kuvve-i hilafeti ref ve izaleye[895] âmâde olduğunu tereddüte mahal kalmayacak surette izhâr etmiştir.

İngiltere'nin müstemlekatca ve alelhusus Müslüman tebaası hakkındaki muamelat ve nazariyatını tasvir ettikten sonra bunun mahiyet ve meziyyetini[896] zahire çıkarmak için sair Müslüman memalikine malik olan devletlerin idare ve muamelesi ile mukayese edelim ve Afrika'nın en mühim İslâm kıtasını teşkil eden Cezayir'deki Fransız idaresinden başlayalım: Cezayir-i garbî, Fransa idaresine geçeli tam yetmiş sene olmuştur. Bugün tam dört milyon nüfusu İslâmîyye mevcud bulunduğu hâlde cüz-i mütemmemi[897] hâline konulduğu Fransa'nın idaresince değil kendi memleketlerinin idaresince bile bir güne hakk-ı iştiraki[898] olmadıktan başka dünyanın en âdî bir idaresi tahtında bulunan bir kavmin nail olageldiği hukuk-u tasarrufiye ve şahsiyyeye tamamıyla mazhar değildir.

Fransa milletinin ulviyyet fikri, safvet-i vicdanı[899] ve hak ve adl[900] yolundaki hissiyat-ı samîmiyetkârânesi münkir değildir.[901] Hatta Cezayir'in bidayet-i istilasında[902] daha hiçbir yerde kilise yaptırılmamış iken müceddiden[903] cami bina ettirmek[904] hüccâc[905] kafilelerini mecâanen[906] Hicaz'a götürüp getirmek, birçok cerâim[907] ve isyanlara karşı afv ve refikle[908] muamele etmek gibi lütufların ibzali[909], erbab-ı insafın hatır nişanı olup daima lisan-ı

---

895 Yok etmeye.
896 Esas ve üstünlüğünü.
897 Tamamlayıcı parça.
898 Katılma hakkı.
899 Vicdan saflığı.
900 Doğruluk.
901 İnkâr edilmez.
902 İlk bozgununda.
903 Yenilikçi olarak.
904 Yaptırmak.
905 Hacı.
906 Parasızca.
907 Suç.
908 Destekle.
909 Esirgenmemesi.

şükranla yâd olunur. Fakat çeh-i fâide[910] ki bu müesser-i fütüvvet[911] bu iltizam-ı adalet[912] pek az müddet sürüp, idare başka nazariyata tatbik ve Cezayir Müslümanlarının hâli diğer güne oldu. Ahâli-i kadimeyi meziyyet-i diniyyeden[913] kemâlât-ı ilmiyeden tecrid[914] her türlü mal ve mülkten mahrum etmek yavaş yavaş sevâhilden, şehir ve kasabattân çıkarıp dağlara sürmek, yerine Fransızlar'ı yerleştirmek, Cezayir'i Fransa toprağı, Hristiyan memleketi haline koymak esası üzerine idareye başlandı. Cezayir şehirleri istiladan sonra idare memurları tarafından işgal ve emlâk, büyût ve emâkin[915] zabt ve gasp edildi. Cezayir kasabasının haricinde birçok bahçeler, tarlalar Araplar'ın elinden alınıp Fransızlar'a tevzi edildi. Hatta bunların çoğu yeni mutasarrıfları[916] tarafından idare ve imar olunamadığından eski ashâbına[917] icâre[918] ile verilmiş ve bu suretle Araplar mutasarrıf iken müstecir[919] haline girdi. Müslümanların hakk-ı tasarrufu[920] idare-i keyfiyeye tabi olduğundan Cezayir idaresi her ne vakit araziye lüzum görürse ashabını zorla memleketlerinden, mevâlarından[921] çıkarmayı, emlâk ve arazisini bir güne, kâideye riâyet etmeyerek ve bedel tahmininde mübâlât[922] göstermeyerek istediği gibi ellerinden alıp Franszlar'a ve Fransız kolonilerine tefviz etmeyi[923] mecaz görmüştür.

Cezayir'de istilâdan evvel birçok câmi ve medâris ve imâret mevcut ve fünûn ve ulûm-i tedris olunagelmekte iken Fransa idaresi, bunların cümlesine vaz-ı yedd edildi.[924] Evkâf varidâtını

910 Yarar kuyusu.
911 Cömertlik etkisi.
912 Adalet ihtiyacı.
913 Dinî üstünlüklerden.
914 Ayırma.
915 Evleri.
916 Kullanıcıları.
917 Sahiplerine.
918 Kira.
919 Muhtaç.
920 Kullanım hakkı.
921 Yurtlarından.
922 Önem.
923 Dağıtmayı.
924 Eş konuldu.

zabt[925] müessesat-ı hayriyeyi sedd ettirdi. Bir aralık kitâb-ı diniyyeyi, hükümet-i hazirenin tesisine, medeniyet-i garbiyenin intişârına[926] mâni addıyla[927] medâris ve mekâtib-i İslâmîye yerine İslâm'a mahsus olarak Fransa mekâtibi, tesis ve ihdas etmiş ise de Cezayir ahâli-i İslâmîye'sinin her türlü terakki ve temdin kabiliyetinden mahrum olup kendilerini tenvir etmekten ise hâiz[928] oldukları envâr-ı ilmiyyeden[929] dahi bütün bütün mahrum bırakmak ve kendi mülkünde ve toprağında oturtmaktan ise daire-i ikâmetinden yavaş yavaş sürüp yerlerine Avrupa unsurunu yerleştirmek ve kuvve-ı cebriyye ile daire-i itaatte bulundurmak suretlerini tercih ettiğinden bu mekâtibi[930] dahi refi[931] ve dört milyon ahalinin talim-i sübyânı[932] için senede yüz bin frank gibi hasis[933] bir miktarı tahsis etmekle iktifâ etti.[934] Hele koca Cezayir'de mukarrerât[935] ve ilânât-ı resmiyeye mahsus hükümet gazetesinden başka bir Arabî gazetenin bulunmaması şayan-ı dikkat ve hayrettir. İdare-i memleketin bütün Fransa memureyn-i askeriye ve mülkiyyesi elinde bulunmakla beraber belediye işlerine de müslüman ahali karıştırılmıştır. Müstakil devâir-i belediye, Fransızlar'ın mütemekkin[936] oldukları şehir ve kasabâta mahsus olup, Müslüman nüfusu ekseriyeti teşkil ettiği halde hakk-ı intihâbları mahdud[937] ve bir takım kuyudla mukayyiddir.[938] Meselâ belediye âzâsı intihab edebilmek[939] için bir Müslüman yirmibeş yaşından yukarı, iki seneden ziyade o şehirde ikâmetgâh sahibi olmak ve devlet memuru Fransız nişanına hâiz bulunmak lâzım gelir. Bu

925 Vakıf gelirlerine el koyma.
926 Dağılmasına.
927 Engel kabul ederek.
928 Sahip.
929 İlim aydınlığından.
930 Okulları.
931 Yüceltme.
932 Çocuk eğitimi.
933 Az.
934 Yetindi.
935 Kararlar.
936 Yerleşik.
937 Seçim hakları sınırlı.
938 Kayıtlıdır.
939 Seçebilmek.

müntahablar[940] da belediye âzâ-yı mevcûdesine nisbetle yalnız bir rûbunu[941] intihab edebilir.[942]

Belediye reisi, intihâbında iştirâk hakkından mahrumdur. Muhtelat[943] belediyeler ise Fransa hükümeti tarafından tayin olunan memur-u mahsus vasıtasıyla idare ediliyor.

Velâyât-ı meclis-i umûmî âzâsı[944] yalnız Fransızlar'dan intihab olunmuş, sırf Fransız'dır. Her bir meclis-i umûmî de Cezayir valisi tarafından tayin olunmuş altışar Müslüman âzâ mülâzımı bulunursa da meclis-i kebir-i vilayetten hiçbir müslüman âzâ bulundurulmuyor. Cezayir'in kısm-ı küllisi hâlâ idare-i askeriyye tahtında bulundurulmakla beraber ahâli-i kadime-i İslâmîye, dünyanın hiçbir tarafında efâl-i memnuâdan[945] madud olmayan[946] bir takım ahvâlden dolayı taht-ı mesuliyet-i şahsiyye ya müctemiaya[947] aldırılmış bir kanun-u mahsus hükmüne tabidir. Bu kanun hükmünce bir Müslüman duasını tekrar eder veya bidâyeten ikâme ettiği davada haksız çıkarsa, hapis cezasıyla mahkûm olur. Her nerede bir cürm[948] vâka olsa; fâili[949] zahire[950] çıkarılmadığı hâlde heyet-i müctemâi[951] mücrim[952] addolunarak mesul olur. Ormanların ekseriyesini ihrâk edenler[953] Fransız kolonileri olup, bu yönle bir harikin[954] zuhurunda[955] Müslümanlar itfâya[956] can hakkıyla çalıştıkları halde de Fransız kolonileri mesuliyetten biri tutulup yalnız Müslümanlara tahammül-ü mesuli-

940 Seçilenler.
941 Çeyreğini.
942 Seçebilir.
943 Karma.
944 İl meclisi genel üyesi.
945 Yasak işlerden.
946 Sınırsız.
947 Kişi ve toplumsal sorumlulukla.
948 Günahlı. Suçlu.
949 İşleyeni.
950 Açığa.
951 Toplanan heyet.
952 Suçlu.
953 Yakanlar.
954 Yangının.
955 Çıkışında.
956 Söndürmeye.

yet ediyorlar. Ve pek ağır cezalar ve tazminat-ı nakdiye heyet-i müctemaiyeye hüküm ettiriliyor. Fransa memureyn-i mülkiyesi, pek çok ahvâl ve hususâttan dolayı resen[957] Müslüman ahalisini mahkûm kıldıkları gibi mevâdd-ı cezâîyye[958] için Müslümandan hiçbir hâkim olmadıktan başka Yemenliler de kemâlen[959] Fransız'dır. Bunların ekserisi ise Müslümanlar aleyhine saika-i gayz ve garezle[960] müthiş surette ağır ve haksız hükümler verirler. Fransa erbâb-ı insaf ve merhametin[961] de musaddıkı[962] olan bu ahvâl, Fransa idaresinde bulunan Müslümanların hakk-ı müsavat ve hürriyetinden nasıl mahrum tutulduklarını tamamıyla isbâta kâfidir.

Rusya'nın, Islav olmayan ve kendi din ve mezhebinde bulunmayan akvama karşı nasıl muamele ettiğini târife bile hâcet görmeyiz. Bununla beraber idare-i siyâsîyesi hakkındaki nazariyatı tebdil-i akvâm-ı sâire[963] hakkındaki muâmelâtı[964] tadil olunmak[965] lazım gelse; mâdem ki devr-i istilâsının[966] infilak-ı subhunda[967] bulunup kuvvetini şimalden cenuba doğru yaydırıp yürütecektir. Matmah-ı nazarı olan[968] memâlik-i vasia[969] ve ibhâr-ı mühimme-i cenûbîyeye[970] geçebilmek için mutlaka şark-ı şimâlî[971] ile şark-ı cenûbî bînendeki mıntıka-ı İslâmîye'yi çiğnemeye ve husûl-ü âmâline muvaffak olur ise bu mıntıkayı terkib eden[972] heyet ve akvâm-ı İslâmîye'nin istiklâl-i idâresine ve heyet-i siyâsîyesini ref eylemeye[973] mecbur bulunacaktır. Hindistan,

957 Doğrudan.
958 Ceza maddeleri.
959 Tamamen.
960 Hiddet ve hırsa sevk ederek.
961 İnsan ve merhamet sahiplerinde.
962 Destekçisi.
963 Farklı topluluklar.
964 İşlemleri.
965 Düzenlemek.
966 Bozgun zamanının.
967 Sabah patlamasında.
968 Göz diktiği.
969 Geniş sömürgeler.
970 Önemli güney deniz yolunu.
971 Kuzeydoğu.
972 Birleştiren.
973 Yükseltmeye.

Rus kabza-i teshirine[974] geçerse; Rus liva-ı hâkîmîyyeti Bahr-ı Sefidle[975] Bahr-ı Ahmer[976] ve Bahr-ı Muhit-i Hindî'de[977] temevvüç eder[978] ise Devlet-i Osmânîyye'nin, Devlet-i İrânîye'nin ve Afgan'ın bekâ-yı istiklâli[979] ve âtîde[980] başka bir heyet-i İslâmîyye'nin teşkil ve kesb-i istiklâl ve şan etmesi[981] mahaldir. Hollandalılar ise müstemlekâtındaki ahâlinin terakkiyat ve ıslahatını katâ nazar-ı ehemmiyete almayıp koca akâlimleri[982] adeta hükümet mezrası ve mîri çiftliği addedip içindeki milyonlarca ahâliyi ücretli amele gibi kullanırlar. Cava, Sumatra ahâli-i İslâmîyyesi'ni, hakk-ı tasarruftan ve serbesti-i bey-u şirâdan[983] mahrum tuttukları gibi muhtaç oldukları eşya ve havâyic-i sairenin[984] ekserisini devlet istediği fiyata satıp, başka kimsenin ithal ve fürûhtuna[985] ve mahsûlât-ı arziyyesini[986] de meselâ tüccara kırk elli florin'e satılacak bir mahsûlü on dört - on beş florin bedel ile ellerinden alıp başka kimsenin iştirâsına[987] müsaade etmiyorlar. İngiltere ile düvel-i sairenin[988] müstemlekât idaresince ittihâz ettikleri[989] usûl ve mesleğin mukâyesesinden şu hakîkât istihrâc olunur ki[990] Asya'da ve dünyanın akâlim-i muhtelifesinde[991] yalnız İngiltere kendi teali-i şanına[992] ve insânîyetin husûl-ü menfaatine hadim olacak teşebbüsât ve icraatta bulunabilir. İngiltere, müstemlekât-ı vasiâsını[993] menfaatcuyana[994] bir suretle idâre etmez, onlara ter-

974 Pençesine.
975 Akdeniz.
976 Kızıl Deniz.
977 Hint Okyanusu'nda.
978 Dalgalanır.
979 Bağımsızlığın devamı.
980 Gelecekte.
981 Bağımsızlık ve şan kazanması.
982 Toprakları.
983 Alım – satım serbestliğinden.
984 Çeşitli ihtiyaçların.
985 Satmasına.
986 Toprak ürünlerini.
987 Alımına.
988 Çeşitli devletlerin.
989 Edindikleri.
990 Anlaşılır.
991 Çeşitli topraklarında
992 Yüksek şanına.
993 Geniş sömürgelerini.
994 Çıkarcı.

biye ve tarik selâmeti irâe eder.[995] Bu hak, terbiyeyi[996] öyle bir suret-i müşfikâne ve dilnüvâzânede[997] îfâ eder ki misl-i akvâm-ı sâirenin[998] hiç birisinin tarih-i âmâl ve efâlinde görülmez. Kendi memuriyetinin kuvvet ve nüfuzunu kuyûd-u ihtiyâtîye ile tadil[999] ve her hâl ve mahâllde istibdâdı takayyüd[1000] ve her cins ve kavimden muktedir olanlara her memuriyete girmek hakkını temin eder. Kendi nezâret-ı feyzbahşâsı[1001] tahtında olarak her idare-i kavmiye tarik-i irtikâyı[1002] küşâde[1003] bulur. Her yerde mektepler teksir-i matbuât-ı serbesti-i tâmm[1004] ile intişar eder.[1005] Edyân-ı muhtelifeye[1006] karşı olan vaziyet ve muamelesi, sırf bitarafâne ve müsâadekârânedir.[1007]

İngiltere'nin şu teşebbüsât-ı medeniyet-bahşâsının[1008] muvaffakiyâtını temin eylemek, insânîyetin ve medeniyetin irtikâsını[1009] cidden temin eylemektir. Böyle bir maksat-ı insânîyetkârâne ve hürriyetperverânenin husûlü[1010] için İngiltere'ye râbıta-ı kalbiyye[1011] ile merbut olmak[1012] ve ümid-i necâtını[1013] onun himmet-i teâlîperverânesine[1014] hasretmek[1015] mazlum milletler, terakki ve temeddün arzûkeşi[1016] olan kavimleri alelhusus ehl-i İslâm için bir vazifedir.

~SON~

995 Gösterir.
996 Eğitimi.
997 Tatlı dille.
998 Çeşitli benzer toplulukların.
999 Önlem alarak düzeltme.
1000 Baskıya dikkat etme.
1001 İlham verici idaresi.
1002 Yükselme yolunu.
1003 Açık.
1004 Basın- yayın serbestliği.
1005 Yayılır.
1006 Farklı dinlilere.
1007 Tarafsız ve hoşgörülüdür.
1008 Çağdaş girişimlerinin.
1009 Yükselmesini.
1010 Gerçekleşmesi.
1011 Kalp bağı.
1012 Bağlanmak.
1013 Kurtuluş ümidini.
1014 Yükselmeci çabasına.
1015 Bağlamak.
1016 İlerleme ve çağdaşlaşma heveslisi.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

CDAB, *Y. A. HUS*. 402/7 – H, 03,08,1317

CDAB, *YPRK. PT*. 22/27 H. 22. 01. 1320

CDAB, *HR. ID*. 2101/69 M. 02.02 1900

CDAB, *DH. MKT*. D. 505. G. 60. 08. S. 1320

CDAB, *MF. MKT*. 570/37, H. 8. 04. Hijri 1319 (Miladi 1901)

CDAB İ. Hus, 2331 / 2 Rebiülevvel 318 ve / 14 Temmuz 317

CDAB, *Yıldız H*. 39, no, 2130; arf, no, 129/118.

CDAB, *HR.SYS*. 20/5 26//1914

CDAB, *BEO*, 87621/ 1169, 14/Ra/1316 (Hicrî)

CDAB, *HR.SFR*.3.486 18 M-19-02-1900

Güney Afrika Milli Arşivi

Güney Afrika Milli Arşivi, *Tab Photo Ref, 32833 Turksche Consul De 1900*

Güney Afrika Milli Arsivi, *Cape Archive Repository, AG, 13494*

Cape Town Arşivi, Library *719 CAP Soldiers' graves in Cape Colony. Anglo-Boer War, 1899 - 1902.*

Cape Town Arşivi, AG 1792 12690 *Jooste, Jj. And Others. Petitions Of, Re Fines Imposed During Anglo-Boer War*. Cape Town.

Kitaplar

Avlonyalı Süreyya, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, Istanbul, 2009

Adhikari, Mohamed, *The Anotomy of a South African Genoxide*. UCT Press, Cape Town, 2010

Avlonyalı İsmail Kemal, *Transvaal meselesi*, Matbaa-i Osmaniye, Istanbul, 1901

Birinci, Ali, *Tarihin Gölgesinde Meşahiri Meçhuleden Birkaç Zat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001

Davids Achmad, *Mosque of the Bo-Kaap,* Cape Town, 1980

Feroz, Ahmad, İttihat ve Terakki 1908-1914, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.

Gençoğlu, Halim, *Güney Afrika'da Osmanlı İzleri*, Tezkire, Ankara, 2016.

Heynighen van Elizabeth, *The concenatration Camp of the Anglo-Boer War*, Johannesburg, 2013.

Ismail Kamal Bey, *The Memoirs of İsmail Kemal Bey*, Edited by Sommerville story, London, 1920

Ismail Kemal Bey, *The Transvaal Question from the Mussulman point of view*, London. 1901

İrtem, Süleyman Kani, *Yıldız ve Jön Türkler.İttihat Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi,* (Haz. Osman Selim Kocahanoglu), İstanbul. 1999.

İsmail Kemal Bey, *La Question du Transvaal ou le Role Civilisateur de l'Angleterre Jugé au Point de vue Musulman*, Paris, 2009

John P. Wisser, *The Second Boer War, 1899- 1900*, Hodson Kimberly Publishing Company, 1901

John P. Wisser, *The Second Boer War, 1899- 1900,* Hodson Kimberly Publishing Company, 1901

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi,* Cilt 6, TTK, Ankara, 1986

Kazancıoğlı, Abdülkadir Sadi Maraşlı, *Umumi Coğrafya Afrika, Okyanosya*, İstanbul, 1931

Kızıltoprak Süleyman, *Mısır'da İngiliz İsyanı Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882 - 1887)*, Istanbul, 2010

Koloğlu, Orhan, *İttihatçılar ve Masonlar,* Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2016

Kuran, Ahmed Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkilap haeketleri ve Milli Mücadele,* İstanbul, 1959.

Nasson, Bill, *The war for South Africa, the anglo- Boer war 1899-1902*, Cape Town, 2016

Özcan, Halil, *Atatürk Dönemi Türkiye İlişkileri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009

Pahenkam, Thomas, *The Boer War,* UK Company, 2010

Pekmen, Mahir Said, *31 Mart Hatıraları*, (Hz, Hasan Babacan, Servet Avşar) TTK. Ankara, 2013

Pollo, Stefanaq, and Arben Puto. 1981. *The history of Albania: from its origins to the present day.* London: Routledge & Kegan Paul

Ransford, Oliver. *The Great Trek.* Great Britain. 1972

Seyfeddin, Ömer, Ömer Seyfeddin Seçme Hikayeler 2, İş Bankası yayınları, İstanbul, 2014

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II. İstanbul, 2006

Tahsin Paşa, *Abdülhamit Yıldız Hatıraları,* Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931

Tandoğan, Muhammed, *Afrikada Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti. (1800- 1922)* Ankara, 2013

Tereziu, Agim, *16. Yyda Arnavutlukta İslamın Yayılışı*, YLTezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2010

Makaleler

Birecikli, İhsan Burak, *Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri*, (Akademik Bakış) cilt, 3. 2009

Galbraith, John S; al-Sayyid-Marsot, Afaf Lutfi (November 1978). The British Occupation of Egypt: 9 (4): s. 471–488, *International Journal of Middle East Studies*

Gencoglu, Halim, Güney Afrika'da Osmanlı Yahudileri, *Tezkire*, Sayı 59 Ocak-Şubat-Mart 2017

Gencoglu, Halim, The first Muslim politician of South Africa Ahmet Ataullah Bey, 1865-1903. *New Contree*, No. 69 (July 2014)

Haron, Muhammed, *The Making, preservation and Study of South African Ajami Mss and texts.* 2001

John Obert 1996, Vol, I Abduh and Transvaal Fatva Neglegted Question, in Tamara Son(ed) islam and thw Question of minorities, *Atlanta, Acholars Press*

Mecmua – Dergiler

Donanma Mecmuası 80 – 8, Şubat, 1915
Donanma Mecmuas-i 91 – 29, Nisan, 1915
Donanma Tarihi -91-29 Nisan, 1915
Sevval Gazetesi (Eylül, 1915)
Servet-i Fünun, Sayı; 552, Eylul 1902
Servet-i Fünun, 479/169 sene 1900
Servet-i Fünun, 479/168 sene 1900
Servet-i Fünûn, Sayı: 451/140, Sene 1899
Servet-i Fünun, 467/392 sene 1900

Yabancı Mecmualar- Gazeteler

The Weekly News, 23 June 1900
The East African Standart, December 1912
The Gold Cost Leader
San Francisco Chronicle, 13 Ekim 1899, Boer Forces Marching on five British Points, USA.

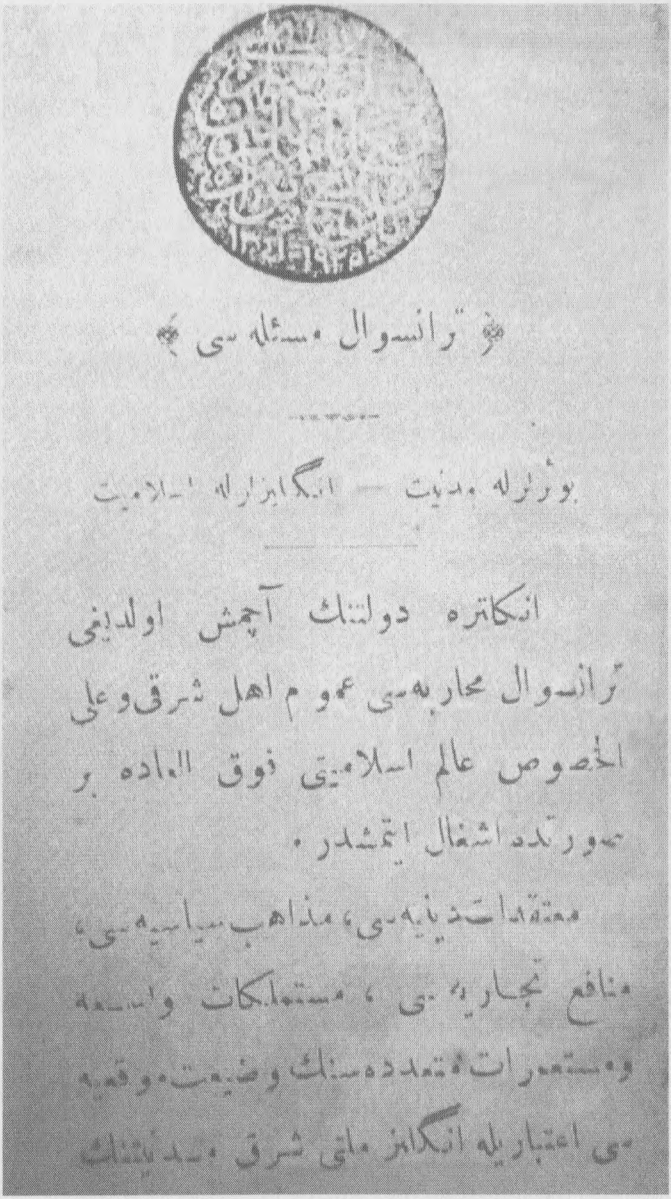
EKLER

1. Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Batı dünyasında en çok bilinen resimlerinden.

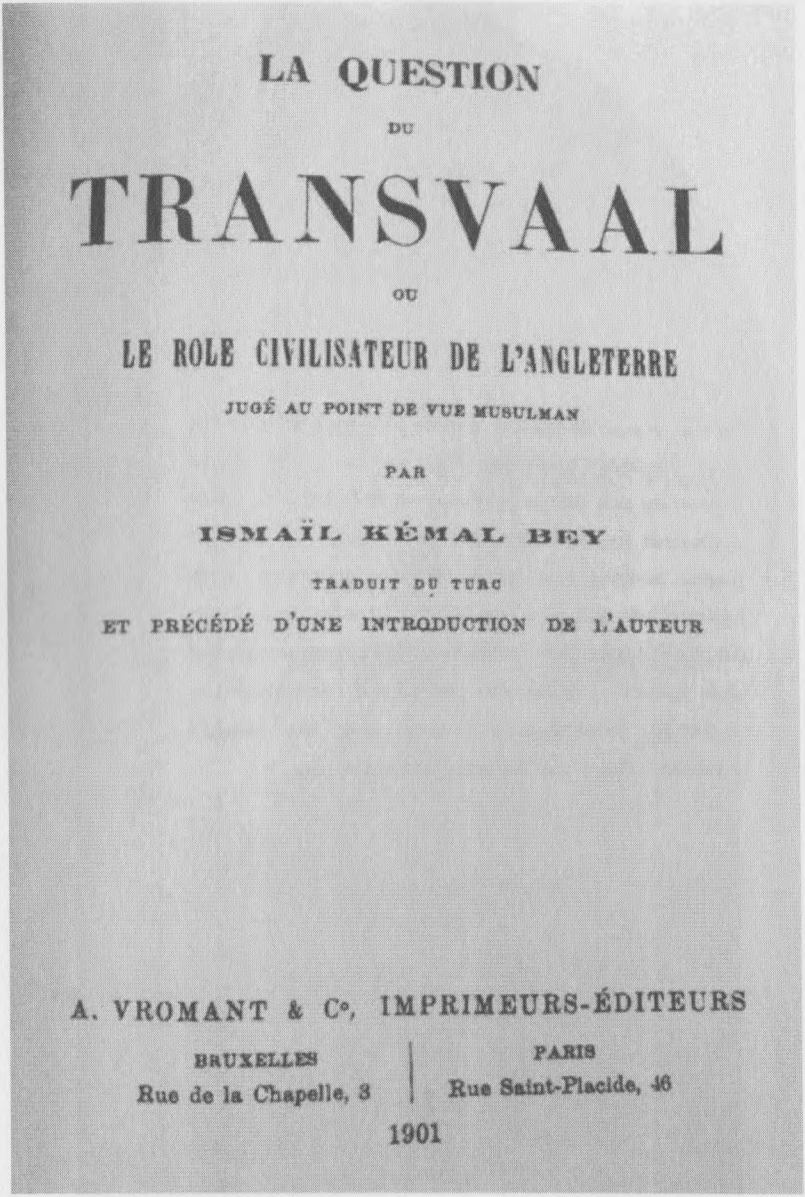

2. İsmail Kemal Bey'in sürgün yıllarında çekildiği nadir resimlerden biri

انکلتره دولتنك آچمش اولدیغی
ترانسوال محاربه‌سی عموم اهل شرق وعلی
الخصوص عالم اسلامیتی فوق العاده بر
صورتده اشغال ایتمشدر .
معتقدات دینیه‌سی، مذاهب سیاسیه‌سی،
منافع تجاریه‌سی، مستملکات واسعه
ومستعمرات متعدده‌سنك وضعیت موقعیه
سی اعتباریله انکلتره ملتی شرق مدنیتنك

3. İsmail Kemal Bey'in *Transvaal Meselesi* adlı eserinin esas nüshası olan Osmanlıcası,
(Avlonlyalı İsmail Kemal. 1900. Transvaal Me'selesi. Mısır: Matbaa-yı Osmaniye)

LA QUESTION

DU

TRANSVAAL

OU

LE ROLE CIVILISATEUR DE L'ANGLETERRE

JUGÉ AU POINT DE VUE MUSULMAN

PAR

ISMAÏL KÉMAL BEY

TRADUIT DU TURC

ET PRÉCÉDÉ D'UNE INTRODUCTION DE L'AUTEUR

A. VROMANT & C°, IMPRIMEURS-ÉDITEURS

BRUXELLES
Rue de la Chapelle, 3

PARIS
Rue Saint-Placide, 46

1901

4. *Transvaal Meselesi* adlı çalışmanın Fransızca tercümesi (kapak sayfası)
(Ismail Kemal Bey. 1901. La question du Transvaal ou le role civilisateur de l'Angleterre jugé au point de vue musulman. Bruxelles: A. Vromant)

THE TRANSVAAL QUESTION FROM THE MUSSULMAN POINT OF VIEW.

INTRODUCTION.

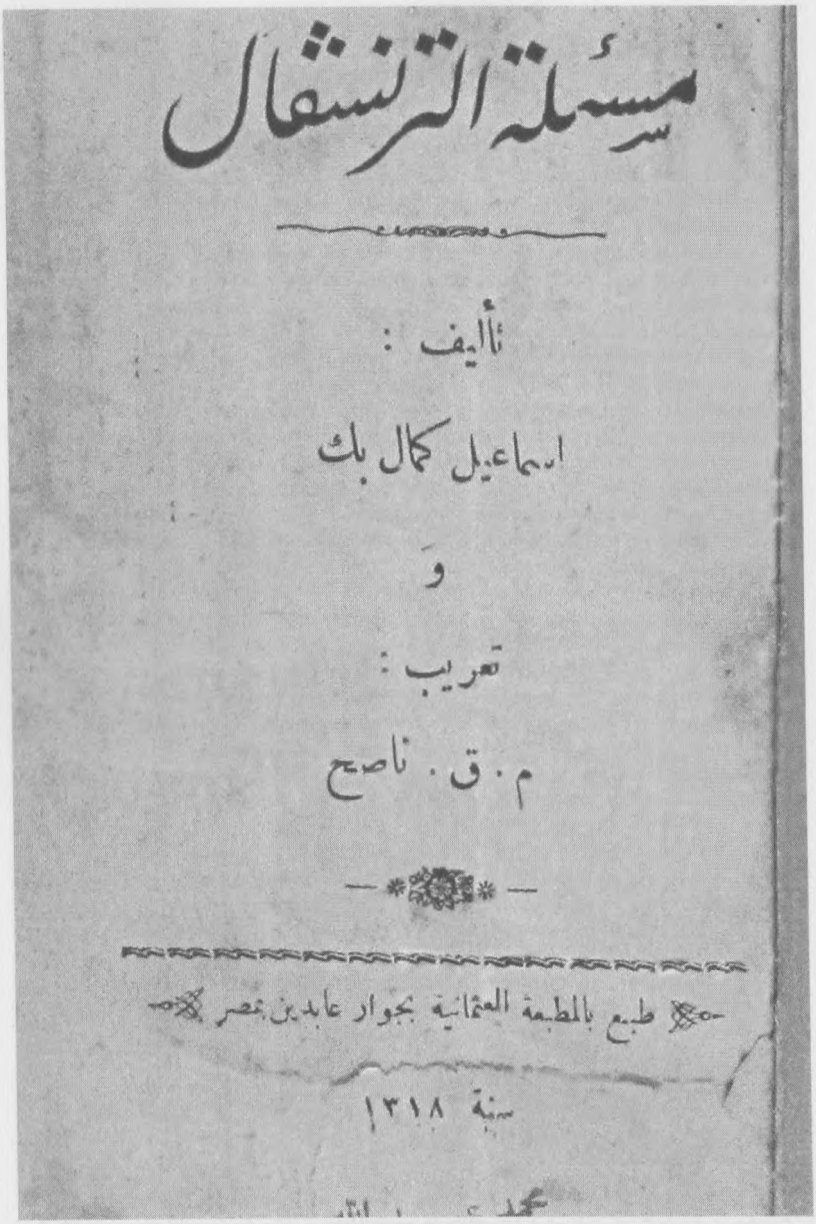
I MAKE no accusations, I merely relate; I do not recriminate, I am justifying myself; I am not writing an autobiography, I am explaining the reasons for my voluntary exile.

Entering the service of the Imperial Government at an early age, and at the moment when our greatest statesmen undertook to carry out their broad, reformatory views, I have the misfortune of being one of their survivors, or rather a pupil of their school, which has suddenly and prematurely been closed. When the last and most courageous of the Turkish reformers disappeared, a victim of an unexpected and discreditable reaction, my fate was also decided. Carried away by the whirlwind which swept off everything that remained of our military and political institutions, and banished from the capital for seven years by the effects of one of those currents so frequent in political tempests, I was at last brought back, and suddenly found myself in presence of the Sultan Abdul-Hamid, my sovereign and master, whom I continued to venerate, notwithstanding the misfortunes that the country had just suffered on account of his disastrous reaction; events had made no change in the sentiments of fidelity which, as a matter of principle, I had vowed to his illustrious predecessors. My loyalty had always convinced me that the preservation of an Empire like ours depended upon a policy having for its basis the consolidation of the throne and the re-establishment of the prestige of the Sultan, who alone is capable of serving as a connecting link between so many different elements and of harmonising the unity of the government with the diversity of the administration.

I was so imbued with this opinion, formed upon moral and political considerations, that I had not hesitated to repudiate the idea of dethroning the late Sultan Abdul Aziz, which had been conceived by his Ministers, to whom I was bound by all sorts of ties, and, being in London in 1875, I took advantage of an interview that I had with Lord Derby at the Foreign Office to call the attention of the British Government to the necessity of preventing the deposition of this Sultan, by explaining to his lordship that England alone had sufficient authority to induce Abdul-Aziz to abandon a course which would inevitably bring about his downfall. The surviving members of that Cabinet, who, according to the assurance given me by Lord Derby,

5. Transvaal Meselesi adlı kitabın özeti mahiyetindeki tafsilatlı İngilizce makalesi

(Ismail Kemal Bey. 1901. Transvaal Question, or, The civilising mission of England : judged from the Mussulman point of view, London : Chapman and Hall)

مسئلة الترنسفال

تأليف :

اسماعيل كمال بك

و

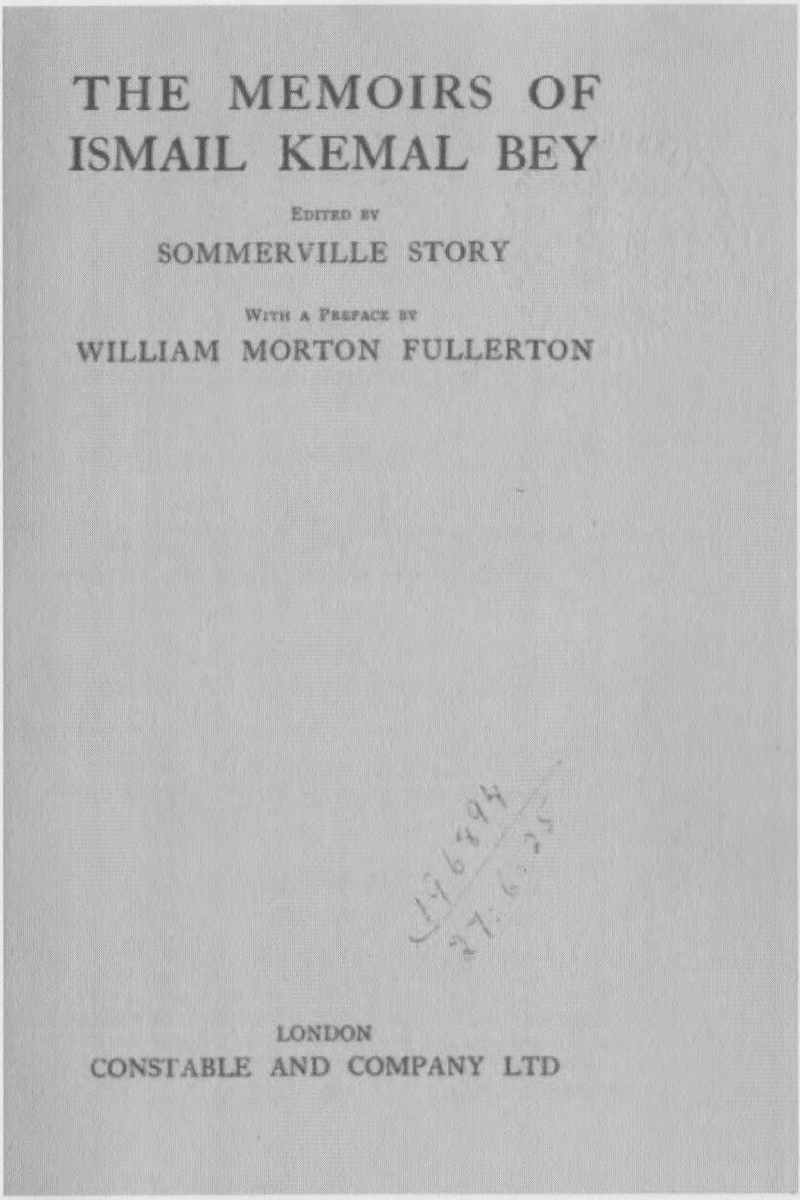
تعريب :

م . ق . ناصح

طبع بالمطبعة العثمانية بجوار عابدين بمصر

سنة ١٣١٨

6. Transvaal Meselesinin Hoca Kadri tarafından Arapçaya çevrilen nüshası
(İsmail Kemal Bey 1902, Mes'eletü't-Transvaal, Kahire)

THE MEMOIRS OF
ISMAIL KEMAL BEY

EDITED BY
SOMMERVILLE STORY

WITH A PREFACE BY
WILLIAM MORTON FULLERTON

LONDON
CONSTABLE AND COMPANY LTD

7. İsmail Kemal Beyin ölümünün ardından İngiltere'de yayınlanan hatıratı,
(Ismail Kemal Bey, and Sommerville Story. 1920. The memoirs of Ismail Kemal Bey. London: Constable)

ISMAIL KEMAL BEY VLORA.

SON Excellence Ismaïl Kémal bey Vlora s'étant rendu à Londres par la voie de Bruxelles, nous avons eu l'honneur de le saluer et d'avoir avec lui quelques entretiens importants sur l'avenir de l'Albanie.

Il est souvent des personnages dont la valeur, exagérée à distance, apparaît moins considérable vue de près. La réputation d'Ismaïl Kémal bey Vlora est au contraire bien au dessous de la réalité, et c'est à juste titre que les Albanais s'enorgueillissent d'avoir en lui un représentant éminent et profond de leur race. Tour à tour vice-gouverneur, plusieurs fois gouverneur, président de la commission danubienne, vali, conseiller d'État, et, en dernier lieu, nommé aux importantes fonctions de gouverneur-général de la Turquie d'Afrique, auxquelles il a préféré l'exil volontaire et le droit de dire tout haut sa pensée, – Ismail Kémal bey Vlora a mis pendant quarante ans sa haute intelligence et son caractère droit au service de l'Empire turc. Son esprit natif s'est singulièrement aiguisé au contact des affaires du gouvernement et par une si longue expérience, – et c'est en véritable homme q'État, avec des vues claires et larges et des idées générales, qu'il parle de l'avenir de l'Empire turc et de notre Albanie.

Sans entrer, pour le moment, dans des détails sur les idées de notre éminent compatriote touchant les relations des Albanais avec les petites puissances balkaniques, sur les réformes administratives et l'amélioration de la situation économique en Albanie, sur les écoles nationales, et sur les difficultés résultant pour nous de la diversité des dialectes albanais et de l'imprécision de l'orthographe (car Son Exellence s'intéresse même aux questions linguistiques et les discute souvent avec sagacité), – nous résumons seulement en deux mots l'idée fondamentale de la politique albanaise d'Ismaïl Kémal bey Vlora :

Le mouvement albanais n'aura pas de caractère séparatiste. Il est purement linguistique, réformiste et défensif. Nous continuerons à considérer, suivant la tradition politique albanaise, l'existence de l'Empire Turc comme la condition même de notre existence. Mais nous travaillerons désormais de telle sorte que si un jour, *par la faute des Turcs mais non par la nôtre*, l'Empire ottoman s'écroule, l'Albanie ne soit pas entraînée dans cette chute ; et que, – ne souhaitant rien mais nous attendant à tout, prévoyants et avisés, – nous ne soyons pas surpris par des évènements, mais, fortifiés dans le sentiment de notre droit à une existence nationale, nous puissions continuer à vivre en tant que nation.

Telle est la base de ce grand programme politique, autour duquel tous les Albanais auront à cœur de se rallier.

FAÏK BEY KONITZA.

8. Arnavutça Ansiklopedilerde İsmail Kemal Bey, 1940

(Pollo, Stefanaq, and Arben Puto. 1981. The history of Albania: from its origins to the present day. London: Routledge & Kegan Paul)

THE EAST AFRICAN STANDARD. SATURDAY, DECEMBER 14, 1912

GREEKS BOMBARD VALONA AND JAMINA:

London, Dec. 6.

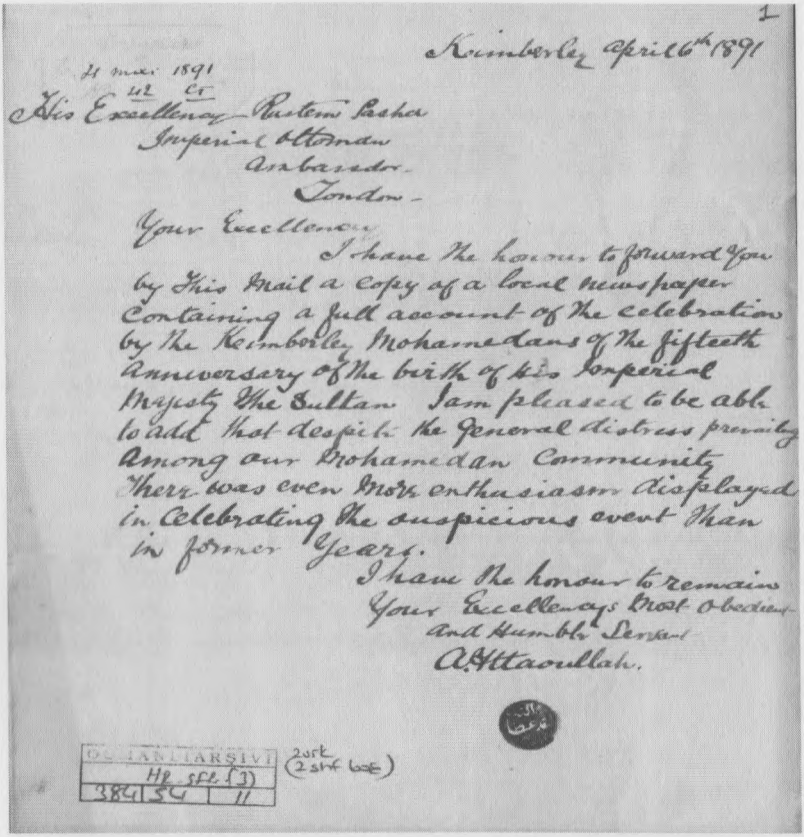
Two Greek gunboats bombarded Valona in Albania. The shells fell between the Italian and the Austrian Consulates. The boats however withdrew on the protest of Ismail Kémal.

Reuter at Rome reports that the "Tribuna" states that the Italian and Austrian Ministers at Athens will notify Greece that the occupation of Valona will not be permitted.

Reuter at Athens reports that the Greeks have begun the bombardment of Janina in Epirus.

The Turkish fleet are concentrating in the Dardanelles and have been ordered to engage with the Greek fleet in the Aegean sea but a naval battle is regarded as improbable.

9. Batı Basınında İsmail Kemal Bey,
(The East African Standard, Cumartesi, 14 Aralık 1912)

1

Kimberley April 6th 1891

21 mai 1891
ult Cr

His Excellency Rustem Pasha
Imperial Ottoman
Ambassador
London

Your Excellency

I have the honour to forward you by this mail a copy of a local newspaper containing a full account of the celebration by the Kimberley Mohamedans of the fiftieth Anniversary of the birth of his Imperial Majesty the Sultan I am pleased to be able to add that despite the general distress prevailing among our Mohamedan Community there was even more enthusiasm displayed in celebrating the auspicious event than in former years.

I have the honour to remain
Your Excellencys most obedient
and Humble Servant
A. Ataoullah.

DEVLET ARŞİVİ
Hr. sfr. (3)
384 | 54 | 11

2 ark
(2 sht box)

10. Ahmet Ataullah Efendi'nin Osmanlı Devleti'nin İngiliz Sefareti yoluyla Kimberley'den İstanbul'a gönderdiği mektuplarda Elmas madenlerinin ehemmiyetinden ötürü bölgeye Avrupalıların hücum ettiğine dair mektubu, Kimberley, 1891

(CDAB, HR.SFR.3. 384 54 1891 21, Kimberley'deki Osmanlı Mektebi Arapça Hocası Ahmed Ataullah Efendi)

مضامين اقتصاديه

انكلتره تجارتى وترانسوال محاربه‌سى

- ١ -

ژاق يازدوغم محرراتكدن، بونلردن دها غزته‌مسنه توندرمدن يازديغى برمكتوبه نظرًا بلشلايوردى : « ١٨٩٥ ده، انكلتره‌ده جريان افكار حرب ومنازعه جهتنه معطوف بولوندىغى صيره‌ده اوقصه‌دار وارادوى طاليه‌سك الى زمانه اشتغال ايتمكدارى مسئله محاربنك فوائد ومهالك تجاريه‌سى ايدى . آقشامارى ، قولوبك طرز معماريسنده انشا ايدلمش بيك صالونلرندن بيكلرجه چيقمار غروبك صولك ضياءلريله پارلمنك انتجار اعصار دهه‌سى آراسندن افوله باشلارکن ، سلن ويندهك اعضاء دورا دوريق سكون ايل ايچنده دكلركن ، هپ بوصنفه ذهنلرى اشغال ايدردى ، بونلرك تعلكلرندن ، بوشير عادات وافكارندن بوكلنن درسلرى تحطر ايتمكسزين مناقشه ، مناشره ، داعًا مناقشه ايدرلردى . برمظهرياله صانع وتاجر اولان آقاياتك كوستريدكى تلقارله مشحون قاب ، آراق انكلترەيى واقف ايتمك لزومنده اصرار ايدييورلردى . يومقصده وصول ايچون قطعى وسريع بر محاربه‌دن باشقه موانق برچاره بولامايورلر ، غير قطعى ودوامى بر حربك ، فوجه و قومك افكار وقواسنى ، فوجه بردوشمك اقتصادى ، تجاريه ومالىه‌سنى دوشونه‌ميورلردى . ياكز مظفر تلرك متين وحيات آور هيجانلرى ، فوكه آيلاجق بكى طبرلرى ، تولد ايدهجك منافع تجاريه‌يى دوشونوبورلردى ...

١٨٩٥ ده ، انكلتره‌ده افكار عموميه محاربه‌نك وجوب تجاريسى هيولاسيله برحاله چوزلمه‌يدى باتطبع حكومت تشكيل ايدن بونون انكلترە مالتنك موافقتى استحصال ايدەمزدى ...

هپا محاربه‌يى تجسارت ايچون لزوم فرض ايدنلر تامبل بر دليله استناد ايدييورلردى ؟ محاربه بوتارك تجلى ايتمكلرى نتايجى حصوله كتيرديكى ؟ انكلتره ترانسوال واورانژه قازاغق ايسته‌دىكى تجارتى باشلا برلرده غائب ايتمەدىمى ؟

انكلترەنك آلتون معدنلرى ضبط ايتك فكريله محاربه‌يه كيريشمه‌يكى دها ايتك يا اقتراح ياخود استيراد محصول اولا بيلير . بر بولدوغنه بونوكلره اشتراك ايدەبيلير ، فقط شوراسى واقعدركه انكلترەنك ترانسوال واورانژك اصول تجاريلرى ، انجصارلرى ، آلهير قرك رسملرى ، كومرونك اداره‌لرى انكلتره تجارتى ايچون بردەجه‌يه قدر اولوپوردى ، بونكون انكلتره كندى عرقيله استكان ايدەبيلمك ، كندى اصوليله اداره اولونابيلمك برقضيه‌ده فعاليت

تجاريه‌سنى احيا ايدەجك برعصر جديد حياته دعوت ايدييور . ايشته انكلترەيى ايكى سنەدن برى دوام ايدن بوحاربه‌يه الهايچين الديغم سبب بودر .

انكلتره دولتلك محاربه‌دن اولكى حالله صولتلكى اوچ سنەلك احوالنى مقايسه ايدەرسك قارشوسنه قازانديغى آكلاشيلير . اون دوقوزنجى عصرك ايلك سنەلرى ظرفنده انكلتره تجارتى ديو آدەتلرينه ترقى ايدييوردى . ١٨٥٩ ده (١٧٩) و (١٥٦) مليون انكليز ليراسندن عبارت اولان ادخالات واخراجات ١٨٥٩ ده (٢٩٥) و (٢٣٧) مليونه چيقمش بو اخراجاتده يوزده اللى ، ادخالاتده يوزده آلتمش اللسه قريب برترقى وقوع بولمشدر .

١٨٧٠ — ٧٤ سنەلرى آراسنده ادخالات و اخراجاتك وسطى سنويلرى ٢٩١ ، ٢٣٥ مليون انكليز ليراسى ايكن ١٨٧٥ — ١٩ سنەلرى آراسنده ٣٢٠ ، ٢٠٢ مليون ، ١٨٨٠ — ٨٤ سنەلرى آراسنده ٣٤٤ ، ٢٣٤ مليون ليرادن عبارت اولمش ايسى ٧٥ سنەسندن سوموكرا اخراجاتده خفيف برتناقص كورولمش ايسەده ٨٠ سنەسندن صوكرا يه اسكى مقدارى بولمشدر .

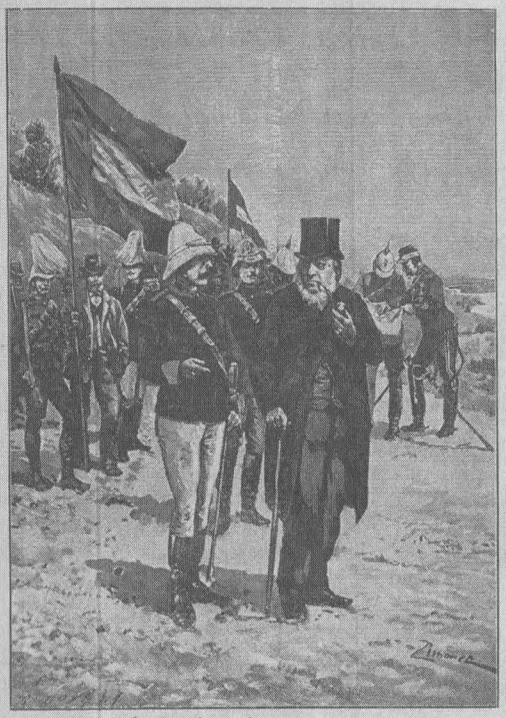
١٨٨٤ — ١٨٨٩ سنەلرى آراسنده ايسه انكلترەيك تعيد برحراله معروض اولمش ، تمامكله سويلرمك الى فا شكلى ، بوتارلجده كورولمكه باشلامشدر . بومدت ظرفنده ادخالات واخراجاتك وسطى سنويلرى ٣١٨ ، ٢٢٦ مليونك عبارتدى . ١٨٩٠ — ٩٤ سنەلرى آراسنده ادخالات كوچ محافظه اولونابيلمش ، فقط اخراجات منتظم برطريق تدنى تعقيب ايدەرك ٢١٦ مليونه قدر دوشمشدر . ١٨٩٤ — ٩٨ سنەلرنده متمر مساعك تجاريسى اولارق ادخالات ٣٥٧ مليونك ٤٥٩ مليونه چيقمش ، لكن اخراجات يه ٢٢٦ — ٢٣٢ مليون آراسنده تحول ايتمشدر .

ايشته بوايستاتيقلر كوستريورکه انكلتره تجارتنده ذكر ايتدىكمز صولك سنەلرده برتغيراتى ، عادتا برترد حكمفرما اولويور . فقط آرا صيرا ايلرلك دوغرو برحركتده جمع ايدييوردى . بومدت ظرفنده ايشبو قالين ظهاره معاونت اولونان قازانهدانك تنظيم ايدلهن ايستاتيقلرنده ترده هپى فكرى اولديغى يرر :

سنەلر	ايشبو محله يوزده	مظهر معاونتدارلق قطرا يوزده
١٨٩٢	٦,٢٥	بيلكمه
١٨٩٣	٧,٠٥	٦,٠٢
١٨٩٤	٦,٩١	٦,٢١
١٨٩٥	٦,٦٦	٦,٥٨
١٨٩٦	٣,٤١	٦,٦٣
		٦,٥٨

ضايعات فوق استحصالمسه كابجه : ١٨٧٣ — ١٨ سنەلرى آراسنده انكلترەده معدنجيلكدن ماعدا كافه شعبات ضايعاته

11. Mehmet Cavit Bey'in Servet-i Fünun gazetesine yazdığı "İngiltere Ticareti ve Transvaal Muharebesi" makalesinde bu harbin İngiltere'ye ekonomik olarak nelere mal olduğunu analiz etmiştir.
(Servet-i Fünun, Sayı; 552, sayfa, 83, 23 Eylül 1902)

ترانسوالهعائد : ترانسوال رئيس حكومتى كروكر دعيت عسكريه‌سى.

عليه اولان شخصك حق تقاضى داخلنده مقيم اولوب اولمادىغى، عدالتحقيق دردست ابدلمه‌سى ايچون بر احضار مذكره‌سى يازار ، اكر جرمك وقوعندن كندىسنى خبردار ايدن شخص وقوعاتى تحريراً بيان وعين ايلهده تأييد ايتمز ايسه مأمور احضار مذكره‌سى يرينه بالكز بر دعوتيه ورقه‌سى اصدار ايدەبيلير .

احضار مذكره‌لرينك لازم الاجرا اولابيلمه‌سى اوتى امضا أيدن حاكمك دائرهٔ صلاحيتى داخلنده بولونماسنه متوقفدر .

بوندن باشقه مظنون عليهك هويتى، جنحه وجنايتك نوعى ده تعيين ايدلك شرطدر . احضار مذكره‌لريله وريلن اخذ وكرفت امرى قواصلر ياخود آسايش مأمورلرينه خطاب ايدلك لازم كلير .

احضار مذكره‌سنه مستند اولميان دردست : — يونوع دردست ياضابطه‌مأمورى، ياخود اشخاص عاديه طرفندن ياپيله‌بيلير. يونى اجرايه مقتدر اولان مأمورين ضابطه‌لك عنوانلرى شودر : Coroners, Shériffs, Constables, Justice of peace يونلر بر فه‌لونى ، يعنى حبس مدتى بش سنه‌يى تجاوز ايدن بر جرم ايقاع ايتديكى فرض اولونان كيمسه‌لرله قباعت ثبتى بر سبب مشروع ارائه ايده‌مه‌يرك كيجه وقتى سرسريانه دولاشان مظنهٔ سوء اشخاص وَ امثالى دوغروبه دوغرويه توقيف ايدەبيلير .

كندى حضورنده برفه‌لونى ايقاع ايدن ياخود بر كيمسه‌يى آغير صورتده جرح أيدن ، كيجه وقتى علناً بر جرم ايشليرن ، سرسرى ومسكوكات نظامنامه‌لرينه قارشى

12. Servet-i Fünun gazetesinde Transvaal Muharebesi ile ilgili haberler ve Güney Afrika devlet başkanı (Transvaal) Paul Kruger'in Savaş alanında çekilmiş bir resmi.

(Servet-i Fünun, 467/392 sene 1900)

ترانسوال محاربه‌سنه‌ماه: متوفی جنرال ژوبرك يرينه پاش‌قوماندان تعيين‌اولونان جنرال بوتا

خزينه‌سنك مضايقه‌سی يو
اصولك تطبيقی استلزام
ايتمشدر . بيمارك حقيقی
انديشه‌سی المانيانك بوتون
قوانسنی آلمانلره صاقلامق ،
آلمان‌قوتی حالبله محافظه ايتمك
ايدی . بيمارق كرك تجارت
وكرك مستعمرات حقنده توسع
وانبساط فكرينی اصلا بسلهمه‌
مشدر . بوكا آلمانلرك قوة
مهاجرتلرينه مقاومت ايديله .
ميه‌جكی حس ايتديكندن
باشقه‌سنه راضی اولمشدر .
بيمارق موقع اقتدارنی دوشر
دوشمز ارباب صنايع وتجارت ،
agrariens فرقه‌سندن ماعدا
هيچ كيمسه‌نك استفاده
ايدهمه‌يكی بوموانع حائكلرك
يعنی اوزرلرندن سيلكوب
آتمشلردر . سربستی مبادله
طرفداری اولان انكليزلرك
١٨٨٥ قونفيسيونده بيمارق اصول حمايه‌سنك جرمان ارباب
صنايعنه فائدهكی سويله‌مه‌لری بك حقليدر .

بيمارق خانی ١٨٩٢ ده رايخستاغ مجلسنده يكی بولتيقه‌ی
مبين قرائت ايتديكی نقلنده تماماً سربستی مبادله وبا اصول
حمايی قبول ايتمه‌كله برابر هرشيدن اول توسع ايتمكده اولان
المانيا صنايعی ايچون مخرجلر بولمقله اشتغال ايديه‌جكنی ، المان
محصولات معموله‌سی ايچون اك موافق شرائط داخلنده مواد
ابتدائيه استحصالنه چاليشه‌جغنی ، بونك ايچون‌ده دول سائره ايله
تجارت معاهده‌لرينی صورت مربوطه‌ده عقد ايتمك لازمه‌دن اولديغنی
سويله‌مشدر . ١٨٩١ دن ١٨٩٤ تاريخنه قدر تجارت معاهده‌لری
عقد ايديلمك صنايعه الزم اولان مواد ابتدائيه‌نك بك چوغنی
اوزرلرندن المان رسوم الفا وحواجز ضروريه درجه‌سنده اولان
محصولات غذائيه‌نك رسومی تنقيص اولوندی . ايشته آلمجی بو
اصول سايه‌سنده المانيا تجارت وصنايعی راه ترقيده هيچ برآنگله
تصادف ايتمه‌رك قطع مسافات ايتمكده‌در . استقباله‌ده سربستی
مبادله‌نك تماماً قبول ايديلمه‌جكی قوياً مأمولدر . مدتلری بيتمك
اوزره اولان تجارت معاهده‌لری ايچون تنظيم اولونان يكی تعرفه‌لر
دها واسع ومساعددر . ديمك اولبوركه بعضلرينك ديدكلری كی
آلمانيانك ترقيات صناعيه وتجاريه‌سی حمايه‌اصولندن منبعث دكلش .
حمايه بولتيقه‌سنك بوبوك برمملكت تجارتنه آچديغی رخنه‌لری
اوكرمك ارزو ايديليرسه
صولح اون بش سنه طرفنده‌كی
فرانسه‌ايستاتيقلرينه مراجعت
ايدملدر . مه‌لين ورفقاسنك
حمايه اصولی فرانسه‌ده بك
چوق ضررلر توليد ايتمشدر .
حمايه طرفدارلری كمرك
تعرفه‌لرندن ماعدا آلمانيا
حكومتنك مكافات ، معاونت ،
تشويق بولنديغی اصول و
معاملاتی موضوع بحث ايتمك
ايسته‌يورلرسه‌ده بونلرده اساسا
معيب دكلدر . شبه‌سز حكومت
طرفندن مظهر مكافات اولان
محصول بالكز شكردر . تجارتك
ترقيسی خصوصندهر آلمان
قونسولوسلرينك معاونتده
ظن ايدلديكندن آزدر ،
مستعمرات بولتيقه‌سنه كلنجه
برطاقم هومبان و بليخرودرلری طرفندن وقوع بولان تشبثات
خصوصيه‌يه حكومتك ثمانمه‌سندن عبارتدر . بيمارق
مستعمرات بولتيقه‌سنه اولان مخالفتدن ايسه برآزاول بحث ايتمك .
الفاآت بحريه وسيرسفائنك حكومتك كوستروديكی معاونتدن حكومات
سائرمنك عينی شيلر ايچون ابذال ايتدكلری مظاهره نسبه پك جزئيدر .
آلمان دستكاهلرينك توسعی تماميله افرادك افكار تشبثه‌سنه‌مكی
قوت سايه‌سنده‌در . [*]

[*] اصول حمايه وسربستی مبادله علم اقتصادك اك مهم ومشكل برمبحثيدر . بوكون اوروپاده هرايكی مسلكده طرفدارلری چوقدر . مثلا فرانسه‌ده اروپوتوپيست فرقه‌سنك اعاظم اركاندن موسيو مه‌لين حمايه بولتيقه‌سنی ، ثيوكريو ، مولينداری ، لوروا بوليو كبی اقتصاديونده سربستی مبادله اصولنی مدافعه ايدرلر .

سربستی مبادله فكری اون يدنجی ، اون سكزنجی عصر فيلسوفلرندن لوك ، مونتسكيو ، غورنه كبی مشاهير حكمانك طرفندن حقوق طبيعيه قواعدندن استخراج اعدلشدر . كه : « ديكر مملكتلرك تجارلری بزم تجارلرمزدر . » جمله مشهوره‌سنی ، آدام اسميث اصول حمايه حكومتلرك منافع سياسيه‌لرينه مغاير اولدقدن ماعدا حق وحقانيته‌ده مخالف اولديغنی ، پلسيتاده اصول حمايه‌نك بر نوع غصب ونهدن تلقينی لازم كلديكنی اورتايه آتمشلردر . سربستی مبادله سربستی سی وعملك اشكالندن بريدر . حمايه بولتيقه‌سنك تبعه‌سی ايسه فابريقه‌جيلك بالذات انتخاب ايده‌جكی محصولاتی استعمال ايتمه‌رينه‌ده واضع قانونك منتخبی اولان بعض محصولاتی استخدامه كندينی مجبور ايتمك سربستی سی وعمله ممانعت ايلمكدر . سربستی مبادله كرك وسوماتنك الغاسی استلزام

13. Transuval [Transvaal] Muharebesi'ne Ait: Müteveffa General Jober'in [Petrus Jacobus Joubert] Yerine Baş Kumandan Tayin Olunan General Bota [Louis Botha]

(Servet-i Fünun, 479/169 sene 1900)

ترانسوال محاربه‌سنه‌عائد : مافکینده‌کی بوئر قوهٔ حربیه‌سی قوماندانی جنرال سنه‌یمن

افکاری اشغال‌ایدن بو آرزو قوه‌دن فعله کلنجه پرینه باشقه حرصلر ، آرزولر پیدا اولدی : آمپریالیست آلمانیانك آرقه‌سندن تاجر آلمانیا کوروندی . بو سایه‌ده حصوله کلن موفقیات ، آووستریا و فرانسه‌یه قارشی قازانیلان مظفریات ملتده نخوت عرقیه‌یی ، ثبات مرامی ، احتفاظ ایله‌الکه‌وی برامیده موفقیت تولید ایتدی . فقط آنفلو ـ ساقسونلر آلمانلردن دهازیاده بك چوق زمان اول بوکائنات اولمامشلرمی ایدی ؟ بو ، حقیقت حالده ، جرمان وقاهیتلك‌سبب حقیقیسی دکلدر ، بالکزاونی تمکن الحصول بر شکله افراغ ایتمشدر . شو حالده آلمانیانك سبب حقیقیٔ فوق محیا قوهٔ عسکریه‌سنده‌میدر ؟

ناجر انکلترنك میلیتاریزم پولتیقه‌سنه قارشی بسله‌دیکی عدم اعتماد ، سوء ظن کندیسی خدمت مجبوریهٔ عسکریه‌یی قبولدن دها زیاده منع ایده‌جکدر . انکلیزلر بو مسلکك نتایج و خیمه‌سنی قومشولری فرانسزلرده مکملاً کوروبورلر . فرانسزلر تجارتلرینك کیندکجه تدنیسدن خبیر و متأسفدرلر . واقعا المانیاده ۱۸۷۰ دن بری مدافعهٔ حیات ایچون مجهز و مسلح طورمق ضرورتنده بولونمشدر ، فقط خارجدن کورولدیکی کبی بوتون افکار و آمالی تهیئات و تخیلات حربیه‌یه صرف ایتمشدر . خدمت عسکریه مدتی اك اول تنقیص ایدن آلمانیادر . آسکی جنکاور بوکون بوتون ارزوی فوحاتی عائداً رد ایدیور ، آمال ونیات صلحپروراسه‌سی هر آن وزمان اعلان ایتمکدن خالی قالیور ، عسکرلری ، طوپلری ، کیزلی اوقدر سوءن امپراطور حضرتلری بیله مناسبت دوشدکجه لطفلرنده المانیانك بکانه امنی صلح اولدیغنی بیان ایلیور . بوتون انکلیز قولسولوسلری آلمانیانك شو اقبال وثروتی صلحه ، یکرمی بدی سنه‌لك صلح ومسالمته مدیون اولدیغنی سویله‌یورلر . بالکز صلح سایه‌سنده‌درکه آلمانیا هر سنه بدی یوز بیك نفر یکی ایشچی‌یی ، بوکوچلی قوتلری فاریقه‌لره ، دسکاه باشلریته کوندرمکه موفق اولیور . بعض انکلیزلر : « میلیتاریزم پولتیقه‌سی المانلره سی مشترکی ، تحمل وقناعتی ـ که آلمانیا تجارتنك قوای حقیقیه‌سیدر ـ زورله اوکره‌مه‌رك تجارتلرینك بودرجه ترقیسی تسهیل ایتدی ... » دیمیورلر ، حقیقت حالده بو اوصاف نسبه ، بوطبیعت ملیه‌درکه آلمانیاده تجارت قدر ، بلکه دها زیاده

۱۸۸۵ ده ، انکلیز تجارتنك اسباب تدنیسی آکلاشق اوزره اجتماع ایدن بوبوك پارلمنتو قومیسیونی برنجق سنه‌سنده (اغستوس ۱۸۸۵ ـ کانون اول ۱۸۸۶) تتبعات و تدقیقاتده بولوندقدن ، بوتون تجارت اوطه‌لرینك ، بوبوك قومپانیه‌لرك ، مقتصدلرك ، استاتیستیق علماسنك ، قونسولوسلرك ، تجارت آتاشه‌لرینك آرا وافکارینه مراجعت ایتدکدن صوکره یازدیغی راپورك صوکنده : « آلمانیانك رقابتی کیندکجه سرعتلشیور ، دنیانك کافهٔ بقاطنده المانلرك تثبتات وافتداماتی حس اولونه‌میور . تجارت بازارلرینی ، یاسه‌یی مکملاً طاتیشدیرمق ـ اما سنده آلمانلر ضرورتی اولدرق تکمیل مواضع تجاریه‌یی آلده‌ایدیورلر . » دیمشدی . بوتون بوشیلرده آلمانیا حکومتنك هیچ بر وظیفهٔ مداخله‌سی یوقکبی کورونور ، مع‌مافیه قومیسیون بوجهتی ده تدقیق ایتمش ، « آلمانیا حکومتی آلمان تجارت وصنایعنه ناصل برحمایه بخش ایدیور ؟ » سؤالنی آلمانیاده ترقیٔ تجارتك اصول حمایه‌دن نشأت ایتدیکنی ادعا ایدن بوتون انکلیز تجارلرینه صورمشدر ، بونلردن بعضیلری : « مستعمرات حقده تطبیق ایتدیکی پولتیقه ایله ... » ، بر قسمی : « حکومت شومن دوفرلری اصولیله ... » ، دیکر بر قسمی ده : « حمایتکارانه وتحفظی تعرفه‌لریله ... » ، جوابنی ویرمشلر ! اکثریت ایسه بیمارلق پولتیقه‌سنك بوتون بوترقیات تجاریه‌یه سبب یکانه اولدیغنی سویله‌مشلردر . قومیسیون بوجوابلرك هیچ برینی نظر اعتباره آلمامشدر . ذاتاً انجلترنده اك اهمیتلی کوروتن کمرك تعرفه‌لرینك تأثیری مسأله‌سیدر ، حالبوکه آلمانیانك ترقیسی ۱۸۷۰ ده باشلایه‌رق ، بعض آنی بحرانلر مستثنا طولتدقی شرطیه زمانجزه قدر دوام ایتمشدر .

بواوتوزسنه اثناسنده ایسه بیمارلق اصول حمایه پولتیقه‌سی بر صورت دائمه‌ده اجرای وظیفه ایتمشدی . ۱۸۷۶ یه قدر سریعتٔ مبادله قاعده‌سی تعقیب وتطبیق اولوندی . ۱۸۷۶ تاریخندن بده ایدن اصول حمایه ، ـ باش وکیلك رایختناغ مجلسنده‌کی بیاناتده ایضاح اولوندیغی وجهله ـ صنایعك بعض شعباتنه کمرك تعرفه‌لری یاخود تکالیف واسطه‌سیله معاونت ایتمك ارزوسندن دولایی وضع ایدلمه‌مشدر ، ارزمن اورمانلری صاتیشنك کسادی ، روس بغدایلرینك المانیایه تهاجم واستیلاسی ، ارباب زراعتك شکاتی وعلی الخصوص اعظم واردانی کمرك رسومندن عبارت اولان المانیا

14. Transuval [Transvaal] Muharebesi'ne Ait: Mafeking'deki [Mahikeng] Boer Kuvve-i Harbiyesi Kumandanı General Seneymen [Jacobus Philippus Snyman (Kootjie)]

(Servet-i Fünun, 479/168 sene 1900)

کاملاً حاوی اولدیغندن بالکز طالبانه دکل بونی تتبع ومطالعه ایدمجك بك چوق والدلره ویدرلره ده فوائد عظیمه تأمین ایدهبیلیر .

چوچوقلر مملکتك امید آتیسی اولدیغنه کوره کندیلرینی حسن صورتله تعلیم ایتمك وفضیلته نامو سکارانه آلیشدیرمق بزم ایچون اك مقدس وظیفه لردندر ، بونی هیچ بیلمیورز . مع مافیه چوچوقلرمزی تعلیم وتربیه ایچون قلبلرمزده کی ارزو حسن نیته نه درجه مقرون اولورسه اولسون بوبابده کی قواعد اساسیه دن غافل بولوندقجه هیچ بر ثمرهٔ نافعه یه دسترس اولق امکانلر بوقدر .

بوسبیله اصول تعلیم وتربیه حقنده هیچ اولمازسه هرکسجه بیلنمسی لزم اولان قواعد اصلیه ی جامع بر کتابه آولرمزك بك یوك احتیاجی واردی . اصول تعلیم وتربیه حقنده کی وقوف واختصاصلری نشریات کزیده لریله تعین وتأیید ایدن عائشه صدیقه خانم افندینك بکی اثرلری ایشته بو احتیاجی ازالیه کافل اولدیغی ایچون کندیلرینه عرض تشکرات ایدر وکتابلرینی چوچوق والده لرینه ، چوچوق پدرلرینه ، چوچوق مربیه لرینه ، حاصلی هرکسه توصیه ایتمکی وجیهه دن عد ایلرز .

16. Osmanlı kaynaklarında bir Transvaal Haritası, 1899
(Servet-i Fünûn, Sayı: 451 Sayfa: 140, Sene 1899)

16. Osmanlı Devleti'nin Washington Sefareti askeri ateşesi Binbaşı Aziz Bey Boer Muharebesini gözlemlemek için Güney Afrika'da. 1900
(Servet-i Fünûn, Sayı: 451 Sayfa: 140, Sene 1900)

17. Kolonyal Aziz Bey Transvaal Harbi'nde savaş alanında sahra topunu incelerken, 1900
(Servet-i Fünûn, Sayı: 451 Sayfa: 140, Sene 1900)

BRENTFORD, LONDON, W., ENGLAND.

THE GREATEST BOOK OF THE AGE.

BLOOD AND GOLD IN AFRICA.

HISTORY OF SOUTH AFRICA
AND THE—
BOER-BRITISH WAR
BY
HENRY HOUGHTON BECK

Author of Famous Battles, The Greco-Turkish War, Cuba's Fight for Freedom and the War with Spain, Assisted by special Cable Correspondents and Artists on the Scene of Action.

With Map of South Africa, surpassing in Completeness and Accuracy

Price for Full Morocco Gold Edges—12s. 6d.
Half Morocco Marbled Edges—10s.
Cloth plain Edges 7s. 6d.
TO GET THE
History of South Africa and the Boer-British War,

Sign the following order and send it with seven shillings in case of the full Morocco Edition, or six shillings for the half Morocco, to the Proprietors of the Sierra Leone Weekly News, Oxford-street, Freetown, Sierra Leone.

ORDER FORM.

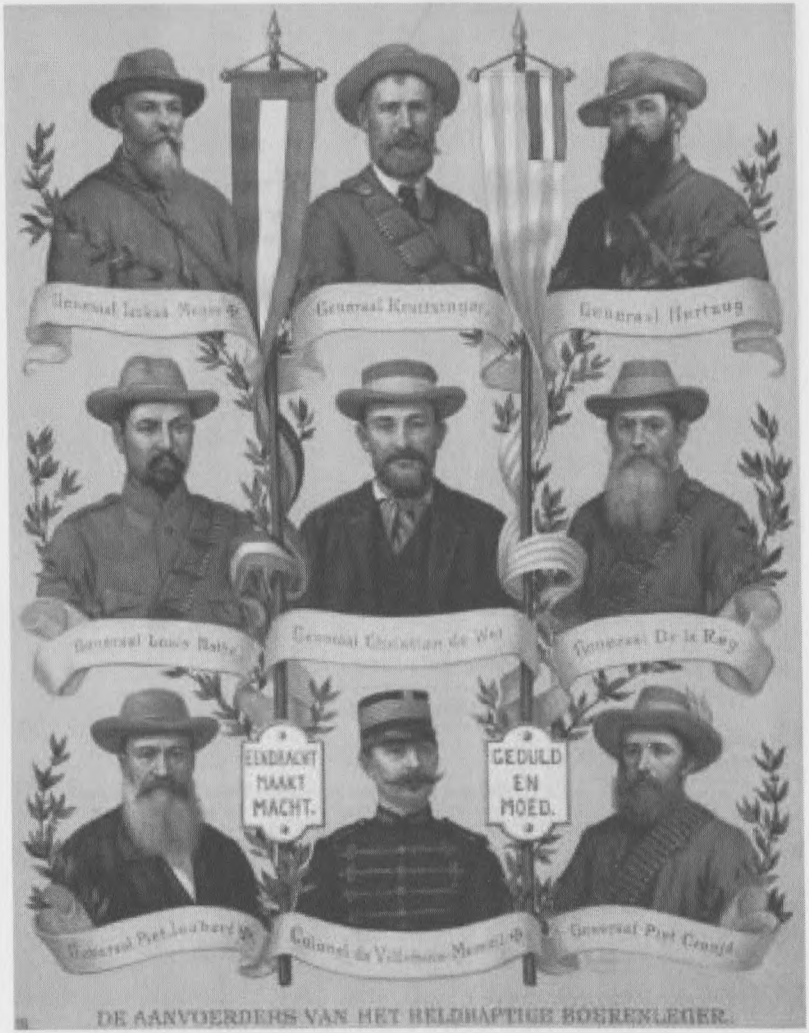
To the Proprietors of the
Sierra Leone Weekly News,
Oxford-street, Freetown.

Please supply me with one copy of the History of South Africa and the Boer-British War, on account of which I send you herewith the initial payment of seven shillings and agree to pay the balance of five shillings and sixpence on the delivery of the work to the following address.

Signature.....

18. *The Weekly News* gazetesinin 22 Haziran 1900 tarihli haberi; Afrika'da Kan ve Savaş

(Nasson, Bill. 1999. The South African War, 1899-1902. London: Arnold)

19. Anglo – Boer Muharebesine katılan bazı önemli komutanlar
(Farwell, Byron. 1976. The Great Anglo-Boer war. New York: Harper & Row)

20. Transvaal Harbi'nde Cape Town şehir merkezinden geçen bir İngiliz süvari bölüğü, 1899
(Pakenham, Thomas. 2011. The Boer War. Johannesburg: Jonathan Ball)

21. Transvaal Muharebesinde İngilizlerin kullandığı topların sergilendiği Hermanus koyu, Cape Town, 2010

DİZİN

A

Abdullah Cevdet 27, 43
Abdülhamid 23, 24, 25, 26, 27, 36
Abdülkadir el-Hanefi el-Kadiri 62
Abdülkadir Sadi 32, 136
Aberdeen 59
Abraham De Villiers 55
Abraham Fischer 56
Adriaan Diederichs 54
A. D. W Wolmarens 53
Afgan 133
Afganistan 62, 126
Afrikaanslar 50
Afrikans 45, 61
Afrikans Savaşı 45
Ahmed Safi 43
Ahmet Ataullah Efendi 37, 38, 39, 148
Alfred Milner 17, 90, 101
Ali Birinci 32
Ali Paşa 105
Allemans Nek 58
Almanya 36, 51, 63
A. Michael Prinsloo 54
Amiens Muâhedesi 77
Amsterdam 75
Anglo – Boer 45, 64, 156
Anglo-Boer War 35, 47, 50, 135, 136
Anglo-Sakson 122, 123
Araplar 129
Arnavutça 146
Arnavutluk 23, 24, 25, 26, 27, 135
Asya 69, 70, 111, 127, 133
Avlonya 23, 27
Avrupa 24, 26, 39, 51, 52, 69, 72, 75, 86, 98, 102, 105, 107, 109, 111, 119, 130
Avusturya 77, 107
Ayastefenos 111
Aziz Bey 25, 39, 40, 41, 154

B

Bab-ı Vala 44
Bağdat Müftüsü Hüseyin Hüsnü 43
Bahr-i Hindî 77
Bakenlaagte 59
Bakgatla 57
Bakwena 81, 83
Balmoral 58
Bankkop 59
Bartolomeu Dias 73
Batavya 77
Belmont 57
Ben Bouwer 57
Bengaluru 126
Ben Vijoen 54
Ben Viljoen 56
Bergendal 20, 58
Berlin 108, 111, 113
Beyoğlu 41, 44
Biddulphsberg 58
Biggarsberg 58
Binbaşı Aziz Bey 25, 39, 40, 41, 154
Birinci Dünya Savaşı 27, 61
Bloedrivier's Poort 59
Bloemfontain 58
Blomfontein Konferansı 17
Bo- Kaap 62

Bolu 23
Bombay 124, 126
Boomplaatz 15
Boschbult 59
Boshof 58
Bosna 108
Botha Pass 48
Bothawille 58
Brakfontein 58
Brandfort 58
Brandwater Basin 58
Britanya İmparatorluğu 34, 45, 50
Buffalo Nehri 47
Bulgar 24
Burger 47, 54
Burgersdorp 57
Buur 15

C

Cape Town 11, 13, 18, 19, 42, 47, 50, 51, 52, 57, 61, 62, 75, 135, 136, 137, 157
Cape Town Üniversitesi 13
Carabinier 48
Carel Van Heerden 56
Cava 97, 133
Cenevre 43
Cezayir 105, 115, 128, 129, 130, 131
C. F. Beyer 56
Cheere Emment 56
Chieveley 18, 57
Chiritiaan De Wet 20
Chris Muller 56
Chrissiesmeer 58
Christian Botha 54
Chris van Nikerk 57
Chritiaan Fourie 55
Coen Brits 56
Colenberg 83
Colenso 18, 57
Colesberg 57
Cornelis Spruyt 56
Cronjes 57

Ç

Çinliler 90

D

Danie Theron 55
De Emigratie 59
Delagoa 48, 86
Delagoa Bay 48
Derdepoort 18, 57
De Roubaix 35, 99, 100
Dewetsdorp 58
Diamond Rush 16, 51
Dingaan 15
Dingane 79, 80
Doornkop Savaşı 17
Dordrecht 57
Douglas 57
Drakenberg 79
Driefontein 19, 57
Drummond Wolff 116
Dundee 17, 48, 57
Dutch Indian Company 15
Dwarshsvlei 58

E

Ebubekir Efendi 11, 38
Edwin Conroy 57
Elandslaagte 18, 57
Elandslaagte Savaşı 18
Elizabet 70
Endülüs 72

Engizisyon 69
Erasmus 47, 55
Esaias Grobles 54
Evgeni I. Maximov 55

F

Fanie Boys 56
Fanie Trichard 56
Fanie Trichardt 56
Ferraira 54
Field Cornet J. C. Coetnee 54
Filistin 84
Fransa 12, 20, 32, 33, 70, 75, 77, 104, 105, 106, 107, 108, 113, 114, 115, 116, 127, 128, 129, 130, 131, 132
Fransızlar 21, 96, 115, 129, 130, 131
Frederik Albertus Grobler 55
Frederikstad 58
Frere 16, 18, 57
F. R. Reitz 53
Fuat ve Âli Paşalar 100

G

Gambetta 115
Gazi Mahmud Muhtar Paşa 31
Gelderland 58
Gelibolu 23
General Andreas Cronje 53
General Christian De Wet 54
General F. A. Grobler 54
General Grobeler 47
General Jan Crowther 55
General Jan. C. Smuts 55
General Joubert 47
General Lukas Meyer 54, 55
General Methuen 54, 56
General Piet Cronje 53
General Piet De Wet 54
General sir Redvers Buller 54
General Tobias Smuts 55
Georg Brand 56
George Carteret 83
George Colley 87
Georges De Villebois Mareuil 55
Gerard Marie Johan van Dam 55
Gert Gravett 55
Gideon Scheepers 56
Girit 106, 108
Gladstone 87
Gordon's Bay 13
Graspan 18, 57, 59
Griqualand 85
Griquas 85
Grownkop 59
Güney Afrika 3, 11, 12, 13, 16, 18, 23, 25, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 51, 61, 62, 63, 99, 135, 136, 137, 150, 154
Güney Afrika Muharebesi 31

H

Habeşistan 63
Habib Motan 63
Hacı Muhammed 126
Halil Muvaffak 43
Hanefi 62
Haowater 58
Hatice Hanım 23
Helâl–Haram 49
Helvetia 58
Hendrik Lategan 56

Hendrik Potgieter 80, 81
Hendrik Prinsloo 54
Hendrik Schoeman 54
Hendrik Vermaas 56
Herschel 59
Hertzog 55, 56
Hind 74, 77, 104
Hindistan 15, 35, 49, 72, 104, 105, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 132
Hint 110, 119, 123, 124, 133
Hintliler 90, 120, 124
Hoca (Bekir) Efendi 32, 33, 35, 100, 144
Hoca Kadri 32, 33, 144
Holkrantz 59
Hollanda 15, 23, 32, 33, 34, 50, 61, 62, 74, 75, 77, 86, 104
Hollandalılar 34, 50, 74, 133
Hopefield 59
Huguenot 51

I

Ian Hamilton 20, 21, 22
Irish Yeomany 20

İngilizler 15, 16, 17, 22, 23, 26, 32, 38, 41, 51, 61, 62, 64, 74, 78, 90, 96, 97, 114, 116, 118, 121, 122, 123
İngiliz Sefareti 44, 148
İngiltere 16, 20, 25, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 41, 42, 43, 44, 48, 52, 61, 62, 64, 69, 70, 71, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 125, 126, 127, 128, 133, 134, 145, 149
İsmail Kemal Bey 9, 12, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 49, 67, 99, 136, 137, 139, 140, 141, 144, 146, 147
İstanbul 4, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 35, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 63, 69, 100, 110, 111, 112, 115, 136, 137, 148
İttihat ve Terakki 24, 43, 63, 136

J

Jaap van Deventer 56
Jack Hindon 57
Jammerbergersdrif 58
Jan Celliers 56
Jan F. E. Celliers 55
Jan Francois Wolmarans 53
Jan Kemp 55, 56
Jan Smuts 54
J. B. M. Hertzog 55
J. D. Kestell 54
J. D. Opperman 56
Jews 51
J. H. Olivier 54
J. J. Naude 57
J.M. A. Wolmarens 53
Joachim Fourie 55
Johannesburg 12, 17, 20, 39,

47, 51, 58, 62, 63, 136, 157
Johannes Jodewicus Pretorius 54
Johann Otto Höhls 54
John Blake 55
John Cecil Rhodes 16
John P. Wisser 45, 136
Jozua Joubert 54
Jön Türk 24, 27
Jön Türkler 44, 136
J. S. F. Blignaut 55

K

Kadı Nasrabad Safder Ali 126
Kafkasya 106
Kahire 33, 47, 144
Kalküta 126
Karadeniz 107
Kastamonu 45
Kazasker Ahmet Hulusi Efendi 126
Kazuma 83
Kekewich 17
Khandeshe 126
Kıbrıs 111
Kırım 33, 34, 82, 84, 99, 106
Kırım Muharebesi 34, 82
Kimberley 16, 17, 19, 37, 39, 48, 51, 57, 148
Kitchener 18, 19, 21, 58
Kleinfontein 59
Klerksdorp 59
Klip River 57
Klipriviersberg 58
Kock 47, 54
Koedoesberg 57
Kolobeng 81
Kolonyal Adolf Schiel 54
Komatipoort 58
Konya 45
Kostantiniyye 72
Kraaipan 57
Kral Mosweshwe 16
Kritzinger 21, 56, 59
Kroonstad 19, 21, 58
Kruger 16, 17, 19, 20, 53, 86, 88, 90, 91, 150
Kütahya 45

L

Labuschagne's Nek 57
Ladybrand 58
Lady Roberts 58
Ladysmith 18, 19, 57
Lady Smith 48
Laing's Nek 87
Lichtenburg 58
Limpopo 80, 81, 86
Lindley 20, 21, 58
Livingstone 81, 83
Lodi Krause 55
Londra 16, 17, 27, 38, 40, 43, 82, 86, 88, 93, 105, 110
Londra Anlaşması 27
Londra Kongresi 16
Lord Cowley 107
Lord Ripon 123
Lord Salisbury 55
Louis Botha 54, 151
Loureco 58

M

Madder River 18
Mafeking 17, 19, 38, 39, 48, 57, 152
Magaliesberg 58
Magersfontain 57

Magersfontein 18, 57
Mahir Said Bey 24
Mahmud Bey 23
Majuba 16, 47, 87
Malayî 76, 78
Malumyan 27
Manie Lemmer 56
Marhall Lord Frederick Roberts 54
Marthirus Prinsloo 54
Matabele 80
Mehmet Ali 105, 106, 112, 113
Mehmet Nazmi 43
Meselüt'ül Transvaal 32
Mısır 24, 34, 61, 63, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 136, 141
Michael 54, 55
Middelburg 21, 58
Modderfontein 21, 58
Modder River 57
Modderspruit 57
Moedwil 59
Moskof 33
Mournful Monday 18
Mösyö Birman 63
Mösyö Black 44
Müslüman 11, 23, 27, 33, 34, 49, 61, 62, 76, 77, 101, 108, 110, 116, 125, 128, 130, 131, 132
Mzikilazi 80

N

Napolyon 77, 105, 106, 107, 108
Natal 15, 16, 17, 18, 47, 48, 49, 51, 58, 74, 80, 87
Navarin 70, 105, 113
Nicholson's Nek 18, 57
Nil 85, 115
Nooitgedacht 58

O

Okiep 59
Ondersteepoort 58
Orange 15, 16, 20, 35, 47, 50, 58, 79, 81, 82, 85, 86, 88, 89, 90, 91
Orange Nehri 15, 20, 79
Osmanlı Devleti 11, 24, 25, 31, 33, 38, 39, 42, 62, 64, 148, 154
Osmanlı Hilafeti 63
Osmanlılar 71, 111, 112

Ö

Ömer Seyfettin 37

P

Paardeberg 19, 57
Paardeberg Savaşı 19
Pakenham 64, 157
Pan-Türkizm 63
Paris 24, 27, 33, 107, 108, 115, 136
Paul Roux 55
Penn Symons 17
Philip Botha 54
Pieter Kritzinger 56
Pietersburg 58, 59
Pieter's Hill 57
Pieter Steenekamp 57
Piet Fourie 55
Piet Joubert 53, 58
Piet Retief 79
Piet van Der Merwe 56

Piet Viljoen 56
P. J. Liebenberg 55
Poplar Grove 19, 57
Portekiz 72, 86, 91
Portekiz Kralı İkinci Joao 72
Prens Sabahattin 24
Pretoria 36, 37, 40, 57, 80, 86
Pretorius 15, 54, 82, 83, 85, 86
Pretorya 20, 41
Prinsloo 48, 54, 58
Protestan 90
Protestanlar 51, 75

R

Refik Efendi 44
Rietfontein 18, 57
Rnosterkop 58
Romalılar 123
Roodewal 20, 59
R. S. S Baden Powell 54
Ruestenburg 58
Rumeli 26, 111

S

Sand Nehri Kongresi 16
Sannaspos 58
Sardunya 107, 108
Sarel Eloff 55
Sarel Haasbroek 56
Sarel Oosthuizen 55
Scheerpersnek 58
Sechele 81, 83
Selâtin-i Osmânîyye 69
Silkaatsnek 58
Soetwater 59
Somerville Story 27
Springbokfontein 59
Stanford Shaw 26
Stoffel Badenhorst 56
Stormberg 18, 57
Sudan 63, 118
Sultan Abdülaziz 100
Süleyman Kani İrtem 43
Symons 17, 48

Şafi 49
Şemseddin Sami 23
Şeyh Muhammed Abduh 49

T

Tahsin Paşa 41, 137
Tanzimat-ı Hayriyye 106
Teşkilât-ı Mahsûsa 63
The New York Times 26
Theophilus Shepstone 86, 87
The Ottoman Imperial School 37
The Weekly News 32, 138, 155
Tijgerfontein 58
Tijgerrpoort 58
Toba Mountain 58
Trablusgarp 26, 63
Transarangia 15, 16
Transvaal 4, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 63, 64, 69, 80, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 101, 102, 136, 138, 141, 142, 143, 144, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157
Transvaal Harbi 11, 32, 64, 154, 157
Transvaal Meselesi 9, 12, 23,

25, 31, 32, 33, 36, 40, 64, 141, 142, 143
Tunus 107, 108, 113, 114, 115
Tweebosch 59

U

Uitlander 93
Utrecht 47

Ü

Ümit Burnu 11, 12, 15, 34, 35, 36, 47, 61, 62, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 86, 90, 92, 97, 98, 99, 100, 101

V

Vaal Nehri 80, 82
Valkrans 57
Van Reneens I'ass 48
Vanrhytnsdorp 59
Ventersburg 58
Vereeniging 22, 59
Vereening Antlaşması 50
Vilijoen 59
Vinburg 58
Viyana Kongresi 50
Viyana Muâhede-yi Umûmiyesi 77
Vlakfontein 59
Volksrust 20, 58
Vryburg 57
Vryheid 47

W

Wakkerstroom 47
Wanrhynsdorp 58
Washington 25, 39, 40, 154
Waterboer 85
Waterwal 59
Wessels J. Leyds 55
Wessel Wessels 56
Wilhelm Mangold 56
William Conyrgham Greene 54
Williem Fouchee 56
Willow grange 57
Wilmansrust 59
W. J. Kolbe 55
Wynand Malan 56
Wynand Vljoen 56

Y

Yunan 24
Yunanistan 105
Yüzbaşı Ali Efendi 45
Yzerspruit 59

Z

Zenci 93
Zimbabwe 25
Zoutpansberg 48

GRI
US

Transvaal Harbi'nin veya Batı literatüründeki ismiyle "Anglo - Boer War" adlı büyük muharebenin 1899 - 1902 yılları arasında Güney Afrika'da cereyan etmesi, dünya politikacılarını etkilemiş ve tüm dikkati yaşlı kıtanın ucundaki bu havaliye sevketmişti.

Bütün bu gelişmelerin farkında olan Osmanlı Devleti ve aydınları konuyu yakından takip etmiş ve bölgeye bir gözlemci göndermişti. Bir Osmanlı münevveri olan Avlonyalı İsmail Kemal Bey Transvaal Meselesi adlı mühim eserinde bu konuyu işlemiş ve eseri pek çok dile çevrilmiştir. Elinizdeki kitap orijinal çevirinin yanı sıra dipnotları ve geniş açıklamalı ön sözü ile saha çalışmalarına bir kaynak mahiyetindedir.

grius

9 786057 348845